

T.B.M.M

DDC:
YER: 76-218
YIL:
CLT:
KSM:
KOP:
DEM: 76-453

KÜTÜPHANESİ

AK GÜNLERE

CUMHURİYET HALK PARTİSİ

1 9 7 3

SEÇİM BİLDİRGESİ

S U N U Ş

Cumhuriyet Halk Partisi Cumhuriyetle yaşıttır. Atatürk'ün cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, layiklik, devrimcilik ilkeleri doğrultusunda Cumhuriyeti kökleştirmekle, Türk Ulusunu çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne yükseltmekle ve halk egemenliğini her alanda geçerli kılmakla görevlendirdiği Cumhuriyet Halk Partisi, bir hızlı değişim çağında bu görevleri, ancak, kendi içinde de devrimci olmakla yerine getirebilirdi. Cumhuriyet Halk Partisi, giriştiği büyük atılımların toplumdaki doğal sonuçları olan değişikliklere ancak kendini sürekli yenileyerek yetişebilirdi. Elli yıldır ülkemizde nice partiler kuruldu ve tükendi. Yalnız Cumhuriyet Halk Partisi, kendini yenileye yenileye, canlılığını sürdürebildi.

9.Eylül.1923'de kurulan Cumhuriyet Halk Partisi, ellinci yılında, sağlam özünden ve halktan aldığı güçle, yeniden doğmuş gibi gençtir. Türkiye'nin en köklü ve en genç partisidir.

Yeni Devletin yapıcısı, çağdaş uygarlığın yol açıcısı, demokrasinin kurucusu olmuştur Cumhuriyet Halk Partisi. Şimdi de demokrasiyi yaşatacak ve demokrasi içinde ülkeyi kalkındıracak bir düzenin öncülüğünü yapmaktadır.

Hakça bir düzen olacaktır bu... Kimse kimseden insanca yaşama hakkını esirgeyemeyecektir bu düzende; insan insanı, yabancılar vatani sümüremeyecektir.

Herkes özgür olacaktır bu düzende. Özgürlük, eğitimdeki, gelirdeki dengesizliklerin sınırlamasından kurtulacaktır.

Toplum yararı kişisel çıkarlardan önde gözetilecektir bu düzende, fakat toplum yararı gerekçesiyle de olsa kimsenin kişiliğini serbestçe geliştirmesi engellenemeyecektir.

Halkın üstünde egemenlik olmayacaktır bu düzende. Devlete de servete de kul olmayacaktır hiç kimse...

Cumhuriyet Halk Partisi, böyle bir düzeni kurma yolunda, içindeki engelleri aşmıştır; bütünleştiği halkın desteğiyle dışındaki engelleri de aşacaktır. İnsanlık ülküsünün ak günlerine insanca yöntemlerle ulaşacaktır.

Kuruluşu nasıl olacaktır bu düzenin, yapısı özü ne olacaktır ?.. Bu Seçim Bildirgesi bunları anlatmaktadır.

GİRİŞ

1969 Milletvekili Seçimleri için Cumhuriyet Halk Partisinin «DÜZEN DEĞİŞİKLİĞİ PROGRAMI» olarak yayınlamış olduğu Bildirge, 1973 yılında da geçerlidir. Yeni Seçim Bildirgesiyle, bazı konulardaki CHP görüşleri, «DÜZEN DEĞİŞİKLİĞİ PROGRAMI» doğrultusunda geliştirilmiş, yenileştirilmiş, değişik toplum koşullarına ve öncelik kazanan sorunlara göre, daha ayrıntılı olarak işlenmiştir.

Rejim Bunalımı

1973 Bildirgesi hazırlanırken, 1969 yılında yaygınlık kazanmaya başlayan ve 12.Mart.1971 olayı ile ileri ölçüye varan rejim bunalımı, bu bunalımı doğuran etkenler ve bunalımın yarattığı sorunlar öncelikle göz önünde tutulmuştur.

O yüzdendir ki, 1973 Seçim Bildirgesinde, rejim sorunlarına, 1969 Bildirgesinde (Düzen Değişikliği Programı) olduğundan daha çok önem verilmiştir; ve rejim bunalımına gerçekçi ve geçerli çözümler önerebilmek için, rejim bunalımının nedenleri üzerinde enine boyuna durulmuştur.

12.Mart.1971'den sonra yapılan bazı Anayasa ve yasa değişiklikleriyle demokrasimiz büyük ölçüde zedelendiği, demokratik hak ve özgürlüklerde kısıntılar yapıldığı için, demokrasinin onarılması, sağlam bir temele oturtulması, bazı hakların ve özgürlüklerin genişletilmesi, CHP 1973 Seçim Bildirgesinin üzerinde durduğu başlıca sorunlar arasında yer almaktadır.

Gençlik Sorunu

Türkiye'yi 12.Marta getiren oluşumda gençlik sorununun taşıdığı ağırlık göz önünde tutularak, Bildirgede, gençlik ve

egitimle ilgili konulara da, olağanüstü sayılabilecek genişlikte yer ayrılmıştır.

Gençlik ve eğitim sorunlarının özenle ve önemle ele alınması, yalnız Türk gençliğinin esenliği veya yalnız rejim ve huzur açısından değil, ekonomik ve sosyal gelişme açısından da zorunlu görülmüştür. Çünkü ekonomik ve sosyal gelişmemiz önündeki başlıca dar boğazlardan birinin eğitim düzenindeki bozukluk ve eğitilmiş insan gücünden yararlanmadaki aksaklık olduğu artık bellidir.

Sağa Kayış

12.Mart.1791'den sonra Türkiye'de demokrasi bir ölçüde askıya alınınca, halkın siyasetteki ağırlığı, devlet yönetimi üzerindeki etkisi geniş ölçüde azalmıştır. Büyük varlıklı çıkar çevreleri ve onların yandaşı olan tutucu partiler, bundan yararlanarak, ekonomik ve sosyal politikayı, Anayasamızın temel unsurları arasında yer alan «sosyal devlet» kavramı ile bağdaşmayacak kadar sağa kaydırmışlardır.

Özellikle Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, bu sağa kayışın etkisi altında kalmıştır. Gerçi Adalet Partisi de —oyla değil sözle— bu Planın karşısına çıkmıştır ama, Planı halkın yararına aykırı bulduğu için değil, yeteri kadar kendi yanında bulmadığı için karşı çıkmıştır. Üstelik, yaptırdığı değişikliklerle, Planı, gönlünce kendi yanına çekmeyi de başarmıştır.

Üstelik, Plan yürürlüğe girdikten sonra, iktidardaki AP ve CGP koalisyonu, Plan kavramını tüm reddederek, plânsız ve keyfi bir uygulamaya girişmiştir. Öylelikle, iktidarın iktisadi ve sosyal tutumu, fiilen, Plânda öngörülenin de daha sağına kaymış ve ekonominin zorluklarını ve bunalımını arttırmıştır.

Onun için, CHP iktidara gelirse, ekonomik ve sosyal alanda çözmesi gereken ilk ve temel sorunlardan biri, Plân sorunu olacaktır.

CHP halkı hiçe sayan bu anti - sosyal Plânı değiştirecek tir ve ekonomik yönüyle sosyal yönü dengeli ve uyumlu bir halkçı plân hazırlayacaktır. CHP'nin hazırlayacağı bu yeni kalkınma plânı, ekonomik gelişmeyi sosyal adaletle bir arada ve demokratik rejim içinde hızlandırıcı bir plân olacaktır.

Çağdışı Ekonomik Tutum

Son yıllarda açıktan izlenen ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânında da keskin çizgilerle ortaya konan çağdışı ekonomik tutum, sosyal adaletle aykırı olduğu gibi, salt ekonomik açıdan da verimsiz hattâ sakıncalı bir tutumdur. Nitekim, son yılların ekonomik açıdan çok iyi koşullarına rağmen, bu tutumun ekonomi alanında verdiği sonuçlar, iç açıcı olmaktan uzaktır.

Son yıllarda, kaynakları Türk ekonomisinin dışında olmakla birlikte gelişmemiz açısından bazı uygun koşullar ortaya çıkmış, hızlı bir kalkınma ortamı belirmeye başlamıştır. Yurt dışındaki işçilerimizin tasarruflarını geniş ölçüde yurda göndermeleri, Türkiye'nin döviz açığını kapatabilmesini, gür bir döviz kaynağına kavuşmasını sağlamıştır. Öte yandan dünya konjonktürü, Türkiye'nin geleneksel ihracat ürünlerinden bazılarının dünya piyasalarındaki değerlerini ve fiyatlarını arttırmıştır; öylelikle ihracat gelirlerimiz de yükselmiştir. Türk ekonomisinin dışında oluşmakta birlikte, sonuçları ve etkileri bakımından kalkınmamıza büyük katkıda bulunabilecek bu olanaklar, ülkemiz için şimdiye kadar rastlanmamış bir tarihî şansıdır.

Fakat Türkiye'nin çağdışı ekonomik düzeninde, ve başta iktidar koalisyonu olmak üzere Türk ekonomisinin egemen güçleri elinde, bu büyük şans heba olup gitmektedir.

Bütün bu uygun koşullara rağmen, Türk ekonomisi ağır bir bunalım içine düşmüştür. Artan dövizler âdeti ekonomiyi yük olmağa başlamıştır. Artan Devlet gelirlerine rağmen, yönetimdeki israfçılık da arttığı için, plânsız bir tu-

tum izlenmeğe başladığı için, başta enerji olmak üzere alt-yapı büyük ölçüde ihmal edildiği için, üstelik, teknik personeli küstüren bir personel ve ücret politikası uygulandığı için, yatırımlar aksamaktadır.

Türkiye'nin büyük teknik personel açığı bulunduğu ve izlenmekte olan eğitim politikasıyla bu açığın görünür gelecekte de kapatılabilmesi beklenmediği hâlde, izlenen personel politikasıyla, birçok teknik elemanın işlerinden ayrılmak hattâ bazılarının yurt dışına gitmek zorunda bırakılmaları, bağışlanmaz bir sağgörüsüzlük örneğidir.

Gerek teknik personel açığı yüzünden, gerek hızla büyüyen enerji açığı yüzünden, ve bir ölçüde de birazdan değineceğimiz iç pazar daralması yüzünden, kurulu sınaî işletmelerden bazıları da kapasitelerinin altında çalışma durumuna düşmüşlerdir.

Halkı günden güne ezen pahalılık görülmemiş ölçülere varmıştır ve kontrol altına alınamaz olmuştur.

Kalkınma hızı, bu yıl, Plânda öngörülenin bir hayli altına düşmektedir. Nüfusumuzun büyük çoğunluğunu meydana getiren, kalkınma çabalarının yükünü herkesden daha çok taşıyan ve Türkiye'nin ihracat gelirlerine herkesden çok katkıda bulunan köylülerimiz ise, hızla yoksullaşmağa başlamıştır. Nitekim Devletin resmi rakamlarına göre, bu yıl tarım kesiminde nüfus başına gerçek gelir büyük ölçüde düşecektir.

Çok uygun koşullara rağmen ekonomik ve sosyal alanda ortaya çıkan bu kötü durumun sorumluluğunu sadece 12 Mart sonrası Hükümetlere yüklemek ve bu Hükümetlere yön veren partilerin iktisadî ve sosyal felsefelerinden ve tutumlarından soyutlamak mümkün değildir. Kendi iç çelişkileri yüzünden dağılıp giden Birinci Erim Hükümeti bir ölçüde bir yana bırakılacak olursa, ondan sonra gelen bütün Hükümetler (İkinci Erim Hükümeti, Melen Hükümeti, Talû Hükümeti) Adalet Partisinin ve Milli Güven Partisi-

nin (sonradan Cumhuriyetçi Güven Partisi) ekonomik ve sosyal felsefesi doğrultusunda davranmışlardır.

Adı geçen partiler, bu Hükümetlerin ekonomik ve sosyal politikalarının hiçbir yönüne karşı çıkmış değillerdir. Programlarını, tutum ve davranışlarını büyük ölçüde benimsemiş ve desteklemişlerdir; hele son Hükümetin programını ve tutumunu kendileri saptamışlardır. Başbakanını ve Bakanlarını bile kendileri seçmişlerdir. Ekonomi ve maliye politikası bakımından kilit bakanlıklarda kendi seçtikleri partili Bakanlar bulunmaktadır. Bu durumda, halkın gitgide yükselen şikâyetleri karşısında, bu partilerin, sanki kendileri sorumlu değillermiş gibi, pahalılığı eleştirmeleri, Hükümeti kendilerinden ayrı gibi göstermeğe kalkışmaları, inandırıcı olamaz.

Son yıllarda ülkemizin içine düştüğü ekonomik bunalım ve bu ekonomik bunalımın ağırlaştırdığı sosyal rahatsızlıklar, Türkiye'de zorla sürdürülmek istenen çağdışı ve adaletsiz bir ekonomi politikasının iflâsı anlamını taşımaktadır.

Türk parasının değerini bir hamlede yüzde 66 düşüren devalüasyonu, AP iktidarının izlediği ekonomi politikası kaçınılmaz hâle getirmişti. Şimdi, AP, geniş ölçüde o devalüasyonla başlayan fiyat hareketlerinin sorumluluğundan kendini çekip sıyıramaz. Nitekim AP, hâlâ devalüasyonun savunuculuğunu yapmaktadır. Zorunlu hâle getirildikten sonra devalüasyondan elbette kaçınılamaz. Fakat ihracat gelirlerini, ekonomide yapısal değişikliklerle, pazarlamada kurumsal düzenlemelerle arttırmaya çalışacak yerde, bu bakımdan devalüasyona umut bağlamak, herhalde ögünülecek bir ekonomik tutum olamaz.

H iç kuşkusuz, sağımızdaki partilerden, ortanın solunda CHP'nin halkçı ekonomik felsefesini benimsemelerini bekleyemeyiz. Fakat bu partilerin ekonomi ve kalkınma anlayışları, çağdaş kapitalist anlayışın ölçülerine bile vurulduğundan çok sakattır ve çağımızın çok gerisindedir.

AP'nin ekonomi anlayışındaki temel sakatlıklardan biri, Türkiye'de tarım kesiminin güçlendirilmesine gereken önem verilmeden sınaileşmenin hızlandırılabileceğini sanmasıdır. Oysa, tarım yeteri kadar güçlendirilmeyince, Türkiye'nin sanayi alanında da soluğu kesilmekte, sıçrama olanakları kısılmaktadır. Tarım kesiminin güçsüzlüğü yüzünden köylü yoksullaştıkça iç pazarda meydana gelen daralma da, sınaileşmemizin önüne ciddi bir dar boğaz çıkarmaktadır.

Teşvik tedbirleri adı altında, Devlet kaynaklarının büyük ölçüde özel girişime, özel girişimin de tekelci sermaye gruplarına aktarılması, Devleti, ciddi bir sınaileşme için gerekli altyapı yatırımlarını gerçekleştirebilme gücünden yoksun bırakmaktadır.

Hesapsız, plânsız, israfçı bir tutumun, üstelik insana değer vermeyen, kalkınmada insan unsurunun önemini kavramayan bir tutumun sonucu olarak, gitgide büyüyen eğitilmiş insangücü açığı da Türkiye'nin kalkınmasını ve sınaileşmesini ciddi olarak engellemektedir. Birinci Plân döneminde eğitim harcama hedefi 7,1 milyarken, 6,5 milyar olarak gerçekleşmiştir. İkinci plân döneminde hedef 6,7 milyara indirilmiştir; gerçekleşme ise 4,7 milyara düşmüştür.

Bir yandan eğitilmiş insangücü, hele teknik personel açığından meydana gelen büyüme, bir yandan da bu personelin küstürülüp kaçırılması, kalkınma atılımlarını, yatırımları, büyük ölçüde aksatmaktadır.

İzlenen sınaileşme politikası kendi içinde de sakatlıklarla doludur. Türkiye'nin özellikle Avrupa Ekonomik Topluluğuna tam üyeliği yolunda riskli adımlar atıldığı bir sırada, vermesi gerekirken, kusurlarına rağmen Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı bile bunu emrederken, tam tersi yapılmaktadır. Bu tersliğin ilginç bir örneği, dokuma endüstrisi alanında görülebilir: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı, beş yıllık dönemde dokuma sanayiine ancak 8 milyar 750 milyon liralık yatırım yapılmasını öngördüğü hâlde, yalnız 1974-75'de kurulacak dokuma (daha çoğu iplik) sanayii yatırım-

larına 30 milyar lira dolaylarında, ihtiyaçtan çok fazla kaynak ayrıldığı, teşvik belgelerinden görünmektedir.

Kasıtlı Yaratılan Pahalılık

Artık yılda ortalama yüzde 20'nin altına düşmeyen ve ekonomiye yön veren anlayış ve tutum değişmedikçe de— düşmeyeceği anlaşılan hızlı hayat pahalılığı ne tesadüflere ne de sadece ara rejim Hükümetlerinin beceriksizliğine bağlanabilir. Bu pahalılık, iktidar ortağı partilerin ekonomi anlayışlarının ve bu anlayışa uygun yönde bilinçli olarak izlenen tutumun kaçınılmaz sonucudur. O bakımdan, son yıllarda artık halkın tahammülünü aşan PAHALILIK, GENİŞ ÖLÇÜDE KASITLI OLARAK YARATILMAKTADIR.

Türkiye'nin büyük varlıklı çıkar çevreleri ve, başta bugünkü iktidar ortakları olmak üzere, o çevrelere hizmet eden partiler, tekelci sermaye gruplarının sermaye birikimini hızlandırmayı başlıca amaç edinmişlerdir. Bunun en kolay yolu ise, enflasyon burgacı ile yaratılan pahalılıktır. Bu burgaç, çalışanların, dar gelirliilerin emeklerinden elde edilen değeri, gitgide artan ölçüde, büyük sermaye çevrelerine aktarır. Yoksulu daha yoksul, varlıklıyı daha varlıklı yapar.

Normal, düzgün bir fiyat oluşumu sürecinde, varlıklı çevreler, yoksulların ve orta hâllilerin gelirlerinin bir ölçüden fazlasını kendilerine alamazlar. Ama enflasyon ve pahalılık sürecine girildi mi, halkın yapabildiği tasarruflar olduğu yerde eriyerek varlıklıların kasasına akar.

Pahalılık hızlandıkça kâr oranları artar. Kâr oranlarının artışıydansa, işçi, köylü, memur, emekli gibi dar veya değişmez gelirli yurttaşlar değil, araçılar, ve genellikle başkalarının malını, parasını, emeğini kullananlar yararlanır.

Türkiye'nin büyük iş çevreleri, toplu sözleşme ve grev hakkı karşısında da, kârlarını yüksek tutmanın hattâ büsbütün yükseltmenin yolunu, pahalılığı hızlandırmakta bulmuşlardır. Toplu sözleşme ve grev hakkı nedeniyle işçi

ücretlerine zaman zaman yapmak zorunda kaldıkları zamları, işçiden ve genel olarak halktan, fazlasıyla çıkartmaktadırlar. İşçi ücretlerindeki artış karşısında iş adamlarını, maliyeti düşürme, verimi yükseltme, sürümünü artırma gibi yollara başvurmağa kendilerini zorlayan Hükümetler başda bulunmayınca, büyük iş çevreleri bu sağlıklı yollara başvuracak yerde, genellikle mamullerin ve hizmetlerinin fiyatlarına zam yapmak, kâr marjlarını o şekilde yüksek tutma, hattâ büsbütün yükseltme yoluna gitmektedirler.

Büyük iş çevreleri, sağlıklı bir ücret ve fiyat, sağlıklı bir üretim ve pazarlama politikasına yöneltecek yerde, o çevrelerle bir doğrultuda hareket eden Hükümetler de, gerek toplu sözleşmelerle işçilere gerek personel reformuyla memurlara verdikleri zamları, Devletçe üretilen mal ve hizmetlere büyük zamlar yaparak çıkarmaktadırlar. Daha rasyonel ve tutumlu, daha az israfçı bir yönetim kurmayı, iktisadi kamu kuruluşlarına modern işletmecilik anlayışını getirmeyi düşünmemektedirler.

Ayrıca gerek büyük iş çevreleri gerek bu Hükümetler, tarımsal ürünlerin taban fiyatlarına zam yapmak zorunda kaldı mı, bunu da, gene mamûl fiyatlarına aşırı zamlarla telâfi yoluna gitmektedirler. Daha adaletli bir tarım destekleme politikası uygulamayı, tarımda aracılık ve kredi düzenindeki bozukluktan ileri gelen verim düşüklüğüne ve maliyet yüksekliğine çözümler arayıp bulmayı düşünmemektedirler.

Öylelikle, ücret zammı olarak veya taban fiyat olarak halka verilenler, halktan çok daha fazlasıyla alınıp büyük sermaye çevrelerine aktarılmaktadır.

Hayat pahalılığının kasıtlı olarak arttırıldığıının bazı somut örnekleri gözler önündedir... Türkiye'nin demir-çelik üretiminin ne kadar olacağı, bu maddelere ihtiyacının ne kadar artacağı kesin rakamlarla bilinirken, ve üretimle ihtiyaç arasındaki açığı dışardan getirebilmek için elde sınırsız döviz olanakları varken, bu ithalatın aylarca geciktiril-

mesi, demir-elik stoku yapabilme imtiyazına sahip bazı varlıklı kişilerin kazançlarını b y tmek için başvurulan kasıtlı bir tertipten başka şeye yorulamaz. Bu yoldan bir süre için yaratılan sun'ı darlık, halkın sırtından, bir avuç insanın, birkaç ayda, milyonlarına milyonlar katabilmelerini sağlamıştır. Bu kolay ve adaletsiz yoldan servet artışı ise, inşaat maliyetlerini büyük ölçüde yükselterek hayat pahalılığını büsbütün kamılamıştır.

Pirinç darlığı ve bu darlıktan yararlanarak, bazı aracılardan, üreticiye ödenenden üç misli yüksek fiyata pirinç satabilme olanağını bulabilmeleri de bu türlü bir sermaye birikimi politikasının sonucudur.

Kısırlaşan Ekonomi

Geniş halk topluluklarını yoksullaştırmak ve sömürmek-yoluyla sermaye birikimini hızlandırma ve tekelci sermaye gruplarının elinde yoğunlaştırma amacını güden bu çağdışı ekonomi anlayışı, ekonomide hızlı gelişmeye ve büyük genişlemeye yol açabilecek bir dönemde Türk ekonomisinin gitgide kısırlaşması sonucunu doğurmuşdur. Halkı yoksullaştırma ve halkın tüketim gücünü kısıma pahasına belirli ellerde sermaye birikimini hızlandırma politikası, tüketim sanayii yönü çok ağır basan sanayimizi de, giderek, bir pazar daralması içinde boğmağa başlamıştır.

Öte yandan, hızlı hayat pahalılaşması, halkın tasarruf yapmasını hem zorlaştırdığı hemde k rsızlaştırdığı için, Türk halkının belirgin ve sağlıklı bir niteliği olan tasarruf eğilimi de gitgide baltalanmaktadır. Böylelikle, Türkiye'de uygulanmak istenen çağdışı ilkel kapitalizm kendi kendiyile de çelişkiye düşmüş olmaktadır.

Bu tutumun gözle görülür, elle tutulur duruma gelen olumsuz sonuçlarından ders alınacak yerde, onu daha da ileri götürme eğilimleri ve tertipleri ortadadır. Örneğin, 1973 seçiminden sonra Adalet Partisi, kendi başına veya aynı doğrultuda bir partiyle birlikte yeniden H k met kur-

ma olanağını bulursa, hazır bekleyen teşvik tedbirleri ve büyük mağazalar tasarıları hemen yasalaştırılacaktır ve tekelci büyük sermaye büsbütün kayırılacaktır. Bundan, dar gelirli halk toplulukları kadar, küçük ve orta boy işletmeler de zarar görecektir. Türk ekonomisi, ve giderek Türk Devletinin yönetimi, büyük yabancı sermaye ile işbirliği yapan tekelci sermaye gruplarının tümünden eline geçmiş olacaktır. O zaman ekonomimiz büsbütün kısırlaşacağı, sosyal adalete büsbütün ters düşüleceği gibi, artık Türkiye'de demokrasiyi de, 12 Marttan sonraki yozlaştırılmış, budanmış hâliyle bile yaşatmak bir hayal olacaktır.

CHP'nin Sosyal Adaletçi ve Dengeli Kalkınma Modeli

Türk ekonomisine, Türk halkına ve Türk demokrasisine yönelen bu büyük tehlike karşısında, Cumhuriyet Halk Partisinin, sermayeyi sınırlı ellerde yoğunlaştırıp o ellerle yatırıma yöneltme yerine, öncelikle üretici halkın ve çalışanların eliyle yatırıma yöneltmeyi öngören tutumu, büyük önem kazanmaktadır. CHP'nin kendi demokratik sol doğrultusundaki bu tutumu, ekonomimizdeki daralmayı sona erdireceği, halkta belirginleşen tasarruf ve yatırım eğilimini azamî ölçüde değerlendireceği gibi, hızlı kalkınma ile yaygın sosyal adaletin bir arada gerçekleşmesini de sağlayacaktır. Üstelik, halkın ekonomik gücüyle birlikte yönetimdeki ağırlığını da arttıracığı için, demokrasimizi de daha sağlam bir tabana oturtacaktır.

Bu bakımdan, CHP'nin Türkiye gerçeklerine uygun olarak oluşturduğu gelişme modeliyle, ekonomik kalkınmanın, sosyal adaletin ve özgürlükçü demokrasinin —biri öbürüne feda edilmeksizin— nasıl bağdaştırılacağına, 1973 Seçim Bildirgesinde daha açık olarak ortaya konulmasında yarar görülmüştür.

Halk - Devlet İlişkileri

Türk halkının, artan geçim zorluğundan ve yoksulluktan, sosyal adaletsizlikten ve özgürlük kısıntılarından duyduğu

sıkıntılarını yanı sıra, Devlet yönetiminden, adalet düzeninden ve sağlık hizmetlerinden şikâyetleri de devam etmektedir.

Halkın günlük yaşamında ve Devletle ilişkilerinde önemli yer tutan bu alanlarda, demokrasinin şimdiye kadar, halkı tatmin edici düzeltilmeler sağlamış olması gerekirdi. Böyle düzeltilmelerin sağlanamamış olması, giderek, demokrasiye duyulan inancın sarsılması sonucunu da doğurabilir.

CHP, halkı daha mutlu kılmak, halkla Devleti yabancılaşmadan kurtarıp bütünleştirmek ve demokrasiye inandırıcılık kazandırmak bakımından, yönetimi, adaleti ve sağlık hizmetlerini halk yararına işler duruma getirmenin zorunlu olduğu kanısındadır. Onun için, CHP'nin 1973 Seçim Bildirgesinde bu konulara da ağırlık verilmiştir.

İç Güvenlik

Ülkede iç güvenliğin ve asayişin demokratik hukuk devleti kuralları içinde ve etkin biçimde sağlanması, yalnız yurttaşların huzuru bakımından değil, rejimin esenliği bakımından da zorunlu hale gelmiştir. O nedenle, CHP'nin 1973 Seçim Bildirgesinde, iç güvenlik sorunları da, gerek huzur gerek rejim açısından, demokratik bir anlayışla ve önemle ele alınmıştır.

Kamu Hizmetleri

Türk toplumu, gerek dünya görüşü gerek ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri bakımından açık toplum aşamasına geçtikçe, o arada köylünün pazar ekonomisiyle ilişkileri arttıkça, halka dönük kamu hizmetlerinin sağlanışındaki yetersizlikler, dengesizlikler ve adaletsizlikler, halkımızı eskisinden daha çok tedirgin etmektedir.

Pazar ekonomisiyle temas kuran ve modern tarım, modern meycacılık, sebzeçilik yöntemlerini öğrenmeye başlayan köylüler bilmektedirler ki, küçük bir devlet yatırı-

myla yörelerinin sulama olanakları değerlendirilirse veya kendilerini yakındaki büyük merkezlere bağlayan yollar yaz-kış ulaşım elverişli kılınca, ya da yiyeceklerinden içeceklerinden kesip bir araya getirdikleri tasarruflarını bir küçük fabrikada değerlendirebilmeleri için köylerine bir an önce elektrik getirilse, hem kendi kazançları hem de Türk ekonomisine katkıları birden bire büyük ölçüde artacaktı. Türk köylüsü artık, yoksulluğun kendisi için de ülkesi için de kader olmadığını anlamışdır, ama yoksulluk çenberini kırabilmesi için gerekli olanakların kendisinden estirgendiğini görmenin ıstırabı içindedir. Hele bu olanakların, seçimler öncesinde bir oy pazarlığı aracı hâline getirildiğini görmek, köylüde büyük kırgınlık, küskünlük uyandırmaktadır.

Öte yandan tarımın ve köyünün ihmal edilmesi sonucu şehirlere büyük ölçüde akın etmek zorunda kalan yurtdaşlarımız, gözleri önündeki uygâr yaşantı olanaklarından yoksun kaldıkça, susuz, ışksız yolsuz mahallelerde oturmak zorunda bırakıldıkça, onlarda da Devlete karşı kırgınlık ve küskünlük artmaktadır.

Halkın Hakkı Halka Verilecek

Türkiye, bir hamlede bütün bu kamu hizmetlerini bütün yurttaşlara ve bütün yurt köşelerine ulaştırabilecek güçte olmayabilir; fakat Türkiye'nin gücü, olanakları ve kaynakları iyi değerlendirilirse, adaletli ve verimli biçimde kullanılırsa, şimdiye kadar sağlanandan ve öngörülenden çok daha kısa bir sürede, kamu hizmetlerini yurda dengeli olarak dağıtma yolları bulunabilir. Bunu sağlamak için, halkçı bir kamu hizmeti anlayışını ve çağın gereklerine uygun yeni bir ekonomik örgütlenme ve yerleşme politikasını oluşturup uygulamak, Devlet yönetimindeki israfa son vermek ve halkın üretiminden emeğinden ve vergisinden biriken kaynakları, tekelci sermaye çevrelerine aktaran bir adaletsiz politi-

ka yerine, HALKIN HAKKINI HALKA VEREN BİR POLİ-
TİKA izlemek yeterli olacaktır.

CHP'nin 1973 Seçim Bildirgesinde böyle bir politikanın
esasları da yer almaktadır.

Bildirgedeki Tekrarlar

Bildirgede öngörülen tedbirlerden bazıları
birkaç yerde tekrarlanmaktadır. Bunun nedeni,
bir bölümü veya bölüntüyü okuyanların, o ko-
nuyla ilgili bütün tedbirleri bir arada bulabil-
melerini sağlamaktır.

EKONOMİK DÜZEN

ÖZGÜRCE VE HAKÇA KALKINMA

Kalkınmanın soyut ve genel sayılarla belirlenmesi bir anlam taşımaz. Kalkınmanın nasıl sağlandığı ve topluma ne sağladığı, herkesin kalkınmadan ne ölçüde hakkını aldığı önemlidir.

Sayıli kişiler elindeki varlığı arttıran ama halk çoğunluğunu yoksul bırakan bir kalkınmayı, CHP, geçerli saymaz. Çünkü böyle bir kalkınma hakça değildir. Refahı topluma hakça yaysa bile insanları baskı altında tutarak sağlanan bir kalkınmayı da, CHP, geçerli saymaz. Çünkü böylesi de özgürce kalkınma değildir.

Sayıli kişilerin refahını arttırıp halk çoğunluğunu yoksul bırakan, üstelik bu uğurda özgürlükleri kısın bir sözde kalkınma ise büyük bunalımlara yol açar.

Türk toplumu böyle bir bunalıma sürüklenmektedir. Türkiye'de halk çoğunluğu yoksullaşırken bir avuç insanın refahı artmakta; halkın bu adaletsizliğe sessizce katlanmasını sağlayabilmek için de özgürlükler kısınıp demokrasi yozlaştırılmaktadır.

CHP'ye göre GERÇEK VE GEÇERLİ KALKINMA TÜM HALKIN ÖZGÜRCE VE HAKÇA KALKINMASIDIR.

Ancak böyle bir kalkınma insanlık açısından değer taşır; topluma refahla birlikte mutluluk da getirir ve insan kişiliğinin gelişmesini engellerden kurtararak insanı da toplumu da yüceltir. CHP iktidarı böyle bir kalkınmayı başlatacaktır ülkemizde.

CHP, kalkınmayı hızlandırma gerekçesiyle sosyal adaletin ertelenmesine karşıdır. CHP, hızlı kalkınma uğrunda de-

mokrasiden vaz geçilmesine de karşıdır. **CHP, HIZLI KALKINMAYLA SOSYAL ADALETİ BİRLİKTE VE ÖZGÜRLÜKÇÜ DEMOKRATİK REJİM İÇİNDE GERÇEKLEŞTİRMEĞE KARARLIDIR** ve çağdaş Türk toplumunda zaten başka bir kalkınma yönteminin geçerli olamayacağı kanısındadır.

Geçerli olamayacağı da görülmüştür.

Demokrasinin Türk toplumunda sosyal adaletçi baskıları arttırmamasından tedirgin olanlar, temel haklarda ve özgür-rasiyi yozlaştırmayı, halkı etkisizleştirmeyi denemişlerdir; fakat bir ölçünün üstünde başarı sağlayamadıkları gibi, bu yoldaki çabalarla ekonomi, GİRİŞ'de belirttiğimiz büyük fırsatlara rağmen, yeni zorluklarla karşılaşmıştır, ve kalkınma olanaklarının değerlendirilmesinde çok başarısız kalmıştır.

Hızlı kalkınmayla sosyal adaleti birlikte ve demokratik rejim içinde gerçekleştirebilmenin yolu nedir?... CHP'ye göre bunun yolu halkın emeğinden ve üretiminden oluşan değeri gene halkın eliyle yatırımlara ve başka ekonomik faaliyete yöneltecek halk girişimciliğine öncelik tanıyan bir ekonomik düzen kurmaktır.

Özel girişim olacaktır bu düzende; fakat aşırı kârlarla halkı ezemeyecektir ve ekonomiye de devlet yönetimine de egemen olamayacaktır.

Devlet girişimciliği olacaktır bu düzende, fakat devleti halktan daha güçlü kılıcı boyutlara varmayacaktır.

Demokrasi de, toplum da, ulusal ekonomi de daha güçlü olacaktır bu düzende.

CHP'nin halkçı iktidarı özgürce ve hakça kalkınmayı böyle bir düzende gerçekleştirecektir.

KALKINMA KÖYLÜDEN BAŞLIYACAK

CHP nin halkçı iktidarında kalkınma köylüden başlayacaktır ve bütün topluma dengeli, adaletli ve güçlü olarak yayılacaktır.

CHP'nin halkçı tutumunun ortaya koyduğu bu temel ilke, toplumu sarsmaksızın büyük sonuçlar doğuracak bir siyasal seçimdir. Bu siyasal seçimle, ülkemizde şimdiye kadar izlenen ve ekonomiyi çıkmazlara, rejimi bunalımlara sürükleyen ve halkın yoksulluk çemberini kırabilmesini engelleyen kalkınma yöntemleri, bir anlamda, tersine çevrilmiş olmaktadır.

Çünkü, toplumun zaten kalkınmış olan üst katlarını değil kalkınmaya en çok muhtaç olan alt katlarını hareket noktası olarak alan bir siyasal seçimdir bu... **Tavandan tabana doğru inen bir adaletsiz ve verimsiz kalkınma yeri ne, tabanı güçlendiren bir kalkınma yolu açılmış olacaktır bu siyasal seçimle.**

Şimdiye kadar halkın emeğinden oluşan servet, toplumun üst katlarında birikmiştir; ve o birikimin ancak döküntüleri halka ulaşabilmiştir. O yüzden de, halk yoksulluktan kurtulamadığı gibi, Türk ekonomisinin kaynak yaratma olanakları gereğince harekete geçirilememektedir.

CHP'nin halkçı iktidarı, emeğiyle veya üretimiyle ekonomiyi besleyen halkı güçlendirerek Türk ekonomisinin kaynağını gürleştirecektir. Kaynak gürleştikçe de kalkınma hızlanacaktır: Sosyal adaletle ve demokratik rejim içinde hızlanacaktır.

Türkiye gibi, nüfusunun büyük çoğunluğu toprağa bağlı olan bir ülkede, kalkınmanın itici güçlerinin başında, tarım-

dan sanayile ve hizmetler kesimine kaynak aktarımı gelir. Şimdiye kadar bu kaynak, topraktan ve köyden çıkıp elden ele geçerek yatırım yapabileceklere erişinceye kadar dökülüp saçıldığı için, pek azı yatırıma ayrılabilmiştir. Kaynağın büyük bölümleri, üretken yatırım yapma gereğini duymayan aracılardan, tefecilerin elinde kalmıştır ya da müsrif devlet yöneticilerinin elinde ziyan edilmiştir. Kaynağın yatırıma ayrılabilen bölümü ise, genellikle verimsiz veya gereksiz yatırımlara gitmiştir.

Oysa kaynak doğduğu yerde, onu üreten ellerde değerlendirilirse, kaynak israfı asgarî ölçüye iner. Sermaye birikimi için tasarruf gereklidir. Köylü ise, nüfusumuzun, tasarruf alışkanlığı en yüksek kesimidir.

Devlet bir fabrika kuracağı zaman, ilkin sosyal tesisler, lojmanlar, bahçeler hazırlar, fabrikaya ancak onlardan sonra sıra gelir.

İş adamı bir fabrika kurmadan önce, sanayi dışı faaliyetlerden sağladığı büyük kazançlarla kendine yüksek düzeyde bir yaşantı sağlar, o uğurda büyük harcamalar yapar.

Tarım kesiminin yoksullaşması ve sermayenin büyük şehirlerde yoğunlaşması, nüfusun şehirlere akışını hızlandırır ve kaynakların büyük bölümü yeni konutlar yapımına ve belediye hizmetlerinin genişlemesine harcanır.

Köylülerin yapacakları yatırımlarda ise, bu ön harcamaların ve yan harcamaların hemen hiçbirisi olmaz. Kazançlarından tasarruf yapabilen köylüler, aralarında birleşip modern tarım işletmeleri, modern hayvancılık, tavukçuluk, balıkçılık tesisleri ya da tarıma dayalı sanayi tesisleri kuracakları zaman ne lojmanlar, sosyal tesisler yapma gereğini duyarlar ne de özel harcamalarını arttırmaları. Onun için de, köylü yatırımlarında maliyet asgarî düzeyde tutulmuş olur. Tasarrufları tümüyle üretken yatırımlara yönelmiş olacağı gibi, kalkınmanın köylüden başlaması, bütün yurda, o arada kırsal alanlara yayılması, gerek insanî gerek

coğrafi anlamda sosyal adaletin gerçekleşmesini ve kalkınmanın sosyal adaletle birlikte hızlanmasını sağlamış olur.

Gerçi bunun için bazı altyapı hizmetlerinin kırsal alanlara sür'atle ulaştırılması gerekecektir. Fakat şimdiye kadar izlenen ve büyük kaynak israfına yol açan kalkınma biçiminden uzaklaşmakla arttırılacak maddi olanaklar, yol, su, elektrik ve okul gibi hizmetleri kırsal alanlara ulaştırmanın giderlerini büyük ölçüde karşılamaya yetecektir. Örneğin, kalkınma köylüden başlatılmadığı için hızlanan şehirlere akının zorunlu kıldığı aşırı yerleşme harcamaları geniş ölçüde kısıllacağından, şimdi daha çok büyük şehirlere yönelen altyapı harcamalarından küçümsenemeyecek bir bölümünü kırsal alanların altyapı ihtiyacına kaydırma olanağı elde edilmiş olacaktır. Böylelikle, kamu hizmetlerinin bütün yurda dengeli olarak dağılımı sorunu da kendiliğinden çözüm yoluna girecektir.

Köylülerin, tasarruflarından, yatırıma yetecek kadarını kendilerinde alıkoyabilmeleri, bunlarla ekonomi yönünden yararlı büyüklükte yatırımlar yapabilmeleri ve verimli işletmeciliğe geçebilmeleri, elbette, bazı koşulların yerine getirilmesine bağlıdır. Bu koşullar,

- Pazarlama, kredi ve destekleme
 - Örgütlenme
 - Toprak düzeni
 - Yerleşme düzeni, altyapı ve
 - Eğitim
- ile ilgilidir.

CHP, iktidarı, bu alanlarda gerekli koşulların yerine getirilebilmesi için aşağıdaki tedbirleri öncelikle gerçekleştirecektir.

I — PAZARLAMA, KREDİ VE DESTEKLEME

Köylünün yarattığı kaynağın köylü elinde kalamayışının ve köylü eliyle değerlendirilemeyişinin başlıca nedenleri arasında, pazarlama düzeninin üretici aleyhine oluşu ve gerek

kredi düzeninin gerek destekleme politikalarının köylüye dönük bulunmayışı gelmektedir.

Bu konularda alınacak başlıca tedbirler ve yapılacak düzen değişiklikleri şunlardır :

- Üreticiler büyük ve güçlü kooperatif örgütlerinde birleştirilerek, ürünlerinin yurt içindeki pazarlamasını, araçlara muhtaç kalmaksızın, kendi kooperatifleri yoluyla yapacaklardır. Üreticinin bu örgütlenmesiyle uyumlu olarak, esnaf ve tüketicilerin de örgütlenmeleri sağlanacaktır. Böylelikle, üreticiler, ürünlerini gerçek değeri üzerinden pazarlayabilmiş olacakları için gelirleri ve tasarruf olanakları artacaktır. Vurguncu aracılık mekanizması ortadan kalkacağından, tüketici halk da, aynı ürünleri daha ucuza alabilecektir. Öylelikle, yalnız köylünün, çiftçinin değil, dar ve orta gelirli yüketiciler halk topluluklarının da tasarruf olanağı artabilecektir.
- Üreticilerin kooperatifleri, üst kuruluşlarda birleştirilerek, ürünlerin dışa satılması da, aracısız olarak, doğrudan doğruya bu kooperatif üst kuruluşları eliyle yapılacaktır. Öylelikle üreticiler, yetiştirdikleri ihraç malı ürünleri dünya piyasasındaki gerçek değerleri üzerinden ihraç edebilecekler ve ihracattan sağlanacak gelirin tümünü kendilerine alabileceklerdir. Köylülerin gelirleri ve tasarrufları bu yoldan da artmış olacaktır.
- Kooperatifler ve üst kuruluşları, bütün tarım araçlarının ve gereçlerinin (tarım makineleri, gübre, ilaç, tohumluk, v.b.) ithalini ve dağıtımını, aracısız olarak kendileri yapacaklardır. O yoldan da, üreticilerin masrafları ve maliyetleri büyük ölçüde düşmüş olacağı için, gelirleri ve tasarruf olanakları artacaktır.

(CHP'nin öngördüğü kooperatifçilik düzeninin ayrıntıları, «Örgütlenme» başlığı altında açıklanmaktadır.)

- Bir «Kooperatifler Bankası» kurularak, üretici kooperatiflerine, ipotek veya teminat aranmaksızın, Bankanın veya

ilgili Bakanlıkların onayından geçecek tarımsal veya sını-
ma projeler karşılığında yeterli krediler, düşük faizle,
konuya göre uzun veya orta vadeyle verilecek ve bu kre-
dilerin yerinde ve gereğince kullanılması denetlenecektir.
Ayrıca, ürün mevsiminden önce de, kooperatiflere, üre-
timle ilgili ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar kısa
vadeli ve düşük faizli kredi verilecektir.

Böylelikle üreticiler tefecilere muhtaç durumdan çı-
kacakları için, ürünlerinden elde ettikleri geliri —bazan
fazlasıyla— tefecilere aktarmaktan da, ürünlerini, aracı-
lara, mevsiminden veya piyasa açılışından önce düşük fi-
yatla kaptırmaktan da kurtulacaklardır. Bu yönden de
köylülerin çiftçilerin geliri ve tasarruf olanağı artmış ola-
caktır.

Aynı zamanda, tasarrufları sınırlı da olsa, proje karşı-
lığı geniş kredi olanaklarıyla destekleneceği için, köylü-
ler, çiftçiler, küçük tasarruflarla verimli yatırımlara gi-
rişme gücünü bulabileceklerdir.

- Kooperatiflerin, Kalkınma Planına uygun olarak girişe-
cekleri yatırımlara, devlet ayrıca bağış olarak da geniş
katkıda bulunacaktır. Bu katkının oranı, girişimin öko-
nomi açısından değerine ve önceliğine göre yükselebile-
cektir.
- Kooperatifleri bu ölçüde kredilerle ve bağışlarla destek-
lemek, elbette, yeni kaynaklar ayırmayı gerektirecektir.
Fakat bunda zorluk çekilmeyecektir. Şimdiye kadar ta-
rım ürünleriyle ilgili «faaliyet»leri için büyük araçılara,
ihracatçılara, ithalatçılara ve tefecilere verilen kredi kay-
nakları, köylülerin kooperatiflerine yöneltilmekle, bu so-
run geniş ölçüde çözülmüş olacaktır.
- Tarım ürünlerinin destekleme alımlarında, aşırı eşitlikten
doğan adaletsizliğe son verilecektir. Şöyle ki, şimdiye ka-
dar, geniş topraklara, büyük maddi ve teknik olanaklara
sahip olduğu için düşük maliyetle yüksek verim elde ede-
bilen varlıklı çiftçiler, devletin destekleme alımlarından,
dar olanaklı küçük çiftçilerle aynı ölçüler içinde yararlan-

dırılmışlardır. Dolayısıyla, devletin destekleme alımları için ayırdığı fonlar, daha çok, varlıklı çiftçilerin varlıklarını arttırmalarına yaramıştır. Bu uygulama yerine, küçük çiftçilerle kooperatiflerini, doğal koşulların olumsuzluğu yüzünden yüksek verim sağlayamadıkları için yoksul kalan çiftçileri ve doğal afetlerden veya kuraklıktan zarar gören çiftçileri kayıncı —kendi içinde farklı— bir destekleme alımları politikası uygulanacaktır.

Destekleme alımı yapılmamakla beraber taban fiyat saptanması zorunlu olan ürünlerde ise, gene yukarda sayılan çiftçileri koruyucu bir prim sistemi uygulanacaktır.

Taban fiyat uygulaması yaygınlaştırılacaktır. Taban fiyatlar daha gerçekçi ve adaletli olarak saptanacaktır. Taban fiyatlar erken açıklanarak, köylünün, ürünlerini, zamanından önce düşük fiyatla elden çıkarması bu yoldan da önlenmeğe çalışılacaktır.

- İç ve dış pazarlarda ne gibi gelişmeler olabileceği yakından izlenerek, her ürün için üretim hedefleri saptanacaktır. Özendirici tedbirlerle veya zamanında yapılacak uyarılarla, üretimin bu hedeflere uygunluğu saptanmağa çalışılacaktır. Öylelikle, fazla üretim yüzünden bazı ürünlerin değerinin, köylüleri, çiftçileri güç durumunda bırakacak kadar düşmesi önlenecektir.
- Elektrik, yol gibi, zorunlu altyapıların köylere ulaştırılması için köylülerin para yatırımları veya başka maddi katkılarda bulunmaları zorunluğu kaldırılacaktır.

«Yerleşme Düzeni ve Altyapı» başlığı altında anlatacağımız «köykent» düzeninde, devlet, halkın hakkı olan bu gibi altyapı ve kamu hizmetlerini, zaten, en ekonomik biçimde, köykentler, yoluyla köylülere ulaştıracaktır. Köylüler, tasarruflarını, asli devlet görevleri arasında olan ve şehirler halkına parasız sunulan hizmetler ve altyapı yatırımları için değil, kendi üretimlerini ve gelirlerini arttıracak, öylelikle ulusal ekonomiye de katkıda bulunacak üretken alanlara yatırımağa teşvik edileceklerdir.

Üreticilerin, daha verimli tarım işletmeciliği yaparak üretimlerini arttırabilmeleri ve bundan sağlanan geliri aracılara ve tefecilere kaptırmayarak kendi tasarruflarına katabilmeleri, aynı zamanda sınıf yatırımlara girişebilmeleri için, CHP, yukarıda da belirtildiği gibi, köylülerin, küçük çiftçilerin güçlü kooperatiflerde birleşmelerini ve bu kooperatiflerin birlikler ve üst kuruluşlar kurabilmelerini zorunlu saymaktadır.

CHP'NİN KURACAĞI DÜZENDE, KOOPERATİFLER, BAŞKA HALK GİRİŞİMLERİYLE BİRLİKTE, EKONOMİNİN EN ÖNEMLİ VE GÜÇLÜ KESİMİNİ OLUŞTURACAKTIR. BUNA « H A L K S E K T Ö R Ü » DENECEKTİR.

CHP kooperatifçilik alanında şimdiye kadar uygulanan devlet politikasını, gerçek kooperatifçiliği geliştirici değil, engelleyici nitelikte görmektedir.

CHP'nin kuracağı kooperatifçilik düzeninde,

- Yıllardır Devlet Politikası olarak uygulanıp yaygınlaştırılan, büyük aracı ortaklıklarına kooperatiflerin bağımlı kılınması durumu son bulacaktır.
- Devlet önderliğinde kurulmuş olan (Tariş, Çukobirlik, Fiskobirlik, Antbirlik ve benzeri) «koperatif»lerin, gerçek halk kooperatifçiliği ile ilişkisi yoktur. Başarısızlıkla sonuçlanan, devlet önderliğindeki Tarım Satış Kooperatifleri Birliği denemesinin de gerçek halk kooperatifçiliğiyle ilişkisi yoktur. Bunlar, daha doğuşda köylüyle yabancılaşmış, tabandan yükselecek yerde tepeden inme kurulmuş yarı devlet örgütleridir. Bunların yönetiminde, devlet bürokrasisi büyük ölçüde egemendir. İktidarda büyük varlıklı çıkar çevreleriyle bütünleşmiş partiler bulunduğu zaman, bu bürokratik yönetim, ister istemez köylünün sömürülmesinde başlıca etken olan o çıkar çevrelerinin hizmetine girmektedir.

CHP, köylüleri ve üretici kooperatiflerini siyasal iktidarın veya çıkar çevrelerinin baskısı altına sokan bu türlü DEVLET KOOPERATİFÇİLİĞİ YERİNE GERÇEK DEMOKRATİK HALK KOOPERATİFÇİLİĞİNİ GETİRECEKTİR.

Devlet, kooperatiflere demokratik kurallar ve plan çerçevesi içinde yol gösterecektir; yukarıda anlattığımız geniş kredi olanaklarını ve başka yardımları sağlayacaktır; kooperatifçilik alanında yeterli düzeyde ve sayıda uzman ve teknik personel yetiştirerek, (*) bu personeli, kooperatiflerin hizmetine sunacaktır; gene demokratik kurallar içinde, kooperatifleri denetleyebilecektir; fakat DEVLET ASLA KOOPERATİFLERİN YÖNETİMİNE KARIŞMAYACAKTIR VE KATILMAYACAKTIR. HİÇ BİR KOOPERATİF YÖNETİCİSİ DEVLETÇE ATANMAYACAKTIR.

- Köylüleri kooperatifleşmeye özendirmek için devletçe her tedbir alınmak ve geniş kaynaklar ayrılmakla beraber, bu özendirme tedbirleri, zorlama niteliğini taşımayacaktır.
- Güçlü kooperatiflerde ve kooperatif üst kuruluşlarında örgütlenecek köylüler, küçük çiftçiler, Ziraat Odalarının ve Ziraat Odaları Birliğinin yönetimine egemen olabilme olanağını bulmuş olacaktırlar.
- Kooperatifler ve üst kuruluşları, kendi çalışma alanlarıyla doğrudan doğruya ilgili bütün devlet kuruluşlarının (örneğin, Kooperatifler Bankası, Ziraat Bankası, Toprak Mahsulleri Ofisi, Ziraat Donatım Kurumu, Et ve Balık Kurumu, Süt Endüstrisi Kurumu, Orman İşletmeleri, Devlet Üretim Çiftlikleri, Devlet Haraları, Azot Sanayi, v.b.) ve çalışma alanlarıyla dolaylı olarak ilgili bulunan TRT

(*) Bu personelin yetiştirilmesine ve genellikle halkın kooperatifçilik alanında eğitilmesine, Bildirgenin eğitimle ilgili bölümünde değinilmektedir..

gibi kurumların yönetimine etkin biçimde katılacaklardır. Ayrıca CHP iktidarınca gerçekleştirilecek köykentlerin (*) yönetiminde, dolayısıyla yerinden yönetimde (Mahallî idarelerde) ağırlıklarını duyurabileceklerdir.

- Kooperatifler ve üst kuruluşlarıyla bağıntılı olarak, köylülerin yararlanacağı geniş kapsamlı bir sosyal güvenlik sistemi ve tarım sigortası kurulacaktır. Böylelikle, kooperatifleşen köylüler, hastalık, kaza, ölüm, analık, yaşlılık sigortalarına kavuşacakları gibi kötü ürün yıllarındaki zararları da tarım sigortasından karşılanabilecektir. Bu sosyal güvenlik ve tarım sigortası sistemleriyle, kooperatiflerin tararrufları da arttırılmış ve gene köylülerin ve kooperatiflerinin yararlanacağı büyük fonlar birikmeğe başlamış olacaktır. .
- CHP'nin kuracağı yeni kooperatifçilik düzeninde, küçük ve ortaboy toprak sahibi çiftçilerin tek başlarına gerçekleştiremeyecekleri modern işletmeciliği, modern teknoloji kullanımı ve sınaî yatırımları ortaklaşa başarabilmeleri sağlanacak, fakat herkes kendi topraklarının sahibi olarak kalacaktır.
- Devletin de yardımıyla, kooperatif üst kuruluşları bir DİŞ TİCARET BİRLİĞİ kuracaklardır. Bu kuruluşa bağlı DİŞ PİYASA ARAŞTIRMA, HABERALMA VE PAZARLAMA merkezinin, dış ülkelerdeki borsalarla ve iş merkezleriyle sürekli ve süratli haberleşme bağlantısı bulunacaktır. Böylelikle kooperatiflerin ve kooperatif üst kuruluşlarının dış ticaret ilişkilerini en verimli biçimde düzenleyebilmeleri olanağı sağlanmış olacaktır.

III — TOPRAK DÜZENİ

Gelir dağılımındaki dengesizliğin de, tarımdan yeterince verim elde edilemeyişinin de başlıca nedenlerinden

(*) Köykentlerle ilgili olarak, «Yerleşme Düzeni ve Altyapı» başlığı altında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

biri, toprak mülkiyetinde yer yer var olan adaletsizlik ve düzensizliktir.

Bazı yerlerde geniş topraklar sayılı ellerde toplanmakta, köylülerin çoğu başkalarının topraklarında çalışmaktadırlar. Bu durumda, toprak sahibi toprağı ile gereğince ilgilenmediğı veya ilgilenemediğı gibi; köylüler de, mülkiyetine sahip olmadıkları toprağı yeterince benimseyemedikleri için, üstelik maddi olanaklardan da yoksun bulundukları için, toprağı gereken özen gösterilememektedir. O yüzden verim düşük kalmaktadır.

Şimdiye kadar toprakta, aile mülkiyeti değil, kişisel mülkiyet geçerli olduğundan, köylülerin elindeki küçük topraklar aile içinde bölüne bölüne ufalanmıştır; ve hele yaygın ve güçlü bir kooperatif hareketi de gelişmediğı için, o kadar ufalanmış topraklarda verimli tarım işletmeciliğı olanağı kalmamıştır. Ufalanıp yararsız duruma gelen topraklar, yer yer, varlıklılarının eline geçtiğı için de toprak dağılımındaki adaletsizlik azalacağına artmıştır.

Bazı yerlerde bir kişiye ait toprakların birbirinden kopuk ve uzak parçalara bölünmesi de verimli tarım işletmeciliğini engelleyen bir etken olmaktadır.

Özellikle Güneydoğı Anadolu'da, toprak dağılımı, bölgenin tarihi özellikleri nedeniyle, yarı feodal bir düzen içinde oluşmuştur. Bu bölgede bazı kişilerin onbinlerce dönüm toprağı vardır. Bu kişiler birçok köylerin sahibidirler. Toprak dağılımındaki bu adaletsizliğe henüz yıkılmayan geleneksel «şeyhlik», «ağalık» kurumlarının etkileri de eklenince, bu bölgedeki yarı feodal toprak düzeni, halkın siyasal özgürlüğünü bile kısımtaktadır ve demokrasinin gerçeklik kazanabilmesini önlemektedir.

Güneydoğı Anadolu ölçüsünde olmamakla beraber, Türkiye'nin başka bölgelerinde de, toprak adaletsizliğinin köylüler üzerinde siyasal baskı unsuru olabilecek boyutlara vardığı yerler bulunmaktadır.

Yer yer tarımın can damarı olan suyun güçlü kişiler elinde bulunması da, köylüler üzerinde ekonomik, sosyal ve siyasal baskı etkeni olmaktadır.

Gene Türkiye'nin bazı yerlerinde, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, bazı meraların kişiler elinde bulunması veya köyler arasındaki mera ihtilâflarının devletçe çözülmemesi, saydığımız ekonomik, sosyal ve siyasal sakıncaları hayvancılıkta da ortaya çıkarmaktadır.

Öteyandan Hazine topraklarına birçok yerlerde güçlü kişiler sahip çıkmaktadırlar. Aç kalmamak için bazı Hazine topraklarını ekip biçen köylüler, varlıklı çevrelerle onların sözcüsü durumundaki siyasal güçler gözünde «toprak işgalcisi»dirler; Hazine topraklarına, devlet gücünü de arkalarına alarak sahip çıkan bazı varlıklı kişilerse, gene o güçlerin gözünde «mukaddes mülkiyet hakkı»nı kullanmaktadırlar.

Toprak mülkiyeti düzenindeki bu bozukluklar ve adaletsizlikler sürdükçe, tarım teknolojisindeki yenilikler ve tarımda verim arttırmak için devlet yardımıyla alınan tedbirler de genellikle daha çok varlıklı çiftçilere yararlı olmakta, o yüzden tarım kesimindeki sosyal adaletsizlik, ciddi sonuçlar doğurabilecek boyutlara ulaşmaktadır.

Bu nedenlerle, CHP, öteden beri, gerçek bir toprak reformunun savunuculuğunu yapmaktadır. CHP'de son yıllarda oluşan kadro yenileşmesi ve bütünleşmesi, CHP'nin bu konuda daha tutarlı bir parti durumuna gelmesini sağlamıştır. Esasen, çok partili rejime geçildiğinden beri, CHP'deki iç çekişmelerden ve bölünmelerden bir çoğunun ardındaki etken, toprak reformu konusunda Parti içi anlaşmazlıklar, sürtüşmeler olmuştur.

CHP'nin istediği toprak reformu, çiftçinin özel toprak mülkiyetinden yoksun bırakılmasını değil, tam tersine, özel toprak mülkiyetinden veya yeterli topraktan yoksun bulunan birçok köylüyü yeterli toprağa ve toprağının tapusuna kavuşturma amacına yöneldiği; köylü elindeki topraklara

devletçe el konulması şöyle dursun, Hazine topraklarının bile köylülere dağıtılmasını öngördüğü; öylelikle, özel toprak mülkiyetinin azalmasına değil, çoğalmasına ve yaygınlaşmasına yöneldiği hâlde; toprak reformunu engellemek isteyen varlıklı ve güçlü çevreler, yıllarca, CHP'nin önerdiği toprak reformunu «mülkiyet düşmanlığı» gibi göstermeğe kalkışmışlardır.

CHP'nin önerdiği toprak reformu, tarımda verim artırıcı tedbirleri de en ileri ve adaletli ölçüde öngördüğü hâlde, gene bu çevreler, CHP'nin soyut ve kuru bir toprak dağıtımını istediği, verim artırıcı tedbirleri düşünmediği izlenimini yaymağa uğraşmışlardır.

Fakat sonunda, halktan gelen bilinçli istekler ve baskılar karşısında, bu çevreler —adına bir de «tarım» sözünü ekleyerek— toprak reformunun zorunluğunu kabul etmek durumunda kalmışlardır. 12 Mart sonrası dönemde hazırlanan «Toprak ve Tarım Reformu» kanunu da, uzun maceralardan sonra, yürürlüğe girmiştir. Fakat toprak reformunu istemeyerek benimsemek, daha doğrusu benimser görünmek zorunda kalanlar, bu kanuna, toprak reformunu iyice yozlaştıracak bir nitelik vermeğe özel dikkat göstermişlerdir. Bu kanuna göre yapılacak «toprak ve tarım reformu», genellikle lâfıdan ibaret kalacaktır ve bu reforma umut bağlayacak köylülerde hayal kırıklığı uyandıracaktır.

CHP'nin Yapacağı Değişiklikler

Onun için, CHP, iktidara gelir gelmez, ilk işlerden biri olarak, «Toprak ve Tarım Reformu Kanunu»nun sakat ve geçersiz yönlerini değiştirecektir. O arada, özellikle şu değişiklikleri gerçekleştirecektir :

- Kanunda toprak reformunun demokratik siyasal amacına gereken ağırlık verilecektir.
- Dünyadaki bütün gerçek demokratik toprak reformu uygulamalarının temel ilkelerinden olan «toprak işleyenin-

dir» ilkesi, adaletli ve bilimsel ölçülere uygun olarak gerçekleştirilecektir. Bu ilkenin gereği olarak, toprak sahibinin veya ailesi üyelerinin geçimlerini topraktan sağlamak üzere fiilen çiftçilik yapmaları, toprak sahibi olabilmenin belirli istisnalar dışında başlıca koşulu sayılacaktır.

- Kamulaştırma ölçüleri içine giren büyük toprakları danişıklı olarak kamulaştırma dışına çıkarabilmek için açık bırakılan kapılar kapatılacaktır.
- Gene birçok büyük çiftçinin, elindeki geniş toprakları kamulaştırma dışında bırakabilmesini sağlamak amacıyla kanuna giren «örnek işletme»lerle ilgili ayrıcalıklar kanundan çıkarılacaktır.
- Kamulaştırma sınırlarının saptanmasında dağıtılabilir toprak miktarının artmasını mümkün kılıcı daha makul ve adaletli ölçüler getirilecektir.
- Kanundaki kamulaştırma bedelleriyle ilgili ödeme ve taksit hükümleri, Anayasa gereği olan 20 yıl taksiti fiilen geçersiz kılacak niteliktedir. Öylelikle kamulaştırma bedellerinin ödenmesi, devlet için kolay taşınamayacak bir yük haline getirilerek, uygulamada toprak reformu büyük ölçüde engellenmiş olacaktır. Bu konudaki hükümler, Anayasanın amacına ve devletin ödeme gücüne daha uygun biçimde değiştirilecektir.
- Kurulacak toprak ve tarım reformu kooperatiflerine devletçe müdür atanacağına dair kanunda yer alan hüküm, demokratik kooperatifçilik anlayışıyla bağdaşamaz, ve bu kooperatiflerin partizan iktidarlarca baskı altına alınmasına, kooperatifçiliğin yozlaştırılmasına ve halkın kooperatifçilikten soğumasına yol açar. Bu hüküm de değiştirilerek, kooperatif müdürlerinin, demokratik seçimle iş başına gelecek kooperatif yönetim kurulu üyelerince seçilip atanması sağlanacaktır. Devlet bu konuda ancak, eğitim sisteminde gerekli değişiklikleri yaparak, kısa za-

manda ve çok sayıda kooperatif yöneticisi uzman yetiştirmekle görevli olacaktır.

- **CHP'nin kırsal alanlardaki yerleşme düzeni için öngördüğü** (bu bildirgede ayrıntılarıyla açıklanan) «köykent»ler sistemi, başarılı bir toprak reformu için zorunludur. Onun için kanuna, toprak reformu ile köykentlerin bağlantısını pekiştirici hükümler de konulacaktır
- Toprakta en adaletli bir düzen kurulsa bile, yeterli su olmadıkça ve suyun kullanımında adalet sağlanmadıkça verim yükselmez, köylünün, çiftçinin durumu düzelemez. Onun için, CHP iktidarı, tarımda kullanılabilecek her türlü su olanaklarının gereğince değerlendirilmesini hızlandıracak ve çiftçilerin bu olanaklardan yeterli ve adaletli ölçüler içinde yararlanabilmesini sağlayacaktır.

IV — YERLEŞME DÜZENİ VE ALTYAPI

Köylülerin, güçlü kooperatifler yoluyla modern ve büyük tarım işletmeciliğini geçebilmeleri ve sanayi yatırımları yapabilmeleri, bazı altyapı kuruluşlarının ve kamu hizmetlerinin, yeterli biçim ve ölçüde ve süratle köylülere ulaşabilmesine bağlıdır.

Bu olanakların sağlanabilmesi için kırsal alanda yeni bir yerleşme düzeninin gerekliliğine inanan CHP, 1969'da «Düzen Değişikliği Programı» olarak yayınladığı Seçim Bildirgesinde, «KÖYKENTLER» projesini öne sürmüştü.

CHP bu projeyi açıkladıktan üç yıl sonra, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânında, görünüşde «köykent»leri andıran bir «merkezî köyler» düşüncesine yer verilmiştir. Fakat, köylüden başlayacak bir kalkınmayı hareket noktası olarak almayan, tam tersine, tarım kesiminin ve köylülerin en geriye itilmesi ilkesine göre hazırlanan bir plânda, «merkezî köy» düşüncesi bir yama olarak durmaktadır. Üçüncü Beş Yıllık Plâna bu düşünce, ancak, bazı altyapı yatırımlarını ve kamu hizmetlerini köylülere daha ucuz maliyetle ulaştırabil-

menin bir aracı olarak konulmuştur. Pazarlama ve kredi düzeni temelinden değiştirilerek köylü yararına işler duruma getirilmedikçe, yatırım teşvik politikası, şimdi olduğu gibi tekelci sermayeye dönük olmaktan çıkarılıp, öncelikle ortaklaşa halk yatırımlarına, özellikle köylü kooperatiflerinin yatırımlarına dönük bir halkçı politikaya dönüştürülmedikçe, «merkezî köyler» düşüncesinin başarılı biçimde uygulanma olanağı bulunamayacaktır, üstelik bundan, kırsal alanlara yönelen kamu hizmetlerinin devlete maliyetini düşürme dışında büyük bir ekonomik yarar da sağlanamayacaktır.

Nitekim, bu düşüncenin, plâna bir yama gibi eklendiği, bir özentî olarak girdiği, ciddî olarak benimsenmediği şundan da bellidir ki, kamu hizmetlerinin ve altyapının dağılımında bile, hâlâ, «merkezî köy» esası hiç hesaba katılmaksızın, eski düzen üzere hareket edilmektedir. Eğer bu düşünce ciddî olarak ve bir sistem içinde benimsenmiş olsa idi, plânın, devlet yönetimiyle, yerinden yönetimle, kamu hizmetleriyle, altyapı kuruluşlarıyla, yerleşme düzeniyle, sanayiın dağılımıyla, pazarlama ve kredi düzeniyle ilgili bütün bölümlerinde, bunun belirtilerinin görülmesi ve gerekli fiziksel plânlamaya başlanması gerekirdi. Oysa, plânda, merkezî köyler kurulacağından söz edilmekle birlikte, bu düşünce, plânın, saydığımız alanlarla ilgili bölümlerine hiç yansımamıştır, boşlukta kalmıştır.

CHP köykentleri, yalnız kamu hizmetlerini kırsal alanlara daha düşük maliyetle daha yeterli ölçüde ve daha çabuk götürmenin bir aracı olarak değil, köylüden başlayacak kalkınmanın temeli olarak da görmektedir. Bu temel üzerine kurulacak yapı, her yönüyle değişik bir yapı olacaktır.

CHP'nin, iktidara gelir gelmez uygulamaya başlayacağı köykentler projesiyle, bütün kamu hizmetleri, devlet yatırımları ve yerinden yönetim sistemi, ona göre yeniden düzenlenecektir; kalkınmanın yönü, biçimi ve amacı değişmiş

olacaktır; tümüyle devlet yönetimi etkilenecektir; halk güçlenecektir; demokrasi kökleşecektir.

Köykentler konusunu ilk olarak ileri süren 1969 Seçim Bildirgemizde («Düzen Değişikliği Programı»), köykentlerin kuruluşu ve yapısı ile ilgili olarak şunlar yazıdır :

«Tarımda verimin yükselmesi, köylünün uygarlıktan ve sosyal hizmetlerden daha yeterli ölçüde yararlanabilmesi ve köylü gücüne dayalı bir sınaileşme hareketinin gelişebilmesi için gerekli altyapılar, tesisler, hizmetler, köy grupları arasında en elverişli merkezlerde yoğunlaştırılacaktır. Bu merkezler, dağınık köylerin zamanla kendiliklerinden toplanmasını ve kentleşme hareketinin düzenli olarak yürütmesini de sağlayacaktır. Aynı zamanda büyük kentlere aşırı nüfus akımı kendiliğinden yavaşlamış olacak; kentleşmede ve sanayinin dağılımında bölgeler arası adalet gerçekleşebilecektir.

Köykent adı verilebilecek olan bu merkezler, çevre köylerine yollarla bağlanacağından, köylü, bu merkezlerdeki hizmetlerden, olanaklardan, günü gününe, kolayca yararlanabilecektir.

Köykentlerin ekonomik ve sosyal hayatına, o çevredeki köy kooperatifleri veya kooperatif birlikleri geniş ölçüde hâkim olabilecektir.

Tarım makinalarının bakım ve onarım atölyeleri, küçük sanatlar, bugünkü köy düzeninin çok üstünde, yeterli sağlık ve eğitim kuruluşları, meslek kursları, her türlü kültür, spor ve eğlence tesisleri, köykentlerde yoğunlaşabilecektir.

Böylece, köylü, kendi şehirlerini kendi yaratabilecektir.

Köykentlerdeki küçük sanayi, her bölgede, köylü gücüne dayanarak kurulacak olan büyük sanayinin toplanacağı merkezleri de besleyecektir.

Toprakları kendilerini geçindirmeye yetmeyen ailelerin gizli işsiz durumundaki üyelerine ve tarım teknolojisindeki

gelişme dolayısıyla veya başka nedenlerle işsiz kalabilecek tarım işçilerine, kendi bölgelerinde kurulan köy-kentlerdeki küçük sanayide veya hizmetlerde çalışabilmeleri için öncelik tanınacaktır.»

Ayrıca «Düzen Değişikliği» programımızın «Köylüye Dönük Düzen Değişikliği» bölümündeki, köylüye öncelik veren kalkınma felsefesinin bütün yöntemleri ve tedbirleri, «köy-kent» temeline oturtulmuştur.

CHP iktidarının geliştireceği bu yerleşme birimleri, anlamda ve amaçta da, tanımlamada da «merkezî köyler»den ayrılmaktadır. CHP'nin «köy-kent» terimi, köyden kente, köylülüğten kentliliğe, tarım toplumundan sanayi toplumuna düzenli ve sağlıklı biçimde geçişi tanımlamaktadır.

Köy ve Kent Ayrılığı Ortadan Kalkıyor

Çağımızda artık, köyün, köy durumunda kalarak, köylünün, sosyolojik ve ekonomik bakımından köylü durumunda kalarak, bir ölçünün üstünde kalkınabilme olanakları yoktur. Çağımızda, tarımla sanayi ayrımı gitgide anlamını yitirdiği gibi, köylü-kentli ayrımı da geçersiz hale gelmektedir. Çağımızın ileri ülkelerindeki tarım, hayvancılık, tavukçuluk düzeyine erişebilmemiz için, bu alanlara artık, sanayie yaklaşır gibi yaklaşılması gerekir. O nedenle, artık, köyün kente, köylünün kentliye, tarım toplumunun sanayi toplumuna kolaylıkla dönüşebileceği bir yerleşme düzeni ve ekonomik örgütlenme düzeni kurulması zorunlu olmuştur.

Köy-kentler kurulmakla, köylülerden dileyenlerin şehirlere göç etmeleri ve iş bulmaları elbette hiç bir şekilde sınırlanmayacaktır. Fakat köy-kentler çevresinde yeni iş ve kazanç olanaklarının açılması ve şehir hizmetlerinin, yeterli sağlık ve eğitim kurumlarıyla ve her türlü kamu hizmetleriyle, buralara ulaşması, şehirlere akımı kendiliğinden yavaşlatacaktır. Yurt ölçüsünde daha dengeli ve adaletli bir kalkınma sürecine girilmiş olacaktır.

CHP, iktidara gelir gelmez, köykent sistemine süratle geçebilmek için gerekli fiziksel plânlama yurt ölçüsünde yapılmış ve tüm kamu hizmetlerinin yurda dağılımı buna göre yeniden düzenlenmeye başlayacaktır. Öylelikle, kısa zamanda, modern tarım için, yerinde sınaileşebilmek ve şehir uygarlığına geçebilmek için, kırsal alanlarda altyapı yatırımlarını ve kamu hizmetlerini, bütün köylü nüfusun kolaylıkla yararlanabileceği merkezlerde sağlamak mümkün olacaktır.

Şehirleşmenin ve sınaileşmenin yurda, bu biçimde, dengeli olarak dağılımı, şimdiden ülkemizde yer yer ciddi bir sorun olarak ortaya çıkan çevre sağlığı sorununu da büyük ölçüde hafifletecektir.

Ülkemizin yerleşme düzeninde, ekonomik hayatında ve sosyal yapısında köykentlerin çok büyük değişikliklere yol açacağı göz önünde tutularak, yerinden yönetim (mahalli idare) sistemi buna göre yeniden düzenlenecektir. Yerinden yönetimde köykentlerin, köykentler yönetiminde de kooperatflerin büyük ağırlığı olacaktır.

Köylüler, ülkenin yönetiminde, bu yoldan da şimdiye kadar tasavvur bile edilemiyen ölçüde etkinlik kazanabileceklerdir.

Köykentlerin yerlerinin seçiminde en demokratik yöntemler izlenecektir. Bu yerler, bütün ilgili köyler halkıyla müzakere edilip, yöresel özellikler, istekler ve bilimsel veriler çevrevesinde, mümkün olan en geniş görüşbirliği sağlanarak saptanacaktır.

Köykentlerin, kamu hizmeti, altyapı ve sınaileşme merkezleri olarak kurulması, köylülerin yaşadıkları yerleri bırakma ve topraklarından uzaklaşma zorlanmaları anlamını taşımayacaktır. Her köykentle çevre köylerin yol bağlantısı ve kolay ulaşım olanakları ilk iş olarak sağlanacağından buna ihtiyaç da duyulmayacaktır.

Köykentler düzeninin kısa zamanda yurt ölçüsünde gerçekleşmesinin ve işlemeğe başlamasının devlete maliyeti

yüksek olmayacaktır. Kamu hizmetleri ve altyapılar hem daha düşük maliyetle, hem de çok daha yeterli olarak bütün köylülere ulaştırılabilecektir. Düzensiz şehirleşmenin yol açtığı büyük israflar, yüksek maliyetler ortadan kalkacaktır, ve buradan tasarruf edilecek kamu kaynakları, köy-kentlere yönlendirilebilecektir. Ayrıca, CHP iktidarının, köy-kentleri fiziksel temel olarak köylüden başlatacağı kalkınma, kısa zamanda ülkemizde tarımsal verimi o kadar yükseltecek, tasarrufların verimli alanlara yönelmesini ve sinaileşmenin bütün yurda yayılmasını o kadar hızlandıracaktır ki, bunların ekonomiye katacağı canlılık ve güçle, köy-kentler, devlete yük olmadan, kısa zamanda kendileri için yapılacak masrafları çıkarmış olacaklardır. Devlete yük olmayacak, devletin yükünü azaltacaklardır.

V — EĞİTİM

Bu Seçim Bildirgesinin Eğitimle ilgili bölüntüsünde CHP'nin köylüden başlayacak kalkınmayla ilgili olarak öngördüğü eğitsel tedbirler de ayrıntılı olarak yer aldığından, bunlara burada ayrıca değinmeğe gerek görülmemiştir.

BÖLGELER ARASI SOSYAL ADALET

CHP nin halkçı iktidarı, yalnız insanlar arasında değil, bölgelerarasında da sosyal adaleti, hızlı ekonomik kalkınmayla birlikte sağlamayı, özgürce ve hakça kalkınma'nın temel koşullarından saymaktadır.

Bölgelerarası sosyal adalet sağlanmadıkça, insanlar arasında sosyal adalet de zaten gerçekleşemez. Çünkü, az gelişmiş bölgelerde yaşayanlar, kişiliklerini geliştirme ve yaşama düzeylerini yükseltme olanakları bakımından, gelişmiş bölgelerde yaşayan insanların gerisinde kalırlar. Az gelişmiş bölgelerden gelen gençlerin, üniversite giriş sınavlarında, gelişmiş bölgelerden gelenler kadar başarılı olamayışları bunun belirgin bir örneğidir. Bunun nedeni, elbette, az gelişmiş bölgelerden gelen gençlerin kişisel yeteneklerinin daha az oluşu değildir; bunun tek nedeni, o gençlerin, gelişmiş bölgelerdeki kadar yeterli eğitim görme olanağı bulamayışlarıdır. Olanak eşitsizliğinden ötürü, az gelişmiş bölgeler halkının, daha eğitim çağında karşılaştığı engel, kuşkusuz, o bölgeler insanlarının bütün yaşamlarını etkilemektedir.

Bölgelerarası sosyal adalet sağlanmadıkça ulusal ekonomik kalkınma da bir ölçünün üstünde hızlanamaz. Çünkü az gelişmiş bölgelerin yeterince kaynak yaratamayışları yüzünden o bölgeler ekonomiye ayak bağı olur, kalkınmanın hızını keser.

Gerekli altyapı kuruluşlarını, kamu hizmetlerini ve teşvik tedbirlerini geri kalmış bölgelere de adaletle yaymaksa, kısa bir süre için ekonominin kaynaklarını bir ölçüde zorlasa bile, bu kısa süre içinde o bölgelerin potansiyel kaynak-

ları harekete geçirilmiş olacağından ekonomi daha çok canlılık kazanır, ekonomik faaliyetler daha çok genişler.

Türkiye'nin değişik yerlerinde, İç Anadolu'da, Kuzey ve Güney Anadolu'da, hattâ (Karaburun örneğinde veya Batı Anadolu'nun bazı dağ köylerinde ve ilçelerinde görülebileceği gibi) en gelişmiş bölgelerde, az gelişmiş yöreler, az gelişmişin de ötesinde, hiç gelişmemiş yöreler vardır.

Fakat, «az gelişmiş bölge» ve bölgelerarası sosyal adalet» denilince, ilk akla gelen, elbette Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olmalıdır. Çünkü bu bölgelerin —sayılı merkezler dışında — tümü az gelişmiş sayılır.

CHP'nin halkçı iktidarında, bütün az gelişmiş yöreler halkı, ve tümü ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu halkı, «kaderine terkedilmişlik» duygusundan kurtarılacaktır. Devlet bu bölgeler halkının kalkınma sorununa özel bir önem verecektir.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun az gelişmişliği, bu bölgelerin kaynak ve pazar yetersizliğinden değildir. Bu bölgelerin az gelişmişliğinin başlıca üç nedeni vardır :

1. Bu bölgelerin yarı feodal sosyal yapısı;
2. Devletin bağışlanmaz ihmali;
3. Ekonomiye devletin değil, tümü ile özel girişimin değil, daha çok tekelci sermayenin yön vermesi; tekelci sermayenin de, ekonomik faaliyetlerinde ülke sorunlarını, ihtiyaçlarını ve sosyal adalet ilkesini gereğince dikkate almaması...

Gerçekte, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kalkınmasını hızlandırabilmek için geniş olanaklar vardır. Bu olanaklar gereğince değerlendirilirse, bölgenin yarı feodal yapısı köklü ekonomik ve sosyal reformlarla ve atılımlara değiştirilerek halk üzerindeki çağdışı baskılar kaldırılırsa, ve devlet, ekonomiye yön verme ödevini çağın devletinden beklenen

ölçüde yerine getirirse, Doğu ve Güneydoğu kolayca ve hızla kalkınabilir, sınılaşabilir ve bu bölgeler halkı refaha ulaşabilir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu halkı, bazı kimselerin sandığı gibi devlete karşı olmak şöyle dursun, tam tersine, devleti yanında görmek istemektedir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kalkınmasını kolaylaştırıp hızlandırabilecek olanakların başında, komşu ülkelerin sağladığı **dış pazarlar** gelir. Ortadoğu ülkelerinden çoğu, ihtiyaçlarını dışardan satınalan varlıklı ülkelerdir. Onun için Ortadoğuya dönük bir hayvancılık, tarım ve sanayi politikasıyla, Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Türkiye'nin en güçlü ihraç bölgesi durumuna getirilebilir.

Öteki Partiler Doğu'yu Neden Kalkındıramazlar ?

Tekelci sermayenin, bu bölgedeki geniş dış pazar olanaklarından yararlanarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da sanayi kurma yoluna gitmeyişinin tek nedeni vardır : Tekelci sermaye, Türkiye'nin iç pazarında az sürümle fakat aşırı kârla o kadar bol ve kolay kazanç elde etmeğe alışmışdır ki, daha makûl kâr hadleriyle yetinip ihracatı ve sürümü arttırmak üzere çaba göstermeğe ve bu bölgede yatırımlar yapmağa gerek görmemektedir. Tekelci sermayenin desteğine dayana, devlet olanaklarından daha çok bu zümreyi yararlandıran; az gelişmiş bölgeleri sınılaştırmaya hareketine öncülük edebilecek devlet sektörünün ise elini kolunu bağlayan partilerden de, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya büyük sanayi yatırımları yapılmasına ve bu bölgelerin kalkındırılmasına yardımcı olmaları elbette beklenemez.

- CHP iktidarında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kaynak ve ihracat potansiyelini gereği gibi değerlendirmek üzere, bu bölgelerin, yol, su ve enerji sorunu süratle çözümlenerek, sanayi kuruluşlarına daha elverişli duruma gelmesi sağlanacaktır. Bu bölgelerin sınılaşmasına devlet ön-

cülük edecektir. Devlet, bu bölgelerin yeraltı kaynaklarının değerlendirilmesine de öncelik verecektir.

- Bu bölgelerde hayvancılık, köylülerin devlet yardımıyla kuracakları güçlü kooperatifler eliyle geliştirilecektir; hayvan ticareti ve ihracatı, çoğu kaçakçılık yapan ve bir yandan devletin büyük vergi kaybına bir yandan da bölgede devlet otoritesinin kurulamamasına yol açan varlıklı kişilerin tekelinden kurtarılarak, kooperatifler ve kooperatif üst kuruluşları tarafından yapılacaktır. Man-öncülüğünde veya önderliğinde, büyük ölçüde, bu kooperatiflere kurdurulacaktır.
- Köylülerin dayanışmasını ve rahat hayvancılık yapmasını engelleyen mera anlaşmazlıkları süratle giderilecek ve dıracılık ve hayvan ürünleriyle ilgili yan sanayi de, devlet bütün meralar, kişilerin değil, köylülerin mülkiyeti veya tasarrufu altında olacaktır.

Ayrıca, meraları da kapsayacak köklü bir toprak reformu bu bölgelerde öncelikle gerçekleştirilerek, köylülerin her anlamda özgürleşmeleri sağlanacaktır ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun feodal yapısı sona erdirilerek bu bölgelerde demokrasiye daha çok gerçeklik kazandırılacaktır.

- Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun yüksek yaylaları, hayvancılığa çok elverişli olmakla beraber, genellikle tarıma elverişli değildir. Böyle yörelerde tarım çok düşük verimle yapılmakta ve ekonomik olamamaktadır. O nedenle, bu yerler halkının kendi tüketimi için ihtiyaç duyduğu tahıl, devletçe başka bölgelerden veya aynı bölgelerdeki tarıma elverişli yörelerden sağlanacaktır, ve hayvancılığa elverişli yörelerdeki köylüler, topraklarını ve güçlerini daha geniş ölçüde hayvancılığa ayırabilme olanağına kavuşturulacaklardır. Bu yörelerde yem sanayii süratle

yeterli duruma getirilerek, hayvanların uzun kış aylarında beslenmeleri sorunu da çözülecektir.

- Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun tarıma, o arada sınaî bitkilerle sebzeciliğe ve meyvacılığa çok elverişli bazı yöreleri de vardır. Bu yörelerde verimli tarım yapılamayışının, toprak mülkiyetindeki ve tarım düzenindeki bozuklukla ve adaletsizlikle birlikte bir başka önemli nedeni ise, sulama yetersizliğidir. Onun için bu yörelerde sulama sorunu, toprak sorunu ile bir arada ve süratle çözülecektir. Yer yer Güneydoğu Anadolu'da dünyanın en üstün nitelikli tütünü yetişir. Böyle yerlerde tütüncülük geliştirilecektir ve gerek iç pazara gerek Ortadoğu ve dünya pazarlarına dönük sigara sanayii kurulacaktır.
- Doğu ve Güneydoğu Anadolu, halkın yan gelir kaynağı olarak arıcılığın gelişmesi desteklenecektir.
- Uygun yerlerde tatlı su balıkçılığıyla ilgili olanaklar geliştirilecektir ve bu yoldan bu bölgelerin turistik potansiyeli de değerlendirilecektir.
- Aynı zamanda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun uygun yerlerinde kış sporları kuruluşları yapılarak, turizm bu yoldan da geliştirilecektir.
- Göçebe olarak yaşamakta güçlük çeken, göçebeliği bırakmak isteyen topluluklara veya aşiretlere, topluca yerleşme ve ağıl hayvancılığı ile veya tarımla, işçilikle ya da sanatla geçinme olanakları sağlanacaktır. Bu topluluklardan isteyenlerin köy-kentler kurmalarına, isteyenlerin de düzenli biçimde kentleşmelerine devletçe yardım edilecektir.

Göçebeliğe devam edenlerin çocuklarına yatılı eğitim olanağı sağlanacaktır.

- Yedeksubay ihtiyacının üstünde kalan meslek adamı, uzman ve teknokrat gençlerin, yurt görevlerini, öncelikle

bu bölgelerdeki kamu hizmetlerinde yerine getirmeleri düzenlenectir. Ayrıca, subaylıkta olduğu gibi başka kamu hizmeti dallarında da, kamu hizmeti görevlilerinin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu da belirli sürelerle çalışmaları da sağlanacaktır. Öylelikle bu bölgelerin kamu personeli ihtiyacı her alanda ve düzeyde karşılanabilecektir. O arada sağlık ocakları da, yeterli sağlık personeline kavuşturularak, göstermelik yapılar durumundan çıkarılmış ve görevlerini gerçekten yapabilir duruma getirilmiş olacaktır.

- CHP Seçim Bildirgesinin ilgili bölüntüsünde ayrıntılarıyla açıklanan köy-kentler projesi, köylüye dönük kamu hizmetlerinin ve altyapıların, kısa zamanda bu bölgelerdeki kırsal alanlara da yeterli ölçüde ulaşmasını sağlayacaktır.
- Bazı kimseler ve yöneticiler, doğu ve Güneydoğu Anadolunun etnik sorunlarını gözlerinde çok büyütürler ve gözlerde büyütülen etnik sorunların yarattığı kuruntu ve korkularla da baskı ölçüsüne varan tedbirlere başvurulur. Oysa bu bölgelerin tüm halkı devletin ve milletin bütünlüğü üstüne titrer ve devleti daha çok yanında görmek ister. Bu bölgelerin sorunları etnik değil, sosyal ve ekonomiktir. Sosyal ve ekonomik sorunlar, yukarıda özetlediğimiz yollardan çözölmeğe başlayınca, bu bölgelerle ilgili olarak bazı çevrelerin duyduğu aşırı kaygılar kendiliğinden ortadan kalkacaktır.
- Doğu ve Güneydoğu Anadolu da etnik özelliklere dayanan bölücü hareketler bir ölçüde varsa, bu hareketlerin kaynağı, Ortadoğunun yeraltı kaynaklarıyla ilgili bazı yabancı hesaplarında ve tertiplerinde aranmalıdır. Türk Devleti, CHP'nin Seçim Bildirgesinin ilgili yerinde açıklandığı gibi, ülkenin yeraltı kaynaklarına tümüyle sahip çıkınca ve bu bölgelerde kalkınmayı hızlandırınca, dış kışkırtmalar da etkinliğini yitirecektir.
- CHP iktidarı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu da, öncelikle köylüye dönük bir eğitim seferberliğini başlatarak, eğitim yetersizliğinden doğan olanak eşitsizliğini de giderecektir.

- Bütün bunların gerçekleşebilmesi için CHP iktidarı, ulusal kalkınma plânı çerçevesinde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kalkınmasını ve sınıileşmesini hızlandırıcı yöresel plânlama çalışmaları yaptıracaktır. Yöresel plânlamanın amacı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu halkının hızla ve adaletle kalkındırılmasının yanı sıra, bölgelerarası ayrılıkları ve adaletsizlikleri de en kısa zamanda gidermek ve Türkiye'nin daha çok bütünleşmesini sağlamak olacaktır.

CHP iktidarında devlet, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da baskıyla, silâhla, komandoyla değil, halk yararına ekonomik, sosyal ve eğitsel tedbirlerle, reformlarla, yardımlarla ve güler yüzle varlığını duyuracaktır.

BAŞKA AZ GELİŞMİŞ YÖRELER

Her bölgenin az gelişmiş yörelerini kalkındırmak için, benzer tedbirler, yöresel özelliklere uygun olarak alınacaktır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu için olduğu gibi, ülkenin başka bölgelerindeki az gelişmiş yöreler için de, ulusal kalkınma plânı çerçevesi içinde, yöresel plânlama çalışmaları yapılacaktır; öylelikle bu yörelerin ulusal ekonomik kalkınmaya ayak uydurabilmeleri ve gereken katkıda bulunabilmeleri de, plânlı ve düzenli biçimde hızlandırılmış olacaktır.

HAŞHAŞ EKİMİ BÖLGELERİ

Türkiye'de, dış etkilerle haşhaş ekimi ve afyon üretimi yasaklanırken alınan tazminat, geçimi ve beslenmesi büyük ölçüde haşhaşa ve haşhaşın yan ürünlerine bağlı olan dar gelirli köylülere yeni çalışma ve kazanç alanları açmak

bakımından çok yetersizdir. Kaldı ki, eldeki olanaklar bile henüz, haşhaş ekimi yasaklanan köylüleri, içine düştükleri ağır sıkıntıdan kurtulma yoluna sokacak biçimde ve ölçüde değerlendirilmemiştir.

CHP iktidarı, uluslararası kaygıları tatmin edecek etkin bir kontrol sistemi altında haşhaş ekimini düzenleme ve bununla ilgili sanayileri kurma olanakları üzerinde önemle duracak; ve haşhaş ekim bölgeleri halkının kalkındırılması için özel plânlama çalışmaları yapacaktır.

ORMAN KÖYLÜLERİNİN KALKINMASI

Bir doğa hazinesi, bir geniş servet kaynağı olan ormanlarda yaşayan köylülerin yoksulluğu büyük bir çelişkidir.

Türkiye'nin ekonomik ve sosyal düzeni, köylülerin büyük çoğunluğu ile beraber orman köylülerini de yoksul bıraktığı gibi, Anayasanın bir maddesi, orman köylülerinin yoksulluktan kurtulmasını özellikle zorlaştırıyordu.

1970 yılında CHP, Anayasanın, ormanla ve orman köylüsüyle ilgili 131. maddesinin, köylüler yararına değiştirilmesini önerdi. CHP'nin bu girişimi üzerine yapılan Anayasa değişikliğiyle, «Düzen Değişikliği Programı» adı altında yayınlanmış olan CHP 1969 Seçim Bildirgesindeki «İnsanca Bir Orman Düzeni» bölümünün öngördüğü tedbirler önündeki bazı Anayasal engeller kalkmış oldu.

Bu Anayasa değişikliğinden sonra,

— «Ormanlar içinde ve hemen yakınında oturan halkın kalkındırılması ve ormanı koruma bakımından, ormanın gözetilmesinde ve işletilmesinde devletle bu halkın işbirliği yapması»;

— «Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihten önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvalık, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında ve hayvancılıkta kullanılmasında yarar bulunan topraklarla şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bağlı bulunduğu yerlerin orman sınırı dışına çıkarılması; olanakları sağlanmış oldu.

Ayrıca, Anayasada bulunan «orman suçları için genel af çıkarılamaz» hükmü, CHP'nin önerisi üzerine Anayasadan çı-

karılarak, aften orman köylülerinin de yararlanabilmeleri olanağı sağlandı.

Anayasada yapılan bu değişiklikler, orman köylüsünün çilesine son verme yolunu açmış olmakla beraber, açılan bu yoldan orman köylüsünün nasıl ve ne ölçüde yararlandırılacağı, iktidarların izleyeceği tutuma bağlıdır.

Orman köylüsünün sorunları, biri geniş biri dar, iki çerçevede ele alınmak gerekir :

1. Tüm köylü sorunları çerçevesinde;
2. Orman köylülerine özgü sorunlar çerçevesinde...

Tüm köylü sorunlarının geniş çerçevesi içinde orman köylülerinin sorunlarına da nasıl köklü çözümler getirilmiş olacağı, Bildirgenin «KALKINMA KÖYLÜDEN BAŞLAYACAK» bölüntüsünde anlatılmıştır.

CHP'nin Düşündüğü Ana Çözümler

Orman köylüsüne özgü sorunlar çerçevesinde ise CHP'nin düşündüğü ana çözümler şunlardır :

- Anayasanın yürürlüğe girişinden önce orman niteliğini yitirmiş alanların orman sınırı dışına çıkarılması ve, adaleli bir toprak dağılımı düzeni içinde, o yörelerdeki köylülerin, tarım veya hayvancılık yapmak üzere yararlanmalarına sunulması ile ilgili işlemler kısa sürede tamamlanacaktır.
- Orman köylülerinin, Bildirgede açıkladığımız özendirici tedbirlerle, güçlü kooperatiflerde birleşmeleri sağlanacaktır. Orman köylülerinin kooperatifleri ve orman işçilerinin sendikaları, devletçe işletilen ormanların yönetimine ve gözetimine etkin biçimde katılacaklardır.
- Orman ürünlerinin ticaretinde, orman köylülerinin kooperatiflerine kesin öncelik tanınacaktır. Öylelikle, orman köylülerinin büyük çoğunluğu yoksul durumdayken, bir avuç insanın devlet ormanlarından büyük servetler sağ-

lamasına son verilecektir. Ormanların geliri, orman köylüleriyle devlete kalacaktır.

- Orman ürünlerini değerlendiren sanayii, öncelikle orman köylülerinin kooperatiflerini kurabilmeleri için gerekli yardımlar, kredi olanakları ve önderlik devletçe sağlanacaktır.
- Toprak kaymalarını ve selleri önlemek bakımından ağaçlandırılması gereken yerler hızlandırılmış bir program içinde ağaçlandırılacaktır. Böyle yerlerden meyvacılığa veya zeytinciliğe elverişli olanlarda o yöre köylülerinin meyvacılık veya zeytincilik yapmalarına olanak sağlanacaktır.
- Anayasaya göre orman sınırı içinde kalması gereken deliceliklerde o yörelerdeki köylülerin zeytincilik yapmasına izin verilecektir.
- Orman işçilerinin çalışma haklarını koruyucu ve sosyal güvenliklerini sağlayıcı yasalar süratle çıkarılacaktır.
- Orman köylülerinin yakacak ve yapacak ihtiyaçlarının karşılanması, köylüler yararına daha gerçekçi ve adaletli ölçülere ulaştırılacaktır. Buna olanak bulunamayan yerlerdeki köylülere, ucuz fiyatlarla, başka yakacak ve yapacak maddeleri sağlanacaktır.
- Orman ürünlerini işlemek üzere fabrikalar, atölyeler, tersaneler kuran köylü kooperatiflerinin malzeme ihtiyacı, en yakın ormanlardan yeterli oranlarda ve öncelikle karşılanacaktır.
- Türkiye'nin bozuk ve adaletsiz orman düzeni içinde, yaşayabilmek ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için suç işler duruma düşmüş orman köylülerinin affı derhal gerçekleştirilecektir.
- Ormanlarımızın ve orman ürünlerinin daha iyi ve daha geniş ölçüde değerlendirilmesi için gerekli yönetsel ve teknik tedbirler alınacaktır.

Yeni halkçı tutumuyla Türk siyaset hayatına «ORMAN-
DAN ÖNCE İNSAN» anlayışını getiren CHP, orman-
larda yaşayan insanlar yoksulluktan kurtarılmak, refah yo-
luna çıkarılmakla, ormanlarımızın eskisinden daha iyi ko-
runmuş ve daha çok gelişme, daha iyi değerlendirilme ola-
nağına kavuşmuş olacağı kanısındadır.

CHP inanmaktadır ki, devlet, orman bölgelerinde yaşayan insanları korur ve kurtarırsa, o insanlar, devletin ormanla-
rını, şimdiye kadar süregelen bozuk ve adaletsiz düzen için-
de devletin koruyabildiğinden çok daha iyi koruyacaktır.

Orman köylüleri kalkındığı oranda ormanlar da kurtula-
caktır ve gelişecektir.

HAYVANCILIK

Türkiye, hayvancılık (ve tavukçuluk) bakımından bir karar noktasına gelmiştir. Bu noktada artık eski yöntemlerle hayvancılık (ve tavukçuluk,) ekonomik açıdan geçerli değildir. Eğer Türkiye'nin kendi et ve tavuk ihtiyacını yeterince karşılaması ve hele ihracata geçebilmesi isteniyorsa —ki elbette istenmelidir— her iki alanda da modern ve büyük işletmeciliğe derhal geçilmesi zorunludur.

Fakat, hayvancılıkta ve tavukçulukta modern ve büyük işletmecilik, geniş maddi olanak istediğinden, buna da genellikle köylülerin gücü yetmediğinden, geçimi hayvancılığa veya tavukçuluğa bağlı olan köylüler gitgide artan sıkıntılar içine düşmektedirler; yer yer hayvancılığı ve tavukçuluğu, köylünün elinden, daha geniş olanaklara sahip bazı şehirli-ler almaktadırlar. İhracat olanaklarımız değerlendirilemediği gibi, ülkenin ihtiyacı bile karşılanamamaktadır.

Köylülerin, bu alanlarda kendi geçimlerini rahatça sağlayabilecek ve ülkenin tüketim ihtiyacını karşılayıp ihracat yapabilecek ölçüde, nitelikte ve maliyette hayvancılık ve tavukçuluk yapabilmeleri için, sür'atle güçlü kooperatiflere kavuşturulmaları; Et ve Balık Kurumu olanaklarının, varlıklılara değil, öncelikle bu köylü kooperatiflerine yöneltilmesi; ve öylelikle köylülerin, modern ağıl hayvancılığına, mandıracılığa geçebilmeleri ve ekonomik açıdan yararlı büyüklükte modern tavuk çiftlikleri kurabilmeleri sağlanmalıdır.

Devlet ve kooperatifler eliyle, yem sanayi ve soğuk hava depoları da ihtiyacı karşılayacak hale getirilmelidir. Vete-

rincerlik hizmetleri köylülerin ihtiyacını daha yeterli olarak karşılayacak duruma getirilmelidir.

CHP iktidarı, hayvancılık ve tavukçuluk alanında ileri bir aşamaya geçilmesini düzenlerken, köylülerin sağlıyacağı büyük işletmecilik olanaklarını değerlendirecektir. Hayvancılıkla ilgili yan sanayilerin de, daha çok, yerinde kooperatifler eliyle kurulmasına çalışacaktır.

BALIKÇILIK

Ülkemizde balıkçılığın gelişmesini önleyen, balıkçılıkla geçinme durumundaki yurttaşlarımızı yoksul bırakıp sömüren ve, balık fiyatlarını aşırı ölçüde yükselterek, dar gelirli hattâ orta halli halkı bu değerli besinden büyük ölçüde yoksun bırakan deniz ve göl ağalığına son verilecektir.

Deniz ve göllerden, akarsu ve barajlardan balıkçılık için yararlanmada kooperatiflere öncelik tanınacaktır ve devletçe yeterli donatım kredisi sağlanacaktır. Balıkçılık için gerekli soğuk hava depolarını gerekli yerlerde devlet yaparak kooperatiflerin yararlanmasına sunacaktır.

Devletçe veya kooperatifler eliyle yapma göl balıkçılığı geliştirilecektir.

Balıkçılık kooperatiflerinin konserve fabrikaları kurmaları desteklenecektir.

Balık ihracatı, devlet yardımı ile, doğrudan doğruya kooperatif üst kuruluşlarına yaptırılacaktır.

Türkiye'nin su ürünü kaynaklarını kurutan, balık nesillerini tüketen balıkçılık yöntemlerine karşı etkin bir kontrol sistemi kurulacaktır. Bu kontrol sisteminin uygulanmasında, devlet, balıkçı kooperatifleriyle sıkı işbirliği yapacaktır.

Sanayi kuruluşlarının yer seçiminde, balıkçılığın zarar görmemesi gözetilecektir.

ÇALIŞANLARIN YATIRIMLARI

YURT DIŞINDAKİ İŞÇİLER VE TÜRKİYE'NİN KALKINMASI

Köylüden başlayan ve öncelikle halk girişimciliğine dayanan kalkınmada ülkemizin yararlanabileceği en değerli unsurlardan biri, yurt dışındaki işçilerimizin sağladığı olanaklardır. Çoğu köylü olan ve köyleriyle ilişkilerini sürdüren bu yurttaşlarımız, tümüyle ülkemizin kalkınmasına büyük katkıda bulunabilecekleri gibi, köylülerin kalkınma çabalarına da geniş ölçüde yardımcı olabilir, etkinlik kazandırabilirler.

Yurt dışındaki işçilerimizin bu bakımdan sağladığı olanaklar şimdiye kadar gereğince değerlendirilmemiştir. Tekelci sermayeyi kayıran ve halk girişimciliğini zorlaştıran bir ekonomik düzende bir ölçünün üzerinde değerlendirilmesi de beklenemezdi.

Devlet, yurt dışındaki işçilerimizin Türk ekonomisine yapabilecekleri katkıyı, şimdiye kadar, ancak, döviz olarak yurda aktardıkları bir bölüm tasarrufları açısından değerlendirmeyi düşünebilmiştir.

İşçilerimizin yurda gönderdikleri dövizlerin ekonomimiz açısından önemi elbette küçümsenemez. Nice varlıklı kişilerimiz Türkiye'de kazandıklarını geniş ölçüde yurt dışına götürür veya kaçırır ve yurt dışında harcarken, çalışmak üzere yurt dışına giden köylülerimiz, işçilerimiz, dışarıda emekleriyle elde ettikleri kazancı, geniş ölçüde tasarruf etmekte ve bu tasarruflarının da büyükçe bir bölümünü yurda göndermektedirler.

Bu, Türk köylüsü ve işçisi açısından kıvanç duyulacak bir olgudur ve halkımızın bu kesimlerindeki tasarruf alış-

kanlığının varlıklı kesimden çok daha üstün olduğu yolundaki savımızı doğrulamaktadır.

Dövizler İyi Değerlendirilemiyor

NE var ki, yurt dışında işçi olarak çalışan yurttaşlarımızın tasarruflarından yurda gönderdikleri dövizler verimli ve üretken alanlarda gereği gibi değerlendirilmediği için daha çok tüketime veya üretken olmayan yatırımlara yönelmektedir. İyi kullanılsa, ülkenin kalkınmasına büyük hız katabilecek ve ekonomide istikrar unsuru olabilecek bu dövizler, Türkiye'nin bozuk ekonomik düzeninde, beklenen yararı sağlayamamaktadır.

Yakın yıllara kadar birçok iktisatçılar ve politikacılar, Türkiye'nin ekonomik kalkınma yolunda karşı karşıya bulunduğu en önemli dar boğazın döviz açığımız olduğunu savunurlardı. Oysa bu açık, son yıllarda, yurt dışındaki işçilerimiz sayesinde kapanmıştır; kapanmanın da ötesinde, devlet elinde, tarihimiz boyunca görülmedik ölçüde döviz fazlası birikmiştir; ama gene de ekonomimiz dar boğazlardan ve enflasyonist baskılardan kurtulamamıştır. Tersine, döviz sorununuz çözülmele, ekonomimizin gerçek dar boğazlarının asıl başka alanlarda aranması gerektiği kendiliğinden ortaya çıkmıştır.

Ortaya çıkmıştır ama, devlete ve ekonomiye egemen olanlar bu gerçeği hâlâ anlamamış görünüyorlar.

Bulunmaz bir şans eseri olarak Türkiye'nin eline geçen bol dövizleri sınılaışmede ve üretimi arttırmada gereği gibi değerlendiremedikleri için ne yapacaklarını bilemiyorlar. Bilemedikleri için de, ya gereksiz bazı tüketim malları ithali yoluyla veya turist olarak yurt dışına gezmeye gidenlerin döviz istihkakını arttırarak, bu değerli dövizleri, gerisin geriye, yabancı ülkelere gönderiyorlar.

Hiç bir olay, Türk ekonomisindeki düzen bozukluğunun, nimetleri bile külfete çevirecek ölçülere vardığını bu kadar açık seçik gösteremezdi.

Yurt dışında işçi olarak çalışan ve birçoğu köylü olan yurttaşlarımızın kıvanç verici davranışları, yalnız kazançlarından büyük bir bölümünü arttırıp yurda göndermelerinden ibaret değildir. Bu yurttaşlarımızın bir o kadar kıvanç verici bir başka eğilimi de, tasarruflarını, kendi bölgelerinde, yörelerinde, köylerinde üretken girişimlere, sanayi kuruluşlarına yatırmak istemeleridir. Bu amaçla, sayısız ortaklıklar da kurmuşlardır. Fakat acı olan şu ki, hükümetler, yurt dışındaki işçilerimizin bu saygı değer isteklerini gerçekleştirmelerine yardımcı olacak, öncülük edecek, onlara yol gösterip güvence verecek yerde, büyük bir kayıtsızlıkla karşılamakta ve türlü bürokratik engeller çıkarmaktadır. Aslında devleti yönetenlerin bir doğrultuda bulundukları büyük sermaye çevreleri, yurt dışından gelen bu işçi tasarruflarının işçiler ve köylüler eliyle yatırıma gitmesini istememektedirler. Yurt içindeki dar ve orta gelirli yurttaşlarımızın tasarrufları gibi, yurt dışındaki işçilerimizin tasarruflarının da kendilerinde toplanmasını ve bunları kendi diledikleri gibi kullanabilmeyi istemektedirler.

Oysa, bu biçimde kullanılırsa bu tasarruflar, büyük sermaye çevrelerinin genellikle tercih ettikleri ulusal ekonomi açısından fazla değer taşımayan sanayi dallarını yöneleceği gibi; tasarruflarını yurda gönderen işçilere hakları olan kâr paylarının verileceğinin de bir güvencesi yoktur. Nitekim, şimdiye kadar yurt dışındaki işçilerimizin tasarruflarıyla kurulmuş sanayi tesislerinden bazıları, tasarruf sahibi işçilere ya hiç kâr dağıtmamışlardır ya da dağıttıkları kâr para değerindeki düşüşü karşılamayacak kadar küçük ölçüler içinde kalmıştır. Bunun istisnaları çok azdır.

Üstelik, devletin ilgisizliğinden yararlanan bazı fırsatçılar da, elde ettikleri teşvik belgelerini kendilerine güven uyandırmak için kullanarak, yurt dışındaki işçilerin paralarını toplamaktadırlar. Bunlardan kimi işçilerin parasını batırmakta, kimi de, kendilerine imtiyazlı kurucu hisseleri ayr-

arak, işçi tasarruflarıyla kendilerine servet sağlamaktadırlar.

Bu durumun sonucu olarak, yurt dışındaki işçilerimizin, tasarruflarını Türkiye'ye gönderme eğilimleri zamanla hızını yitirebilir ve Türkiye büyük bir döviz kaynağından yoksun kalabilir.

Nitekim bazı tahminlere göre, yurddışındaki işçilerimiz, genellikle kazançlarının üçte birini kendi yaşamları için harcamakta, üçte birini yurda yollamakta, geri kalan üçte birini ise yurt dışındaki yabancı bankalarda tutmaktadırlar. Birçokları da, hiçbir güvence bulamadıkları için, Türkiye'ye gönderdikleri tasarruflarını üretken alanlara yatırma cesaretini gösterememekte ve, ister istemez, arsa, yapı gibi ölü yatırımlara yöneltmektedirler. Türk parasının değerindeki ve satınalma gücündeki hızlı düşüşü başka türlü karşılayabilmenin yolunu da görememektedirler.

CHP'nin Alacağı Tedbirler

CHP bu konuyu ülkemizin en önemli ve ivedi sorunlarından biri olarak ele alacaktır.

CHP iktidarı, yurt dışında çalışan işçilerimizi ve köylülerimizi, kontrolü doğrudan doğruya kendi ellerinde buluncak veya köylülerin kooperatifleriyle, kooperatif üst örgütleriyle, ülkemizdeki işçi sendikalarıyla ve, eğer isterlerse, devletle birlikte yatırımlar yapacak ortaklıklar kurmağa teşvik edecektir. Öylelikle, köylüden başlaması öngörülen kalkınma hareketi doğrultusunda yapılacak sanayi yatırımlarının Türkiye'de oluşan tasarruflarla karşılanamayacak bölümleri, dışardaki işçilerimizin katkılarıyla tamamlanabilecek ve büyük tesisler kurma yoluna gidilebilecektir.

- İşçi tasarruflarının hangi ekonomik alanlara yatırılacağı konusunda devletçe araştırmalar yapılarak yol gösterilecektir.
- Köylü ve işçi örgütleri ve ortaklıkları eliyle yapılacak yatırımların, köylüden başlayarak kalkınmada ve gerçek sı-

naileşmede etkisini süratle duyuracak nitelikte yatırımlar olması teşvik edilecektir.

İşçilerin yurda gönderdikleri döviz gelirleriyle ve halk ortaklıkları yoluyla yapılacak yatırımları devlet öncelikle destekleyecektir.

Yurt dışındaki işçi ve köylü yurttaşlarımızın, Kalkınma Plânına uygun olarak kuracakları veya kuruluşuna katılacakları sanayiler için ithali gerekebilecek makinaları yurt dışından kendi tasarruflarıyla sağlayıp göndermeleri teşvik edilecektir. Böylelikle, işçi tasarruflarından bir bölümü, döviz olarak değil, üretken alanlarda kullanılacak yatırım mazemesi olarak gelmiş olacağından ve karşılığında Türk parası ödenmeyeceğinden, bu tasarrufların Türk ekonomisindeki enflasyonist etkisi de kendiliğinden giderilmiş olacaktır.

Bu gibi sanayilerin işçiler-köylüler eliyle kurulması, işçilerin ve köylülerin ekonomideki, dolayısıyla yönetimdeki ağırlığını da büyük ölçüde arttıracaktır.

Tekelci büyük sermaye çevreleriyle işbirliği hâlindeki partilerin yurt dışındaki işçilerimize oy hakkı tanımayışlarının başlıca nedeni, ülkemize gönderdikleri tasarruflarının Türkiye'deki bozuk düzen çarkları arasında çarçur olup gitmesine oylarıyla karşı çıkabilmelerini önleme isteğidir. Böylece, yurt dışındaki işçilerimize,

«— Siz gurbet ellerinde çalışın, kazanın, kazandığınızı bize gönderin, fakat gönderdiğiniz tasarruflarınızla ne yaptığınıza, ne yapacağımıza karışmayın!», denilmiş olmaktadır.

CHP iktidarı ise, yurt dışında çalışan yurttaşlarımıza oy hakkı tanımakla da, onları Türk siyasetinde ağırlığı olan bir unsur hâline getirmiş olacaktır.

Yurt dışındaki işçilerin katkısıyla kurulacak fabrikalarda, bu işçilere, yurda dönüşlerinde, kendi tecrübelerine uygun iş garantisi verilecektir. Öylelikle, bu yurt-

taşlarımızın, dışarda, ileri sanayi ülkelerinde kazandıkları değerli bilgi ve tecrübelerinden, kendi katkılarıyla ülkemizde kurulacak sanayi kuruluşlarında yararlanma olanağı da sağlanmış olacaktır.

Gene yurt dışındaki işçilerimizin, dışarda bulundukları süre içinde belli meslek kurslarını izleyip bitirmeleri teşvik edilecek; ve bunu yapmış olarak yurda dönenlere, Türkiye'de de geçerli teknik eğitim belgeleri verilecektir. Bu belgelere sahip olanlara, ekonominin bütün sektörlerinde, görgü ve bilgileriyle orantılı haklar ve olanaklar tanınacaktır.

Şimdiye kadar, bazıları Türkiye'de teknik eğitim görmüş olarak yurt dışına giden işçilerimizin teknik bilgi ve yeterliliklerinden yabancı ülkeler ekonomisi yararlanıyordu. CHP iktidarının alacağı bu gibi tedbirler ise, yurt dışında çalışmaya giden yurttaşlarımızın ileri sanayi ülkelerinde edinecekleri tecrübe ve bilgilerden, görecekları teknik eğitimden, Türk ekonomisi için yararlanma olanağını sağlamış olacaktır. Aynı zamanda, dışarda çalışan yurttaşlarımız, dışarda geçirecekleri süreyi, yalnız çalışmakla değil, teknik eğitimle de değerlendirmeğe teşvik edilmiş olacaktırlar.

İŞÇİ VE MEMUR YATIRIMLARI

Köylüden başlayıp güçlü ve dengeli olarak bütün topluma yayılacak bir kalkınma politikası oluşturan CHP yalnız köylü kooperatiflerini ve yurt dışındaki işçilerin ortaklıklarını değil, tüm işçileri ve kamu hizmeti görevlilerini de ortaklaşa yatırımlar yaparak ülkenin kalkınmasına ve sınaileşmesine katkıda bulunmaya teşvik edecektir.

İşçiler ve memurlar buna zaten isteklidirler. Fakat bu isteği bir ölçüde karşılayabilecek «Memur Yardımlaşma Kurumu» (MEYAK) kanunu bile hâlâ çıkarılmamıştır. İşçilerin tasarruflarını yatırımlarda değerlendirecek «İşçi Yardımlaşma Kurumu» kanunu önerisi ise, yıllar önce hazırlanmıştır, fakat yıllardır Meclis komisyonlarında uyutulmaktadır.

Bu iki kuruluş ortaya çıksa ve yatırımcılığa girişse, her yıl, halk eliyle milyarlarca liralık yeni sanayi yatırımları yapılmaya başlamış olacaktır.

Bu neden istenmez ve savsaklanır ? Yurt dışındaki işçilerin kendi tasarruflarını, kendi ortaklıkları eliyle sanayi alanına yatırımlarını engelleyen anlayışla, memurların ve yurt içindeki işçilerin ortaklaşa sanayi yatırımlarını engelleyen anlayış birdir. Halk tasarruflarının halk eliyle sanayi kuruluşlarına yatırılması değil, tekelci büyük sermaye çevrelerinin yararına sunulması istenmektedir. Türkiye'deki bankacılık düzeni bunu sağlamaktadır; «halka açık anonim ortaklıklar» adı altında yapılmaya çalışılan budur; «sermaye piyasası» hazırlıklarıyla yapılmak istenen budur.

Özel girişime serbestlik tanınan bir ülkede, bütün bunlar olabilir. CHP'nin halk yatırımcılığı anlayışına uymamakla beraber, büyük sermaye çevreleri, halk tasarruflarını kendi ellerinde toplamağa uğraşabilirler. Fakat Türkiye'de, bu serbestliğin çok ötesine gidilerek, halkın, kendi yatırımlarını kendi ortaklıkları, kuruluşları, sendikaları, kooperatifleri eliyle yapmasına, fiilen büyük ölçüde engel olunmaktadır. CHP iktidarı bu ENGELLERİ KALDIRACAK, HALKIN, TASARRUFLARINI BAŞKALARINA KAPTIRMADAN, ORTAKLAŞA YATIRIMLAR YAPABİLMELERİNİ KOLAYLAŞTIRACAKTIR.

Bunun şu yararları olacaktır :

- Halkın tasarrufları, elden ele geçerek azalmadan ve israf edilmeden, doğruca, üretken yatırımlara gidecektir.
- Halkın tasarruflarıyla bir yandan halkın refahı artmış, bir yandan da ulusal ekonomi güçlenmiş olacaktır.
- Halkın ekonomideki ve siyasetteki ağırlığı artacak, demokrasi öylelikle daha çok gerçeklik kazanacaktır.
- Halk, ekonomik sorunlara ve işletmecilik sorunlarına yalnız çalışanlar açısından değil, çok daha geniş bir açıdan da bakabilir duruma gelecektir.

- İşçiler, kendilerine ait sınaî kuruluşlarda çalışıyor olmanın bilinciyle davranacaklarından verimlilik artacaktır.

CHP nin öngördüğü kalkınma modelinde ve ekonomik düzende, köylü kooperatiflerinin, sosyal güvenlik ve yardımlaşma kurumlarının, sendikaların, yurt dışındaki işçi ortaklıklarının ve benzeri halk ortaklıklarının girişimlerinden oluşacak sektöre, CHP, «HALK SEKTÖRÜ» demektedir.

CHP'nin halkçı iktidarı, öncelikle bu sektörü güçlendirmeğe çalışacaktır. Öylelikle, ekonomik gelişmemiz sosyal adalet içinde hızlandırılmış, ekonomik gücün büyük ölçüde halk elinde toplanması sağlanmış, yönetimde halkın ağırlığı artırılarak demokrasi güçlendirilmiş, daha sağlam bir temele oturtulmuş olacaktır.

KAMU GİRİŞİMİ

Türkiye ekonomisinde kısa zamanda bir sıçrama yapabilme ve Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerinin büyük sanayi kuruluşlarıyla boy ölçüşebilecek büyüklükte kuruluşlar meydana getirebilme olanağı, kısa zamanda halk sektörüne de sağlanacaktır; fakat şimdilik bu olanak ancak kamu sektöründe vardır. Kamu sektörünün zengin olanakları ise, yeterince değerlendirilir olmaktan çok uzaktır. Kamu sektöründeki sanayi kuruluşlarından çoğunda kullanılmayan geniş kapasiteler bulunmaktadır. Büyük kaynak israfı olmaktadır. Bu kuruluşların olanakları, daha çok, devlet sırtından bir avuç varlıklı iş adamına kolay kazanç sağlama, veya yeni partizan iş adamları yaratma uğrunda kullanılmaktadır. Bu kuruluşlarda, verimli modern işletmecilik yöntemleri yerine, ağır bir bürokratik yönetim uygulanmaktadır. Bu bürokratik yönetim de, kamu iktisadî kuruluşlarını, verimli işletmecilikle ve demokrasiyle bağdaşmayan her türlü siyasal baskıya açık tutmaktadır.

Bu baskı giderek artmıştır ve bağımsız sanayi toplumuna geçiş yolunda bir sıçrama tahtası rolünü oynayabilecek olan kamu kesimini kârsız, verimsiz, yüksek rizikolu iş alanlarına hapsetme kararı ile son ölçüsüne varmıştır. Tekelci sermaye çevrelerinin isteğine uygun olarak alınan bu karar, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile resmî politika olarak benimsenmiştir.

Kamu iktisadî kuruluşlarının yeniden düzenlenmesi zorunluğu herkesçe kabul edildiği halde, bu görevin yerine getirilmesi yıllardır savsaklanmaktadır.

Kamu iktisadî kuruluşları için son zamanlarda benimsenen yeni «strateji»de, bu kesimin zorla sürdürülen hastalık-

larını tedavi edici değil, ağırlaştırıcı niteliktedir. Bu «strateji»ye göre, kamu iktisadî kuruluşları siyasal iktidarın müdahalelerine ve baskısına daha açık duruma gelecektir; üstelik bu müdahale şimdiye kadar olduğundan daha karışık ve köstekleyici biçimde olacaktır. Yeni yetki çelişkileri ve sürtüşmeleri ortaya çıkacaktır.

«Strateji», kamu iktisadî kuruluşları için üç ayrı hukuk yapısı, üç ayrı denetim sistemi, üç ayrı personel rejimi öngörmektedir. Bu, şimdiye kadar süregelen kargaşılığı büsbütün arttıracaktır. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânında, kamu iktisadî kuruluşlarının yeniden düzenlenmesi ile ilgili olarak, «sisteme aykırı ve yabancı tedbirlerden» kaçınılacağı belirtilerek, bu alanda herhangi bir ciddi reform yapmanın düşünülmediği de esasen açığa vurulmuştur.

CHP iktidarı ise, kamu iktisadî kuruluşlarının sistemini temelinden değiştirecektir. Bu kuruluşlarda, bürokratik yönetim yerine, demokratik ve verimli işletmecilik yöntemlerini uygulayacaktır.

Siyasal baskı ve müdahaleyi tüm kaldıracaktır.

CHP iktidarında bu kuruluşları doğrudan doğruya içinde çalışanlar yöneteceklerdir. Fakat şimdi olduğu gibi, yönetim kurulunda işçilerin seçmediği bir işçi «temsilci»sini bulundurmaktan ibaret, göz boyayıcı bir yönetime katılma olmayacaktır bu... Çalışanların iş yerini yönetimleri, en küçük atölye veya işyeri biriminden en üst kurullara kadar, kuruluşun tümünü kapsayacaktır. Yönetim Kurulunda, çalışanlar çoğunlukla olmak şartıyla, yerinden yönetimin halk tarafından seçilmiş temsilcileri ve az sayıda devlet temsilcisi de bulunacaktır. Devlet temsilcileri, ancak, devletçe kamu hizmeti görevi yüklenenlerin yönetim kurullarında çoğunlukta olabilecektir. Çalışanlar, her bilanço yılı sonunda kârdan ve verim artışından belirli bir ölçü içinde pay alabileceklerdir.

Öylelikle, bu kuruluşlar, devlet mülkiyetinde kalmakla beraber çalışanların yönettiği halk işletmeleri durumuna gelecektir.

Çalışanların, artan yetkileri oranında sorumlulukları da artacaktır. Devletçe kamu hizmeti görevleri yüklenenler dışında kalan kamu iktisadî kuruluşlarının zararının devletçe kapatılması yolundaki uygulamaya, belli bir program ve süre içinde son verilecektir.

Buna karşılık, kamu girişimciliğinde temel mallar sanayiine ağırlık verilmekle beraber, kamu iktisadî kuruluşlarının yatırım alanları devletçe sınırlanmayacaktır. Devletin verdiği görevler dışında, bu kuruluşlar, kalkınma plânlarının öncelik verdiği her alana, kârlı görürlerse ve isterlerse yatırım yapabileceklerdir.

Çalışma şevkini olduğu kadar çalışanların sorumluluk duygusunu da arttıracak böyle bir demokratik işletmecilik düzeni kurulurken, esas itibariyle üretken faaliyette bulunan kamu iktisadî kuruluşlarından hepsinde, memur statüsündeki bütün personel, işçi veya anlaşmalı personel statüsüne geçecektir. Bu kuruluşlarda personel politikası, ücret sistemi ve kadrolar, doğrudan doğruya çalışanlar tarafından saptanacaktır. Şimdi, kamu personeli statüsü içinde bu kuruluşlara hizmet veren yüksek öğrenim görmüş teknik personelden bir çoğu düşük ücret aldıkları için, bu kuruluşlarda yeterli teknik personel çalıştırılması git gide zorlaşmaktadır. Bu zorluk ortadan kalkacaktır; yönetici ve teknik personel çalıştırma olanakları bakımından bu kuruluşlar, özel girişimle rekabet edemez durumdan kurtulacaklardır.

Kamu sektöründe, özel sektörle işbirliği anlamında karma girişim olmayacaktır. Hiçbir kamu iktisadî kuruluşu yerli veya yabancı özel girişimle ortaklık kuramayacaktır. Kurulmuş olan ortaklıklar sür'atle tasfiye edilecektir. Karma girişimcilik, hem özel girişimi devlet sırtından sorumsuz işletmeciliğe alıştırmakta hem de devletin eko-

nomik politikasını yerli ve yabancı sermaye müdahalesine açık duruma getirmektedir. Bu sakat uygulamaya son verilecektir.

Bazı kamu iktisadî kuruluşları. ancak, demokratik işletmecilik kuralları içinde, yurt dışındaki işçilerimizle veya üretici kooperatiflerinin üst kuruluşlarıyla ortaklık kurabileceklerdir.

Kamu sektöründe kurulacak bu demokratik işletmecilik düzeni ile, kamu iktisadî kuruluşları bürokratik yönetimin ağırlığından, siyasal müdahalelerin baskısından kurtularak canlılık kazanacakları gibi, demokrasi kurallarını çalışma hayatına en ileri biçimde uygulayan ve demokrasimizin daha çok kökleşmesini, genişlik ve gerçeklik kazanmasını sağlayan, halkın ekonomideki ve siyasetteki ağırlığını büyük ölçüde arttıran kuruluşlar durumuna gelmiş olacaklardır.

ESNAF VE SANATKÂR

Esnaf ve sanatkâr, halk sektörü ile özel sektör arasında, kendine özgü nitelikleri olan geniş bir kesimdir. Esnaf ve sanatkâr, emekçilikle sermayedarlık, işçilikle işverenlik arasındaki bölgededir. Kimi birkaç işçinin kimi de kendi kendinin patronudur; fakat her iki durumda da, esnaf ve sanatkâr, emekçi kimliğini korur. İşine, küçük bir sermayenin yanı sıra, kendi kafa ve beden gücünü de katar. Kimi orta hallidir, kimi dar gelirlidir, kimi de yoksul... İşlerinde zengini pek yoktur. Zenginleşebilenler, özel sektördeki yerlerini, katlarını değiştirme durumuna girerler.

Geleneksel toplum durumundan çağdaş sanayi toplumuna aşamasına geçiş dönemindeki bir ülkede, en çok sarsılan, güvensiz duruma sürüklenen meslek gruplarının başında esnaf ve sanatkârlar gelir.

Sanayideki, özellikle tüketim sanayiindeki her yeni gelişme ve atılım, sanatkârlardan bir bölümünün sanatını geçersiz kılar. Hizmetler kesimindeki, pazarlama düzenindeki, ulaşım sistemindeki yenilikler ve gelişmeler de birçok esnafı işinden veya kazancından eder. Ekonomi geliştikçe, sınaileşme ilerledikçe, esnaf ve sanatkârın yaptığı işlerden bir çoğu ya nitelik ya da boyut değiştirir, esnaf ve sanatkârın bilgisini veya ölçüsünü aşar ve, zamanında tedbir alınmazsa, onu yoksullaştırır ya da işsiz bırakır.

Bunun tedbiri, elbette, sınaileşmekten vazgeçmek veya ilerleme hızını kesmek değildir. Bir demokratik hukuk devleti, bir yandan ilerlemeyi ve sınaileşmeyi hızlandırırken, bir yandan da esnaf ve sanatkârı, toplumdaki ve ekonomideki değişimin silindiri altında ezilmekten kurtarma-

nın yolunu bulmak zorundadır. Değişimin ezici etkisinden bir esnafın veya sanatkârın işini, mesleğini kurtarma olanağı her zaman bulunmayabilir, ama kendisi mutlaka kurtarılmalıdır.

CHP, ilerici bir parti olarak, sınaileşme ve yenileşme yolunda toplumun hızını arttırmaya kararlıdır; fakat gene CHP halkçı ve sosyal adaletçi bir parti olarak, esnaf ve sanatkârı, toplumsal ve ekonomik değişimin silindiri altında ezilmekten kurtarmaya da kararlıdır. CHP, bu iki ödevi bağdaştırarak yüklenmenin bir örneğini, son zamanlarda, büyük mağazacılık konusunda vermiştir: Büyük mağazacılığın karşısına çıkmamış, fakat esnafı büyük mağazacılığın yaklaşan silindiri altından kurtarmak üzere çırpınan tek parti olmuştur. Buna karşılık, tekelci büyük sermaye doğrultusundaki partiler, silindiri esnafın üstüne sürmeye kalkmışlardır.

İki Çözüm

İki ödevi —bir yandan ilerlemeyi hızlandırırken bir yandan da esnaf ve sanatkârı koruyup kurtarma ödevini— birlikte yürütmeye çalışırken, CHP, iki çözüm deneyecektir; ve bu çözümlerin birinden birini mutlaka uygulayacaktır :

1. Bir esnaf veya sanatkâr kesimini işsiz bırakabilecek veya yoksullaştırabilecek her yeniliğe, değişikliğe, o esnaf veya sanatkâr kesiminin katılabilmesini, hattâ mümkünse öpcülük edebilmesini sağlamak...

Silindir benzetmesini gene kullanırsak: Bir esnaf veya sanatkâr kesimini, değişim silindirinin altında ezdirmek- tense, silindir in üstüne çıkarıp direksiyonuna oturtmak...

2. O güne kadar izlediği meslek yolunda, bir esnaf veya sanatkâr kesimini, değişim silindiri altında ezilmekten, birinci çözümle kurtarabilme olanağı yoksa, o esnaf veya sanatkâr kesiminin yolunu değiştirmek... Bir başka deyişle,

onu, toplumda geçerli olan değişik bir sanat veya mesleğe zamanında hazırlamak ve o alanda iş ve geçim olanağına kavuşturmak...

Çağımız, ekonomide büyük işletmecilik çağıdır. Bu bir gerçektir. Ama bu gerçek, büyümenin temel kuralını değiştirmez. Gelişme halindeki her şey küçükten başlayarak bir birikim sonucunda büyür.

Esnaf ve sanatkârlık, iş hayatının fidanlığı gibidir. Çağımızın işletmecileri okuldan yetişse de, iş adamları esnaf veya sanatkârlıktan ya da küçük girişimlerden yetişirler. Daha Türkçesi, çekirdekten yetişirler. İş alanında çekirdeği ezer-seniz, fidanlığı keserseniz iş adamlığının da kaynağını kurutmuş olursunuz.

Çağımız büyük işletmecilik çağı olmakla beraber, gözden uzak tutulmaması gereken bir gerçek daha vardır: Büyük işletmeler, tıpkı büyük ırmakların küçük derelerle beslenmesi gibi, küçük iş yerleriyle desteklenirler.

Dünyanın ekonomik bakımdan en gelişmiş ülkelerinde, dev işletmelerin kurulduğu ülkelerde bile, bu durum geçerlidir: Her büyük işletmeyi besleyip destekleyen tamamlayan küçük işletmeler, yan sanayiler, kuruluşlar vardır.

Türkiye'de ise, bazı büyük sermaye çevrelerinin tekellilik eğilimleri öylesine aşırıdır ki, onlar, yatağından taşan bir ırmak gibi her yeri kaplamak, dereleri de içlerine almak hevesindedirler. Her malın, yapıcısı da, aracısı da satıcısı da kendileri olsun isterler. Bu istekleri gerçekleşirse ne olur?.. Ülkedeki ekonomik faaliyetlerin tümü, dolayısıyla devlet yönetimi tekellci sermayenin eline geçer. O zaman, tekellci sermaye, piyasayı, fiyatları, ücretleri, dilediği gibi ayarlar. Tekellci sermayenin başında bulunanlar dışında kimse için girişim özgürlüğü kalmayacağı gibi, çalışanlar için pazarlık özgürlüğü de, yurttaşlar için siyasal özgürlükler de gitgide daralıp tükenir. O arada, girişim özgürlüğünün temel unsurlarından olan rekabet de ortadan kalkar.

Oysa, çağdaş toplum, büyük işletmecilik çağı olmanın yanı sıra, iş bölümünün de yaygınlaştığı çağdır. Çağdaş demokratik sanayi toplumu, yalnız siyasal ve sosyal anlamda değil, ekonomik anlamda da çoğulcu toplumdur : Değişik unsurların çatışarak veya uyuşarak bütünleşmesinden oluşur.

Tekelciliğin Sonuçları

Ekonomide tekellilik, ekonomik gücün tümüyle devlette toplanması biçiminde de, tümüyle büyük sermayedar gruplarında toplanması biçiminde de belirse, rejim bakımından benzer sonuçlar çıkar ortaya : Birisi sol totaliter rejime, öbürü sağ totaliter rejime götürür toplumu...

CHP, TOTALİTERLİĞİN HER TÜRLÜSÜNE, SOLCUSUNA DA SAĞCISINA DA KARŞIDIR. CHP, DEVLETİN DE BİR AVUÇ İNSAN ELİNDE BİRİKEN SERVETİN DE HALKI EZMESİNE, KÖLELEŞTİRİLMESİNE KARŞIDIR. ONUN İÇİNDİR Kİ CHP, SİYASAL VE SOSYAL ALANDA OLDUĞU GİBİ, EKONOMİK ALANDA DA ÇOĞULCULUĞU VE ÖZGÜRLÜĞÜ SÜRDÜRMEKTEN YANADIR. CHP, GİRİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜNE DEĞİL, GİRİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜNÜ TEKELLERİNE ALMAK İSTEYENLERE KARŞIDIR.

Özel girişimin atılımcı ve yaratıcı gücü demokrasiye canlılık katar. Fakat bu canlılığın sürekli, yapıcı ve topluma yararlı olabilmesi için, özel girişim, sosyal adaletle gemlenmek ve kendi içinde dengelenmek gerekir.

CHP bir yandan çalışanların haklarını korumakla ve adaletçi bir ekonomi ve maliye politikası ile toplumda sosyal adaleti sağlarken, bir yandan da özel girişimin iç dengesini gözetecektir.

CHP, esnaf ve sanatkârın sorunlarıyla her iki açıdan da ilgilenmektedir.

İşe emeğini de kattığı için esnaf ve sanatkâr, çalışanlar arasındadır. Her şeyden önce onun çalışabilme hakkı korun-

malıdır. Esnaf ve sanatkâr, küçük sermaye ile ve büyük riskolarla iş hayatına atılmış insandır. Gücünü, sermayesinden çok, emeğinden ve girişimciliğinden alır. Oadaki girişimci ruhtan toplumu yararlandırmak gerekir. Esnaf ve sanatkâr ele güne muhtaç olmadan, başına buyruk çalışarak yaşayabilmek isteyen insandır. Onu kendi doğasına ve yaşamına yabancılaştırıp mutsuz kılmamak için, özgürlüğünü sürdürebilmesine de yardımcı olmak gerekir.

Bu nedenlerle, ekonomideki, teknolojiideki ve toplumdaki değişimler karşısında, onun,

- Rekabet gücü, adaletli ve gerçekçi ölçüler içinde desteklenmelidir;
- İşsiz kalması önlenmelidir;
- Girişimciliği değerlendirilmelidir;
- İşini tehdit eden veya geçersizleştiren baskılara ve tehlikelere karşı esnaf ve sanatkârı korumağa çalışırken, CHP, aşağıdaki tedbirlere başvuracaktır:
- Aynı iş alanında daha büyük girişimlere sağlanan bazı olanaklardan esnaf ve sanatkârı da yararlandıracaktır. Örneğin, devletçe veya bankalarca sağlanabilecek kolaylıklar, esnafa da sağlanacaktır; imalâtta kullanılacak girdilerin, sanatkâra, büyük sanayi kuruluşları için olduğundan daha çok pahalıya malolması önlenecektir.
- Belli bir iş alanında belediyelerce veya devletçe konulan yeni bazı kurallar bir esnaf veya sanatkârın maddî gücünü aşıyorsa, ona destek olunacaktır. (Örneğin, içme suyunun arabalarla taşınması yasaklanıp motorlu araçlarla taşınması kuralı konulacak olursa, bu işi arabası ile yaparak hayatını kazananlara motorlu araç alabilmeleri için gerekli kredi kolaylıkları sağlanacaktır.)
- İşini tüm geçersiz kılıcı değişimler karşısında, esnaf ve sanatkâr devletçe zamanında uyarılacaktır; ve serbest çalışarak hayatını kazanabileceği başka bir sanat veya meslek için kendi kendini zamanında eğitip yetiştirebilme

olanakları sağlanacaktır; bildirgenin eğitimle ilgili bölümünde sözü edilen halk eğitimi merkezlerinden bu amaçla da yararlanılacaktır.

- İşini geçersiz kılmayan, fakat aynı alanda daha büyük girişimlerin piyasaya egemen olmaya başlaması ile onu güçsüz ve yetersiz bırakan değişimler karşısında, işini büyütmesine, ya da kendi iş kolundaki başka esnaf veya sanatkârlarla birleşerek ortaklıklar kurmasına, devletçe yardım edilecektir.
- Bu tedbirlerden hiç birinin, ekonomideki, teknolojiideki, toplumdaki değişimler karşısında esnaf veya sanatkârı kurtarmağa yetmediği durumlarda, ona, halk sektöründe, kamu sektöründe veya özel sektörde, tecrübesine, yeterliğine göre uygun görevler önerilecektir.
- Kendi iş tutumundaki yanlışlıklar, yetersizlikler nedeniyle değil de, ekonomideki, teknolojiideki veya toplumdaki değişiklikler karşısında devletin bu koruyucu tedbirlerden birini zamanında uygulayamaması nedeniyle işsiz kalması durumunda, esnaf ve sanatkâra, belli bir süre için işsizlik ödeneği verilecektir; bu amaçla, Bağkur'un esnaf ve sanatkâra sağladığı sosyal güvenliğe, işsizlik sigortası da eklenecektir. İşsizlik dönemlerinde veya geçici piyasa bunalımları sırasında, Bağkur'a prim ödeyemeyen esnaf ve sanatkârın belli bir ölçüye kadar borçlanabilme olanağı da sağlanacaktır.

(Bildirgenin «Sosyal Güvenlik» bölümünde ayrıca açıklanacağı gibi, Bağkur'a bağlı sağlık sigortası da kurulacaktır; ve emeklilik yaşının, özellikle kadın esnaf ve sanatkârlar için indirilmesi olanağı araştırılacaktır.)

- Bugün iktidarda bulunanların benimsedikleri anlaşılan Büyük Mağazalar Kanun Tasarısı, esnafın büyük bir bölümünü işsiz bırakmakla tehdit etmektedir. CHP iktidarı, büyük sermaye sahiplerinin büyük mağazalar kurması için devletçe herhangi bir teşvik tedbiri uygulanmasına kesinlikle karşıdır. Ancak, kendi aralarında birleşerek

büyük mağazalar kurmak isteyen esnafa, bu amaçla destek olunarak gerekli kolaylıklar sağlanacaktır. Fakat bundan önce, esnafa, üretici ve tüketici halk topluluklarıyla birlikte kendisini de sömüren aracılık mekanizmasından kurtulmak üzere toptancılık kooperatifleri kurmaları için yardım edilecektir. Esnafın güçlendirilmesi ve tüketim mallarının ucuzlatılmasına öncelikle bu yoldan çalışılacaktır.

Esnaf tarafından kurulacak toptancılık kooperatiflerinin gücünü aşan, önemli besin maddeleriyle ilgili alanlarda aracılığın düzenlenmesi gerekirse doğrudan doğruya devlet üzerine alacaktır. Şimdi, yer yer perakendecilik yapan devlet kuruluşları vardır. Bunlardan bazıları, aracılıktaki bozuk düzen devam ettiği için, aracılarından pahalıya aldıkları bazı tüketim mallarını maliyetin altında satıyorlar; işin iç yüzünü bilmeyen tüketiciler de buna sevinirler. Oysa o kuruluşların açıkları doğrudan veya dolaylı vergilerle ve bazı kamu kesimi mallarına ve hizmetlerine yapılan zamlarla ya da fazla para basmakla kapatıldığı için, yük gene halkın omuzlarına yüklenir. Devlet, halka bir eliyle verdiğini, öbür eliyle ve fazlasıyla alır. Bu gibi devlet kuruluşlarının olanakları, öncelikle, büyük aracılığı kaldırmakta veya kontrol altına almakta, üretici köylülerin maliyetini düşürüp verimini arttırmakta ve pazarlama kooperatiflerini güçlendirmekte, aynı zamanda esnafı da daha ekonomik işletmecilik olanaklarına kavuşturmakta kullanılacaktır. Düzenleme satışlarına ihtiyaç duyulan alanlarda, devlet, daha çok, tüketim kooperatifçiliğini destekleyerek, bu görevi o kooperatiflere yaptıracaktır. Bunların yanı sıra, devletçe ve belediyelerce etkin ve adaletli bir fiyat denetleme mekanizması kurulacaktır. Tüketim mallarının özellikle bu yoldan ucuzlatılmasına çalışılacaktır.

- Sanatkârların ihtiyaç duydukları araçları, gereçleri ve her türlü girdileri aracılara muhtaç kalmaksızın ithal ede-

bilmeleri veya toptan satın alıp kendi aralarında adaletle dağıtabilmeleri için güçlü kooperatifler ve kooperatif birlikleri kurmaları da, teşvik tedbirleriyle kolaylaştırılacaktır. Öylelikle bu malzemenin, o arada yedek parçaların, maliyeti yükseltici, hayat pahalılığını arttırıcı bir spekülatif kazanç konusu olması önlenecektir.

- Halk Bankası kaynaklarından büyük iş adamlarının yararlandırılması yolundaki uygulamaya son verilecek ve bu kaynakların tümünden esnaf ve sanatkâr yararlandırılacaktır. Halk Bankasının kredi kaynakları, özellikle aralarında birleşerek ekonomik bakımdan daha yararlı büyüklükte işletmeler kurmak üzere girişimde bulunan ya da yukarıda belirtilen yönde kooperatifleşmek isteyen esnaf ve sanatkârlara, daha yeterli ölçülerle verilecektir. Bu gibi amaçlarla kredi verilirken, esnaf ve sanatkârların iş tecrübeleri ve sicilleri ve projelerinin geçerliliği yeterli güvence sayılacak, ayrıca taşınmaz mal karşılığı aranmayacaktır.
- Bağkur'da primlerden biriken fonların kredi olarak kullanılabilen bölümünden, daha büyük işletmeciliğe veya modern teknolojiye geçmek veya kooperatifleşmek isteyen esnaf ve sanatkârlar yararlandırılacaktır.
- Daha önce belirttiğimiz gibi, dengeli bir ekonomide, büyük işletmeler, tıpkı büyük ırmakların küçük derelerle desteklenmesi gibi, küçük iş yerleriyle beslenir ve desteklenirler. Çağımızın büyük işletmecilik çağı olması, en ileri sanayi ülkelerinde bile, ekonominin bu işleyiş biçimini değiştirmiş değildir. Çünkü çağımızda, işletmecilik büyümekle beraber, iş bölümü de yaygınlaşıp derinleşmiştir. Bir büyük işletme, ne kadar bütünleşmiş bir kuruluş olursa olsun, her şeyi, her parçayı kendisi yapmaya kalkışırsa, bu, ekonominin tümü açısından verimli olmayacağı gibi, ekonominin iç dengesini de altüst eder ve tekelliliği önlenemez duruma getirir. Bu nedenlerle, CHP iktidarı, büyük işletmelerle küçük işletmeler arasında, o

arada sanatkârların atölyeleri arasında bağlantı kurarak, ulusal sanayiın yurt ölçüsünde küçüklü büyüklü dışlilerin uyumu içinde işlemlerini sağlayacaktır.

Ancak bu bağlantının geçerli olabilmesi için, atölyelerde imal edilen malzemenin ve parçaların belli nitelikleri taşıması, belli standartlara uyması gereklidir. CHP iktidarı, bütün Türkiye'deki atölyelerde ve küçük işletmelerde bunu sağlayacak bir nitelik ve standardizasyon kontrolü mekanizması kuracaktır. Aynı zamanda, Türkiye'deki atölyelerin, iş kapasitelerini, personel durumunu, araçlarını ve imalât niteliğini gösteren rehberler hazırlayacaktır. Bu rehberler belli sürelerle yenilenecektir. Öylelikle, büyük işletmelerin, Türkiye'nin her yerinde nele ri hangi atölyelere yaptırabileceklerini bilmeleri sağlanacaktır.

Büyük işletmelerle atölyeler ve küçük işletmeler arasındaki bağlantının uyumlu ve dengeli işleyebilmesi için, devlet, hangi yörelerdeki ve merkezlerdeki iş yerlerinin hangi imalâta ağırlık vermelerinin uygun olacağını da gözeterek, oralardaki iş yeri sahiplerine tavsiyelerde bulunacak; bu bakımdan yurt ölçüsünde sağlıklı bir iş bölümünün oluşması, teşvik tedbirleriyle de kolaylaştırılacaktır.

- Çıraklık yasası derhal çıkarılacak, esnaf ve sanatkârların çırak eğitimleri verimli bir düzene bağlanacaktır. Kalkınma açısından öncelikle yetişmiş iş gücü ihtiyacı duyulan iş kollarında belli bir düzen ve düzeyde çıraklık eğitimi sağlayan sanatkârlar, devletin teknik eğitim görevine önemli bir katkıda bulunuyor sayılacaklardır ve kendilerine devletçe yardım edilecektir.
- Küçük esnaf ve sanatkârın vergisinin hesaplanmasında ve ödenmesinde, esnaf ve sanatkâra yük olan formaliteleri taşınabilir ölçülere indirmek üzere, vergi uygulama sisteminde kolaylık getirici değişiklikler yapılacaktır. Halkın kullandığı bütün zarurî ihtiyaç maddelerinden

vergi kaldırılarak, küçük esnaf işletme vergisinin kapsamı dışına çıkarılacaktır.

- CHP iktidarının, esnaf ve sanatkârlarla ilgili olarak alacağı bu tedbirlerle, uygulayacağı politikayla, esnaf ve sanatkârların çalışma hakları korunacağı, refah düzeyleri yükseleceği, sosyal güvenlikleri genişleyeceği ve ekonomideki, teknolojiideki ve toplumdaki değişiklikler altında ezilmeleri önleneceği gibi; ulusal kalkınmada bu zümrenin girişimci ve yapıcı gücünden daha etkin biçimde yararlanılmış, gereken alanlarda ve aşamalarda, bir araya gelerek daha büyük işletmeler kurmaları sağlanmış olacaktır. Tasarruf alışkanlığı büyük iş çevrelerinkinden daha çok olan esnaf ve sanatkârların bu niteliği, verimli yatırımlarda değerlendirilebilecek ve büyük sermaye tekelciliğine karşı geniş bir baraj kurulabilecektir.
- Esnafın başlıca müşterisi dar ve orta gelirli halktır. Hayat pahalılığındaki büyük artışlar ve halk çoğunluğunun satın alma gücündeki azalışlar günü gününe esnafı da etkiler. Buna rağmen, esnafın, kendi yaratmadığı pahalıktan ötürü halk gözünde sorumlu görünme gibi bir talihsizliği de vardır. Büyük iş çevrelerini gözetenler de bu yanılgıyı istismar ederler, pahalılığın sorumluluğunu haksız olarak esnafa yüklerler. Oysa, arada istisnalara rastlansa bile, genellikle esnaf, sattığı malların fiyatları ile halkın satın alma gücü arasında bir denge olmasını ister. Bu denge olmazsa, sürümünün ve kazancının azalacağını bilir.

Onun için, HALK YARARINA BİR DEVLET YÖNETİMİ ESNAFIN DA YARARINADIR. Kasıtlı fiyat yükseltmelerini önleyecek, spekülâtif kazanç kapılarını kapatacak ve köylüden işçiye, memurdan emekliye kadar tüm halkın gelir düzeyini ve satın alma gücünü yükseltecek **HALKÇI TUTUMU İLE CHP, HALKLA BİRLİKTE ESNAFIN DA YÜZÜNÜ GÜLDÜRECEKTİR.**

ÖZEL SEKTÖR

Halk sektörü ile özel sektör arasında yer alan esnaf ve sanatkâr kesimini ayrı sayacak olursak, özel sektör iki bölümden oluşur :

1. Küçük ve ortaboy işletmeler.
2. Büyük sermaye kuruluşları.

Büyük sermayenin tekellilik eğilimleri arttıkça ve bu eğilimler belli siyasal güçler tarafından da desteklendikçe, iki bölümü birbirinden ayıran duvar gitgide kalınlaşmaktadır ve özel sektördeki küçük ve ortaboy işletmelerin, gelişme, hattâ yaşayabilme alanları ve olanakları gitgide daralmaktadır.

KÜÇÜK VE ORTABOY İŞLETMELERİ

Oysa, esnaf ve sanatkârlarla ilgili bölümlerde belirttiğimiz gibi, çağımız büyük işletmecilik çağı olmakla beraber, küçük ve ortaboy işletmelerin ekonomideki yeri kalkmış veya önemi azalmış değildir. Tersine, büyük sermayeleri ve büyük yatırım olanakları bulunan iş adamlarının veya ortaklıkların, bu olanaklarını ulusal ekonomiye en yararlı biçimde değerlendirebilmeleri ve ülkenin en çok muhtaç bulunduğu, ileri ve pahalı teknoloji gerektiren bazı sanayileri kurabilmeleri için, kendi boylarına göre «küçük» sayılabilecek işlere kaynak ayırmaktan kaçınmaları gerekir. Kendi imalatlarında kullandıkları bazı parçaları, bazı araç ve gereçleri, küçük ve ortaboy işletmelerden, hattâ, daha önce belirttiğimiz gibi imalat standardizasyonu sağlanacak atölyelerden elde etmeleri, ulusal ekonomi açısından da, sosyal ada-

let açısından da, bölgelerarası adalet açısından da çok daha geçerlidir. Oysa ülkemizde büyük sermaye, küçük ve orta-boy işletmelerin de hattâ atölyelerin ve esnafın da kolayca başarabileceği işlere kadar el atmakta, her ekonomik faaliyet alanını kendi tekeline almağa kalkışmaktadır.

Bu eğilim, özel girişimin temel kurallarından olan rekabeti baltalamaktadır; tekelci büyük sermayenin, fiyatları dilediği gibi yükseltebilmesini kolaylaştırmaktadır; gerçek kazançlarını çeşitli faaliyetler içinde dağıtıp gözden saklayabilmelerini sağlamaktadır; sanayiin yurda dengeli olarak dağılımını önlemektedir.

O yüzden Anadolu'da sanayiin ve iş hayatının gelişmesi de engellenmiş olmaktadır.

Büyük sermaye çevrelerine hizmet eden «özel sektörcü» siyasal güçler de, Anadolu'nun özel sektörüne, sanayicilerine, üvey evlât muamelesi yapmaktadırlar. Hattâ, büyük sermayeyi açıkça kayıncı biçimde hazırlanan teşvik tedbirleri tasarısı yasalaşıp uygulanmağa başlayınca, özel kesimdeki küçük ve ortaboy işletmeler, özellikle Anadolu sanayicileri, «evlat»lıktan tüm çıkarılmış olacaklardır.

Adaletsizlik üzerine kurulu bir toplum düzeniyle, özel kesimin kendi içinde de adaletsizliğin artacağını, artık yer yer bazı küçük ve orta sanayiciler, iş adamları da anlamağa başlamışlardır.

CHP İKTİDARI, TOPLUMUN TÜMÜNDE OLDUĞU GİBİ ÖZEL KESİMİN İÇİNDE DE SOSYAL ADALET SAĞLAYACAKTIR. Ekonominin dinamik güçleri arasında yeralan küçük ve orta sanayicileri, tekelci büyük sermayenin devlet yakıtı ile sürülen silindiri altında ezilmekten kurtaracaktır; destekleyeceği halk ortaklıklarının yanı sıra, Anadolu sanayicisine de, tüm ülkemizi sıvallaştırmekte önemli bir etken olabilme gücünü kazandıracaktır.

Anadolu sanayicisini destekleyip korumakta başlıca şu nedenlerle yarar vardır :

- Anadolu'nun sınaileşmesi, özel girişimin de katkısı ile hızlanacaktır. Kalkınma yurt ölçüsünde daha dengeli olacaktır.
- Anadolu'nun her yerinde iş alanları açılmağa başlayacağından büyük şehirlere akım yavaşlayacaktır; öylelikle büyük nüfus kesimlerinin sürekli yer değiştirmesinden doğan yüksek yerleşme giderleri üretken yatırımlar için tasarruf edilebilecektir.
- Sanayiin büyük merkezlerde aşırı yoğunlaşmasından doğan çevre sağlığı sorunları hafifleyecektir.
- Halkla daha çok bütünleşmiş olduğu için özel yaşamında göze batmaktan kaçınan Anadolu'lu iş adamının lüks tüketim eğilimi büyük kentlerdekinden daha azdır; tasarruf alışkanlığı yüksektir.
- Anadolu'lu iş adamının yabancı sermaye ile bütünleşme eğilimi ve olanağı az olduğu için, kuracağı sanayi, daha geniş ölçüde milli olacaktır.
- Anadolu'da sanayiin gelişmesiyle, bildirgenin «Esnaf ve Sanatkâr bölüntüsünde ileri sürülen, sanayi ile atölyeler arasındaki organik bağlantı daha kolaylıkla ve daha etkin biçimde kurulabilecektir; öylelikle sanatkârların da iş olanakları büyük ölçüde artacaktır.
- Anadolu sanayii, genellikle, yöresel doğal kaynakları ve ürünleri değerlendirme eğiliminde olduğu için, ülkenin doğal kaynaklarından sanayide daha çok yararlanılmış ve tarımsal gelişme de hızlanmış olacaktır.

Bu gibi ekonomik ve sosyal avantajları gözönünde tutan CHP, özel sektör için plân hedefleri doğrultusunda uygulanabilecek teşvik tedbirlerini öncelikle küçük ve

ortaboy sanayie, özellikle Anadolu sanayicilerine (*) yöneltecektir.

BÜYÜK SERMAYE KURULUŞLARI

CHP, özel sektörde büyük sermaye kuruluşlarının da bulunmasına ve çoğalmasına karşı değildir. Ancak, bunların,

- Sermaye birikimlerini sosyal adalete aykırı yollardan ve spekülatif kazançlardan oluşturmalarına ve aşırı kârlar aramalarına karşıdır;
- Kendi sermayelerinden çok kamu kaynaklarını kullanmalarına karşıdır;
- Tekelci eğilimlerine, tröstleşmelerine, rekabet serbestliğini ortadan kaldırıcı tutumlarına karşıdır;
- Yatırım olanaklarını gerçek ve köklü sanayileşme yolunda değil, lüks tüketim sanayiinde, montaj ve paketleme sanayiinde ve genellikle büyük sermaye ve ileri ve pahalı teknoloji gerektirmeyen dallarda kullanmalarına karşıdır
- Zorunlu olmayan durumlarda bile yabancı sermaye ile aşırı işbirliği yapma eğilimlerine karşıdır.

CHP iktidarında büyük sermaye kuruluşlarının bu olumsuz niteliklerini ve eğilimlerini o arada özellikle tröstleşebilmelerini önleyici etkin tedbirler alınacaktır.

CHP iktidarında, büyük sermaye girişimlerinin, plân disiplinine daha çok uymaları ve ancak büyük sermaye ile kurulabilecek, ileri teknolojiye ve bilgiye dayanan, ihracata dönük sanayiler kurmaları teşvik edilecektir.

ÖZEL GİRİŞİMLE İLGİLİ İLKE VE TEDBİRLER

CHP iktidarının özel girişimle ilgili olarak gözüteceği genel ilkeler ve uygulayacağı başlıca tedbirler şunlar olacaktır:

(*) Bu bölümtüdeki «Anadolu» ve «Anadolu sanayicileri» sözcükleriyle, büyük merkezler dışındaki yerleşim bölge ve yerlerinin tümü —Trakya dahil— kastedilmektedir.

- Türkiye’de sürekli olarak, üç sektörden (kamu sektörü, halk sektörü, özel sektör) oluşan karma ekonomi olacaktır; Fakat kamu sektörü ile özel sektör karma girişimler kuramayacaklardır; daha önce kurulmuş olan karma girişimler, koşullara göre, ya kamu girişimine ya da özel girişime devredilecektir.
- Özel girişimin de Plân disiplinine girmesi özendirici ve yöneltici tedbirlerle sağlanacaktır.
- Ticaret odaları ile sanayi odaları her yerde ayrılacaktır; birlikleri de ayrı olacaktır.
- Özel sektördeki sanayi kuruluşlarının, kendi ihracatlarını ve ihtiyaçları olan ithalatı, mümkün olduğu kadar aracısız yapabilmeleri, bu amaçla aralarında birlikler kurmaları sağlanacaktır; bu yoldan ithalatçı ve ihracatçı kârlarının tasarruf edilmesi, sanayi maliyetini düşürecektir; ihraç edilebilir sanayi mamûllerinin ihraç fiyatlarını düşürecektir; ve üretken yatırımlara ayrılabilir kaynakları arttıracaktır.
- Sanayie, ticaret için olduğundan daha bol ve daha uygun koşullu kredi olanakları sağlanacaktır.
- Bütün sanayi kuruluşları belli bir sistem içinde işbaşında eğitimle yükümlü olacaklardır.
- Özel girişimin, sanayi alanında yerli teknolojiyi geliştirmek ve yerli ham madde olanaklarından daha geniş ölçüde yararlanmak ve verimliliği arttırmak üzere araştırmacılığa önem vermesi teşvik edilecektir; bu konuda ciddi çalışmalar yapanlara kamu araştırma kurumlarının ve üniversitelerin de yardımcı olmaları sağlanacaktır.

CHP Seçim Bildirgesinin özel girişimle ilgili olarak ortaya koyduğu anlayış ve ilkeler gösteriyor ki, CHP, özel girişimin ulusal kalkınmaya önemli katkıları olabileceği görüşündedir; ve CHP bu katkıları arttırıcı tedbirler ve teşvikler uygulamaya kararlıdır; ancak bunları yaparken kamu yararını özel çıkarların üstünde tutacaktır;

sosyal adaleti, bölgelerarası adaleti ve özel girişimin kendi içindeki dengeyi ve adaleti sağlayacaktır.

CHP'nin öngördüğü ekonomik düzende üretken olmayan yatırımlardan ve spekülatif yollardan büyük ve kolay kazanç sağlama kapıları kapanacağı için, özel sermaye, büyük ölçüde, üretken yatırımlara, özellikle sanayie yönelecektir.

Ayrıca, CHP'nin, özgürce ve hakça kalkınma anlayışı geniş halk topluluklarının satın alma gücünü arttıracığı için yerli sanayiın iç pazarı hızla genişleyecektir. Özel girişimin, şimdiye kadar olduğu gibi aşırı kârlar sağlaması, spekülatif kazançlar elde etmesi önlenmekle beraber, sürüm artışından, daha düşük kâr oranıyla daha yüksek kazançlar elde edebilmesi ve daha büyük yatırımlar yapabilecek güce erişmesi sağlanacaktır.

Gene CHP'nin alt yapıyı ve kamu hizmetlerini bütün yurda dengeli olarak yayma politikası, özel sektör sanayiinin de bütün ülkeye dengeli olarak yayılmasını kolaylaştıracaktır.

YABANCI SERMAYE

Türkiye, yabancı sermayeye, dünyanın hemen hiçbir ülkesinde eşine rastlanamayacak kadar aşırı avantajlar tanıdığı hâlde, bundan, katlandığı fedakârlık ölçüsünde yarar sağlayamamaktadır.

Yabancı sermaye, Türkiye'deki kârının tümünü yurt dışına götürebilme olanağına sahiptir. Bu yüzden, yabancı sermaye, Türkiye'ye getirdiğinden daha çoğunu Türkiye'den alıp götürmeye başlamıştır. CHP bu duruma son verecektir. Yabancı sermaye kârının yurt dışına çıkarılabilecek bölümüne, dünya ölçüleriyle mâkul bir sınır konulacaktır.

Yabancı sermaye, katılacağı ortaklıkların yarı hissesinden azına sahip olacaktır.

Yabancı sermayeye, zorunluk olan alanlarda ve yeterli ihracat yapması şartıyla izin verilecektir. Köksüz, gereksiz

sanayiler için ve montaj sanayii için yabancı sermaye kabul edilmeyecektir. Yabancı sermayeden çok yeni teknoloji ve bilgi ithaline ve, ulusal ekonomimiz bakımından yararlı olabilecek konularda, lisans alımına önem verilecektir.

Kuruluş veya işletme maliyetini yükselten veya ulusal politikamıza müdahale niteliği taşıyan koşullarla yabancı sermaye veya dış yardım kabul edilmeyecektir.

Yeraltı kaynaklarımızın işletilmesinde ve tarımda yabancı sermayeye yer verilmeyecektir.

Bu kurallar ve ölçüler içinde yabancı sermaye ve dış yardım alınırken belirli ülkelere veya bloklara bağımlı duruma gelmekten kaçınılacaktır.

Bu kurallar içinde ülkemize gelecek ve sınaileşmemize katkıda bulunacak yabancı sermayeye etkin güvenceler sağlanacaktır.

SINAİLEŞME POLİTİKASININ TEMEL STRATEJİK KURALLARI

Bildirgede CHP'nin, «özgürce ve hakça kalkınma» yolu çizilirken, CHP'nin sınaileşme politikası da ana çizgileriyle ortaya çıkmış oldu. Bu sınaileşme politikası uygulanırken göz önünde tutulacak temel stratejik kurallar şunlardır :

- Çağımız ölçülerine uygun bir bağımsız sanayi toplumu düzeyine erişebilmek ve dünya pazarlarına açılabilmek için gerekli büyük sanayi işletmelerinin kuruluşuna ve temel mallar sanayiinin geliştirilmesine KAMU SEKTÖRÜ öncülük edecektir. Kamu Sektörünün gücü ve olanakları bu yönde daha iyi değerlendirilecektir.
Devlet, düzenli, hızlı ve güçlü sınaileşmeyi plân disiplini içinde sağlayıcı yetkilerle ve olanaklarla donatılacaktır.
- Sınaileşmeyi plân disiplini içinde hızlandırmak üzere uygulanacak teşvik tedbirleri, öncelikle, bu Bildirgede tanımlanan HALK SEKTÖRÜ ne yönelecektir. Öylelikle, halk ortaklıklarının büyük sınai işletmeler kurabilecek, dünya pazarlarında varlığını duyurabilecek güce erişmesi kolaylaştırılacaktır.
- ÖZEL SEKTÖR'ün, plân disiplini ve sosyal adalet ilkeleri içinde, gerçek sınaileşmeye katkısı arttırılacaktır.
- Ekonomik gelişmeye önemli veya olumlu katkısı olmayan faaliyetlerle veya ölü yatırımlarla büyük ve kolay kazançlar sağlama olanağını özel sektöre açık tutan kapılar, Bildirgenin ilgili yerlerinde açıklanan yöntemlerle ve yeni kurumlaşmalarla, kapatılacaktır. Öylelikle sermayenin ve küçük tasarrufların daha geniş ölçüde sanayiye yönelmesi sağlanacaktır.

- **Tarımla sanayiın dengeli olarak gelişmesi;** tarım kesiminin, kaynak yaratma bakımından, sınaileşmeye daha çok hız katabilecek güce eriştirilmesi; tarımda modernleşmenin de daha güçlü bir sanayi ile desteklenmesi sağlanacaktır.
- **Türk sanayiinin yapısı, ve kurumları değiştirilir veya yeniden düzenlenirken,** Avrupa Ekonomik Topluluğu ile uyum sağlanmasına ve Türk sanayiinin sür'atle, Ortak Pazarda rekabet gücü kazanmasına öncelikle dikkat edilecektir.
- **Türk sanayiinin, aynı zamanda başka pazarlarda, özellikle Ortadoğu pazarlarında da tutunabilecek yönde gelişmesi sağlanacaktır.**
- **Verimlilik bakımından ileri sanayi ülkelerinin altında kalmamak şartıyla, insan gücüne daha çok yer veren ve kendi ham maddelerimizi öncelikle değerlendiren yerli teknolojiler oluşturmağa çalışılacaktır.** Devlet öncülüğünde hızlandırılıp derinleştirilecek araştırma çabaları öncelikle bu hedefe yönelecektir. Bu yöndeki araştırmalar için, gelişme çevresindeki başka ülkelerle de işbirliği olanakları aranacaktır.
- **İthal edilecek teknolojilerin en yeni ve verimli teknolojiler olmasına dikkat edilecektir.** İthal edilecek teknolojinin seçiminde, insan gücüne ağırlık verme ölçüsünden önce, çağın ileri sanayi ülkeleriyle rekabet olanağı sağlanması ölçüsü esas alınacaktır.

Ancak, üretken olmayan veya ihracata dönük bulunmayan alanlarda, ithal edilecek teknolojinin yeniliğinden çok ucuzluğuna ve insan gücü kullandırma olanağına dikkat edilecektir.

- **İthal edilecek teknolojinin seçiminde, verimlilik ilkesi, genellikle insan gücü kullanma ölçüsünden daha önce gözetilmekle beraber, sınaileşmede, en ileri çağdaş teknolojinin bile geniş ölçüde insan gücünü kullanmayı gerektirdiği —elektronik sanayi gibi, gemi sanayi gibi— alanlara gereken ağırlık verilecektir.**

- Bununla beraber, sınaileşme stratejimizin başlıca hedefi, Türkiye'nin yatırım malları ve ara mallar sanayilerinde biran önce güçlü duruma gelmesi olacaktır.

SINAİLEŞME İLE İLGİLİ GENEL TEDBİRLER

- Bütün sanayi kuruluşlarının tam kapasite ile çalışmaları için gerekli tedbirler alınacaktır.
- Eğitim politikamızla sınaileşme politikamız arasında tam bir uyum sağlanacaktır.
- Bankacılık ve kredi düzeni, ticaret ve hizmetler kesiminden çok, hızlı sınaileşme hareketini destekleyecek yönde değiştirilecektir. Ancak, bu arada, büyük sermayenin tekelcilik ve tröstleşme eğilimlerini frenlemeye; küçük ve ortaboy işletmelerin, plân disiplini içinde büyümelerini ve birleşmelerini teşvike önem verilecektir. Bankaların, daha çok dar ve orta gelirli halk tasarruflarından oluşan kaynakları, öncelikle, bu halk topluluklarının ortaklaşa yatırımlarını desteklemede kullanılacaktır. Genel ilke olarak bankacılık ve kredi düzeni, bütün sektörlerde plân disiplini sağlayabilmenin etkin bir aracı durumuna getirilecektir.
- Sanayi alanındaki teşvik tedbirleri, Türkiye'de gerçek ve güçlü bir ulusal sanayiın gelişebilmesi ve dış pazarlara açılabilmesi amacına yönelecektir. Bu anlayış içinde ve Bildirgenin öteki bölüntülerinde belirtilen önceliklere göre sağlanacak teşvik tedbirleri, verimliliği yükseltici,
- kâr oranını değil tasarruf ve yatırım eğilimini arttırıcı ve sınaileşme bakımından bölgeler arası adaleti kolaylaştırıcı yönde kullanılacaktır.
- Sınaileşme hareketinin başladığı veya başlayabileceği her yerleşim merkezinin yanında, çevre sağlığı sorunlarını asgari ölçüde tutacak yerler seçilerek, sanayi alanları ayrılacaktır. Sanayi kuruluşlarının verimli tarıma, balıkçılığa ve turizme elverişli yerlerde kurulması önlenecektir.

ARAÇLAR VE KURUMLAR

ADALETLİ, ETKİN VE DEMOKRATİK PLÂNLAMA

Bildirgenin «GİRİŞ» Bölümünde ayrıntılarıyla açıklandığı gibi, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı ve Uzun Döneme Kalkınma Stratejisi, sosyal adaleti 22 yıllık bir süreden sonraya ertelediği gibi, ekonomik gelişmeyi hızlandırma açısından da yetersizdir. Türkiye'nin, kaynak yaratma bakımından en önemli sektörlerinden biri tarım olduğu hâlde, Plân ve Strateji, tarıma gereken önemi vermemektedir.

Bu Plân ve Strateji,

- Hızlı kalkınma ile sosyal adaletin,
 - Sınaileşmeyle tarıma önem vermenin,
- çeliştiği varsayımlarına dayanmaktadır.

Oysa bu varsayımların ikisi de yanlıştır. Türkiye için, hızlı kalkınmayla sosyal adalet arasında da, sınaileşmeyle tarıma önem verme arasında da çelişki bulunmamaktadır. Tam tersine, Türkiye için, sosyal adaleti erteleyerek de, tarımı ihmal ederek de hızlı kalkınma ve sınaileşme olanağı yoktur.

Türk halkı demokrasiden vaz geçemez artık. Demokratik rejimde ise, halktan gelen adaletli gelir dağılımı isteklerine, olanak eşitliği ve sosyal adalet isteklerine karşı hiçbir yönetim, bir ölçünün üstünde direnemez. Direnirse büyük bunalımlar ortaya çıkar. Kaldı ki, kaynaklar iyi değerlendirilmek şartıyla, Türk toplumunun bugünkü düzeyinde, sosyal adalet, kalkınma hızını kesici bir etken değil, tersine kalkınma için itici bir güç olabilir. CHP'nin bu Seçim Bildirgesiyle ayrıntılı olarak ortaya koyduğu halkçı ve demokratik kalkınma modeli bunu sağlayacaktır.

Gene Türkiye gibi, nüfusunun büyük bir bölümü tarımla geçimini sağlayan, tarımdan sanayie büyük ölçüde kaynak aktarmak, bunun için de tarım kesiminin kaynak oluşturma gücünü artırmak zorunda bulunan bir ülke için, sınılaşme ile tarımsal gelişmeyi bir arada ve dengeli olarak yürütmek de zorunludur. CHP'nin önerdiği gibi verimli ve adalefli bir tarım düzeninde, tarım kesiminin yeniden örgütlenmesine ve modernleştirilmesine ayrılacak kaynaklar, sınılaşmeyi kösteklemeyecektir, destekleyecektir. Ülkemizde, asıl, tarımın ihmalî, sınılaşmenin hızını keser. Güçlü bir tarım ise, sınılaşmeye güç ve hız katar.

- Bu bakımdan, CHP, Kalkınma Plânını ve Stratejisini yeniden hazırlayacaktır. Hızlı kalkınma ile sosyal adaleti, sınılaşmayla tarıma önem vermeyi birlikte sağlayıp bağdaştıran bir plân olacaktır bu.
- Gene Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânında «merkezî köyler» kurma yoluna gidileceği belirtilmiş olmakla beraber, bununla ilgili fiziksel plânlamaya yer verilmemiştir: Kamu hizmetlerinin ve altyapıların dağılım biçimi, plânda, «merkezî köyler» söz konusu değilmîş gibi, eski düzene göre tasarlanmışdır. CHP iktidarı, temelde ve amaçda «merkezî köyler»den —Bildirgenin ilgili bölüntüsünde belirtildiği gibi— çok değişik ve ileri bir kavram olan «köykent» sistemine göre de Plânda gerekli değişiklikleri yapacaktır.

Ayrica CHP iktidarının plânlama anlayışı gereğince, aşağıdaki ilkelere, yöntemlere, tedbirlere önem verilecektir:

- Bölgelerarası adaleti sağlamak, yurdu dengeli olarak kalkındırıp bütünleştirmek üzere, ulusal kalkınma plânı çerçevesinde, yöresel plânlama çalışmalarına girişilecektir.
- Üçüncü Beş Yıllık Plânın adetâ kamu oyunundan kaçırılarak hazırlanmasına karşılık, CHP, en demokratik yöntemlerle plân hazırlama kararındadır. Plân, çevreden merkeze, merkezden çevreye etkiileşim yoluyla oluşturul-

lacaktır ve hazırlık safhasında ilgili kuruluşların ve toplum kesimlerinin görüşleri alınacaktır. O arada, yerinden yönetim kuruluşlarıyla Devlet Plânlama Teşkilâtı arasında daha etkin bir işbirliği sağlanacaktır. Plân, kamuoyu önünde ayrıntılarıyla tartışılacaktır. Kamuoyunun plânlamaya gerçek katkısı ve Plânı bilgili ve bilinçli olarak benimsemesi sağlanacaktır. CHP, Plânın ancak böyle hazırlanması oranında gerçeklik kazanacağı ve uygulanma kolaylığına kavuşacağı kanısındadır.

- Gene Plânın kâğıt üstünde kalmaması ve uygulanma yeteneği kazanabilmesi için, demokratik kurallar çerçevesinde, gerek kamu sektörü için, gerek halk sektörü ve özel sektör için plân disiplini sağlayıcı etkin tedbirler alınacaktır.

Şimdiki durumda, özel sektör şöyle dursun, Devlet yönetimi bile Plâna uymamaktadır.

- Son yıllarda Devlet Plânlama Teşkilâtına, plânlama anlayışında yeri olmayan, bu teşkilâtın görevleriyle hiçbir ilişkisi bulunmayan bazı yürütme görevleri verilmiştir. Bu görevler kaldırılacak, ancak, bütün yürütme erkinin plân disiplini içinde işlemesi sağlanacaktır.
- Daha plânlı kalkınma döneminin başlangıcında kurulması gereken bağımsız «Ekonomik ve Sosyal Araştırma Kurumu» bugüne kadar kurulmamıştır; üstelik artık sözü bile edilmez olmuştur. O yüzden, Devlet Plânlama Teşkilâtı, gene görevlerinin dışına, hattâ olanaklarının üstüne çıkarak, araştırmacılık da yapmak zorunda kalmaktadır. Çalışmalarından bütün devletle ve toplumla birlikte, öncelikle Devlet Plânlama Teşkilâtının da yararlanacağı bağımsız bir Ekonomik ve Sosyal Araştırma Kurumu derhal kurulacaktır.
- Bu görevlerin üstlerinden alınmasıyla rahatlayacak, emeklerini ve zamanlarını daha iyi değerlendirebilir duruma gelecek olan Devlet Plânlama Teşkilâtı yöneticile-

rinin ve uzmanlarının, yurdu sıksık dolaşarak, kamuoyunu yoklamaları, ülkenin olanaklarıyla ve halkın istek, özlem ve eğilimleriyle ilgili gözlemleri yerinde ve bizzat yapmaları sağlanacaktır.

- Devlet İstatistik Enstitüsünün her türlü siyasal baskı ve etki dışında bir özerk kuruluş durumuna getirilmesi, Devlet yönetiminin ve plânlamanın doğru ve objektif verilere dayanması bakımından gereklidir. Onun için, Devlet Plânlama Teşkilâtıyla yakın işbirliği yapması şartıyla Devlet İstatistik Enstitüsüne özerklik tanınacaktır.

ADALETLİ VE ÜRETKEN BÜTÇE VE MALİYE POLİTİKASI

Devlet harcamalarında carî giderler aşırı israf ölçüsüne varmıştır. Bunun karşılığında, devlet yönetimi etkinlik de kazanmış değildir. Tersine, devlet yönetimi, müsrifliği oranında etkinliğini ve halka hizmet gücünü yitirmektedir.

Devlet harcamaları arasında yatırım gibi görünen kalemlerin de Türkiye koşullarına göre çok büyük bir oran, lüks resmî binalar gibi ölü yatırımlarla ilgilidir.

Türkiye'de bir süredir uygulanan bütçe politikasının belirgin bir özelliği de şudur : Göz boyayıcı şişkinlikte açık bütçeler yapılmaktadır. Bu açık bütçeler, aşırı gelir tahminleriyle denkmiş gibi gösterilmektedir. Mali yıl sonunda denkliği sağlamak için de, devlet yatırımlarından büyük kısıntılar yapılmaktadır. Öylelikle, plânlanmış veya başlamış altyapı yatırımlarının ve kamu hizmetlerinin tamamlanması büyük gecikmelere uğramaktadır. Geciken projelerin maliyetleri ise, enflasyonist politikanın doğurduğu hızlı fiyat artışları nedeniyle büyük ölçüde artmaktadır.

Türkiye'de uygulanmakta olan maliye politikasının temel niteliklerinden biri de, vergi sisteminin adaletsizliği ve verimsizliğidir. Eğer yeni teşvik tedbirleri tasarısı uygulanacak olursa bu adaletsizlik ve verimsizlik, hiçbir uygar ve demokratik ülkede eşine rastlanamayacak ölçülere varacaktır.

Ülkemizde, büyük sermaye çevrelerinin çıkarlarını gözetken bazı siyasal kuruluşlar, «sosyal adaletçi» liklerini gös-

termek için, dile çok kolay gelen «az kazananın az, çok kazananın çok vergi» sloganını tekrarlarlar, bu ilkeyi benimsemiş gibi görünürler. Oysa bu çevrelerin ve bu siyasal güçlerin benimsedikleri yeni teşvik tedbirleriyle, bu ilke tersine çevrilmiş olacaktır; hattâ, tersine çevrilmenin de ötesinde değiştirilmiş olacaktır... Az kazananlardan çok vergi alınacak, çok kazananlardan ise hemen hiç vergi alınmayacaktır.

Dolaylı vergilerin ağırlığının, doğrudan vergiler aleyhine artması da Türkiye'deki vergi adaletsizliğini gitgide arttırmaktadır.

Öteyandan, vergi kaçırma yollarını kapatıcı, vergi verimliliğini arttırıcı etkin tedbirler alınmadığı gibi, sayılı kişileri kolay servet yığma olanağına kavuşturmak üzere yaratılan sun'î darlıklar ortamında istifçiliğin ve kara borsa-cılığın çok artmış olması, vergi kaçakçılığını da aynı oranda arttırmıştır. Esasen, spekülâtif kazanç kapılarının ardına kadar açık olduğu, tefeciliğin yaygın bulunduğu bir ekonomik düzende, vergi kaçakçılığını bir ölçünün ötesinde azaltma olanağı yoktur. Çünkü böyle bir düzende en yaygın ve en kolay kazanç yolları, gelir beyannamelerinde açıklanamayacak, adı bile anılamayacak yollardır.

CHP iktidarının gerçekleştireceği halkçı ve adaletli ekonomik ve malî düzende ;

- Adaletli bir kredi politikası ile tefecilik ortadan kalkacağı için; iç ve dış ticarete büyük ölçüde halkın egemen olması ile de aracılıktan spekülâtif kazançlar sağlama, ithalatta, yedek parçada, ham maddede sahte fatura düzenleme olanakları kendiliğinden sona ereceği için; ayrıca etkin maliyet ve fiyat kontrol mekanizmaları kurulacağı için; vergi kaçağı kapıları, kendiliğinden, büyük ölçüde kapanmış ve vergi verimliliği yükselmiş olacaktır.
- «Teşvik tedbiri» olarak büyük varlıklar için uygulanan veya öngörülen aşırı vergi bağışıklıkları kaldırılacağı ve-

- ya makûl ve adaletli ölçülere indirileceği için, devletin bu aşırı bağışıklıklarla ilgili gelir kayıpları önlenecektir.
- Etkin bir vergi kontrol sistemi kurulacaktır. Bu arada çeşitli çapraz kontrol yöntemleri uygulanacaktır.
 - Özellikle esnaf için vergi kolaylıkları getirilecek ve genellikle vergi ödeme yöntemleri sadeleştirilerek de vergi geliri arttırılacaktır.
 - Dolaylı vergilerin vergi sistemimizdeki ağırlığı makûl bir zaman süresi içinde azaltılacaktır.
 - Tarımdan yüksek gelir elde eden fakat genellikle çok düşük vergi ödeyen, bazıları da hiç vergi ödemeyen zengin çiftçilerden, gerçekçi ölçüler içinde vergi alınacaktır.
 - Yukarıdaki yollardan vergi gelirleri ve verimliliği yükselirken, vergi sisteminde dar gelirli lehine düzeltmeler yapılacaktır. O arada, en az geçim indirimi, hayat pahalılığındaki artış ve paranın değerindeki düşüş gözönünde tutularak yükseltilecektir.
 - Vergi politikası, gerek sosyal adalet gerek plân disiplini sağlamanın etkin bir aracı olarak kullanılacaktır.
 - Devlet harcamalarında israf kısıllacak; çok zorunlu durumlar dışında bir süre için, yeni devlet yapıları yapılmayacak, kaynaklar daha geniş ölçüde üretken yatırımlara ayrılacaktır.
 - Projelerin programlarda öngörülen süreler içinde bitirilmesinde gösterilecek başarı veya başarısızlık sorumlu kamu görevlilerinin sicillerinde ve terfilerinde dikkate alınacak başlıca ölçeklerden biri olacaktır. Öylelikle, kamu görevlileri, sorumlu duruma düşmemek için, belli projeleri sürüncemede bırakma sonucunu doğurabilecek siyasal baskılara karşı daha çok direnmek zorunda kalacaklardır.
 - Bütçeler gerçekçi olarak hazırlanacaktır. Bütçelerle Yıllık programlar arasında uyum sağlanacaktır.

KAYNAKLARIN VERİMLİ VE ADALETLİ DEĞERLENDİRİLEBİLMESİ VE GÜRLEŞTİRİLMESİ

Türkiye'nin değerlendirebileceği kaynaklar, halkı sıkıntıya sokmaksızın daha hızlı bir kalkınmayı gerçekleştirmeye yetecek kadar boldur. Bu kaynaklar yeterince değerlendirilmediği, yerinde kullanılmadığı veya israf edildiği içindir ki, kalkınmamıza katkısı, olanakların çok altında kalmakta, ve hızlı kalkınmayla sosyal adaleti bir arada gerçekleştirmeye Türkiye'nin gücünün yetmeyeceği sanılmaktadır.

CHP iktidarının özgürce ve hakça kalkınma için ekonomik düzende ve yapıda gerçekleştireceği değişiklikler ve alacağı yönetsel tedbirler, kaynak israfını büyük ölçüde önleyeceği, kaynakların kalkınmaya daha direkt ve etkin katkısını sağlayacağı ve kaynakları daha gürleştireceği için, izlenecek kalkınma yolunda önemli bir kaynak sıkıntısı çekilmeyecektir.

CHP iktidarında kaynak israfının önlenmesi, kaynakların daha verimli ve adaletli değerlendirilmesi ve gürleştirilmesi, başlıca, aşağıdaki kurumsal, yapısal değişikliklerle ve tedbirlerle sağlanmış olacaktır :

- Türkiye'de tasarruf yapanlar, daha çok dar ve orta gelirli halk topluluklarıdır. Fakat bu halk topluluklarının tasarrufları, Türkiye'nin bozuk ve adaletsiz ekonomik düzeninde, elden ele geçerek dökülüp saçıldığı için pek azı üretken yatırımlara gidebilmektedir. CHP'nin öngördüğü düzende, özellikle köykentler, kooperatifler, ve başka halk ortaklıkları ve yardımlaşma kurumları yoluyla, tasarruflar büyük ölçüde kaynağında değerlendirilmiş olacağı için, çok daha yüksek oranda, üretken yatırımlara yönelmiş olacaktır. Böylece kaynağın, kaynak yaratarak gürleşmesi hızlanacaktır.
- Tarım kesimindeki yeni örgütlenmeyle, tarım kesiminin kaynak yaratma gücü büyük ölçüde artacaktır. Ta-

rından sanayie kaynak aktarılması, ürün fiyatlarını düşük tutarak ve köylüyü yoksullaştıarak değil, kaynağı gürleştirerek sağlanmış olacaktır.

- Türkiye'nin bozuk ekonomik düzeninde, aracılık, tefecilik, istifçilik ve karaborsacılık, fatura oyunları veya vergi kaçakçılıkları gibi yollardan büyük ve kolay kârlar sağlama olanağı bulunması, kaynakların üretken yatırımlara gitmesini önleyen başlıca etkenlerdendir. Bu haksız ve kolay kazanç yolları kapanınca, kaynaklar, geniş ölçüde üretken yatırımlara yöneltilmiş ve daha iyi değerlendirilmiş olacaktır.
- Bankacılık ve kredi düzeninde yapılacak değişikliklerle, 75 milyar gibi küçümsenemeyecek boyutlara varan kredi kaynakları, daha üretken alanlarda değerlendirilebilecektir ve daha çok kaynak yaratacaktır.
- Köykentler sistemiyle, kırsal alanlara altyapıların ve kamu hizmetlerinin çok daha ekonomik biçimde götürülmesi olanağı sağlanacağından, bu alanda kullanılan kamu kaynakları, çok daha iyi değerlendirilmiş olacaktır.
- Gene köykentler sistemiyle düzensiz kentleşmenin yol açtığı büyük kaynak israfı önlenecektir. Eğitim plân hedeflerine uygun ve üretime dönük olacağı ve toplumun tümünü kapsayacağı için, kalkınmamızın başlıca dar boğazlarından olan eğitilmiş insan gücü açığı kısa zamanda kapanma yoluna girecektir. Bu da, kaynakların daha iyi değerlendirilmesini sağlayıcı bir etken olacaktır.
- Yanlış bir personel politikası yüzünden, özellikle kamu kesiminde yeterli teknik personel çalıştırma ve personelden gereken verimi sağlama olanakları gitgide daralmaktadır. CHP'nin kamu personeli politikasında yapacağı değişiklikler, bu sorunu çözecektir; öylelikle, ekonomimizde hayati rol oynayan kamu sektörünün verimi büyük ölçüde artacak ve kaynakların daha iyi değerlendirilmesi sağlanacaktır.

- Devlet yönetiminde israf önleneyeceği, ölü yatırımlar büyük ölçüde erteleneceği ve projelerin zamanında tamamlanması sağlanacağı için, bu açıdan da kaynaklar daha verimli biçimde değerlendirilebilecektir.
- Askerlik ve yedeksubaylık hizmeti hem daha ekonomik hem de kalkınmaya büyük katkıda bulunacak biçimde düzenleneceği için bu yoldan da kaynak tasarrufu ve kaynak yaratılması sağlanmış olacaktır.
- Kamu iktisadi kuruluşlarında kurulacak demokratik verimli işletmecilik düzeniyle, kamu iktisadi kuruluşları, daha çok kaynak yaratır duruma geleceklerdir.
- Yurt dışındaki işçilerin döviz olarak yurda yolladıkları tasarruflar üretken alanlarda değerlendirileceği için, Türk ekonomisinin dışında üretilen bu büyük kaynağın, Türk ekonomisinde kaynak yaratır biçimde kullanılması sağlanmış olacaktır.
- Bugünkü düzende yurt dışındaki işçilerimizin Türkiye'ye sağladığı kaynaklar gereğince değerlendirilmezken, yurt içinde yabancı sermayenin yarattığı kaynakların oldukça büyük bir bölümü dışarı akıtılmaktadır. Yabancı sermaye kanununda yapılacak değişiklikler, o kaynakların daha geniş ölçüde Türkiye'de kalmasını ve Türk ekonomisinde değerlendirilmesini sağlayacaktır.
- Vergi sisteminde yapılacağını, bütçe ve maliye politikasıyla ilgili bölüntüde anlattığımız değişiklikler, vergi yoluyla elde edilen kaynakları büyük ölçüde arttıracaktır.
- Aşırı teşvik tedbirlerinin kaldırılması veya önlenmesi ve ilke olarak teşvik tedbirlerinin en adaletli ve verimli biçimde kullanılması, ekonomide büyük kaynak tasarrufu ve yeni kaynak yaratma gücü sağlayacaktır.
- CHP'nin kuracağı verimli ve adaletli ekonomik düzende, halkın geliri ve satın alma gücü hızla yükseleceği için Türkiye'nin iç pazarı da hızla genişleyecektir; o zaman, ekonomik bakımdan daha yararlı büyüklüklerde sanayi

işletmeleri kurulabilecek, bunlar, büyüyen ve güçlenen iç pazardan alacakları güçle, dış pazarlara da daha kolaylıkla açılacaklar ve daha çok kaynak yaratabileceklerdir.

- Sosyal güvenlik genişleyeceği ve büyük halk topluluklarını kapsayan, yatırıma dönük yardımlaşma kurumları faaliyete geçirileceği için, bu yoldan da tasarruflar ve yatırıma ayrılacak kaynaklar artmış olacaktır.
- Madenlerin işlenerek ihracı temel ilke olarak benimse- neceğinden, bunlar, Türkiye'ye, çok daha geniş ölçüde kaynak sağlayabileceklerdir.
- Yeraltı kaynaklarının devletçe işletilmesi, bunların çok daha iyi değerlendirilmesini sağlayacaktır.
- Şimdiye kadar büyük ölçüde kaçak yapılarak vergi kaybına ve dışarıya kaynak kaçırılmasına yol açan hayvan ihracı; açık yapılacak ve Türkiye'ye yeni kaynaklar sağlayacaktır.

ADALETLİ PARA, KREDİ VE BANKACILIK POLİTİKASI

Halkı gitgide yoksullaştırma pahasına sayılı ellerde sermaye birikimini hızlandırmak için enflasyonu ve pahalılığı kamçılama taktiğinde kullanılan başlıca araçlar arasında, para, kredi ve faiz politikaları yer almaktadır. Pahalılığın görülmemiş ölçülere vardığı son zamanlarda bile, piyasaya büyük miktarda para sürmekten, kredileri bollastırıp faiz oranlarını düşürmekten kaçınılmamıştır. Bu yangının üstüne su yerine benzin sıkmağa benzeyen bir tutumdur.

CHP iktidarı, piyasadaki para hacmini, kredi olanaklarını ve faiz oranlarını, enflasyona yol açmayacak, fakat ekonomide durgunlukda yaratmayacak ölçüler içinde tutmağa kararlıdır.

Bankaların dağıttığı krediler yılda 75 milyar liraya ulaşmıştır. Bu kadar geniş kredi olanakları, Türkiye'nin sosyal adalet içinde kalkınmasını, gerçek bir sanayi toplumu durumuna biran önce erişmesini sağlayacak yönde kullanılsa, pahalılık kendiliğinden önleneceği ve ekonomiye gerçek bir canlılık geleceği gibi, işsizlik sorunu da çözüm yoluna girer ve Türkiye'nin kalkınma hızı büyük ölçüde artar.

Fakat, tam tersine, bu geniş kredi olanakları, enflasyon yoluyla sayılı ellerde sermaye birikimini hızlandıracak, gelir dağılımındaki ve bölgeler arasındaki adaletsizliği büsbütün yaygınlaştırıp derinleştirecek, tekelci sermayeyi destekleyecek yönde kullanılmaktadır.

Bankalarımızda biriken paraların çok büyük bir oranı, dar ve orta gelirli halkın tasarruflarıdır. Kasabaların, şehir-

lerin bankasında ucu ucuna geçinen halkın tutumlu yaşaması sayesinde oluşan kredi kaynakları, geniş ölçüde, bir kaç büyük şehirdeki bir avuç varlıklıya aktarılır; onlardan da çoğu bu kredileri yoksulların büsbütün yoksullaşmasına yol açacak, geri kalmış bölgelerin geri kalmışlığını sürdürecektir.

Böylelikle, Türkiye'nin bankacılık ve kredi düzeni, halkın varını yoğunu çekip bir avuç insanın havuzuna aktarmaktadır. Üstelik o havuzda toplanan tasarruflar da yeterince üretken ve yararlı alanlara aktılmamaktadır.

CHP ekonomik gelişmemizi de köstekleyen bu adaletsiz düzene son verecektir. Bankacılık ve kredi düzenini, halk yararına, ülkemizin gerikalmış yöreleri yararına ve tümüyle ekonomimiz yararına işler duruma getirecektir.

Gene bankacılık ve kredi düzeninde yapacağı değişikliklerle, CHP, büyük sermayenin tekelcilik ve tröstleşme eğilimlerini frenleyecek; küçük ve ortaboy işletmelerin plân disiplini içinde büyümelerini ve birleşmelerini teşvik edecektir.

Bildirgenin ilgili yerlerinde de açıklandığı üzere, köylü, esnaf, sanatkâr gibi dar veya orta gelirli halk topluluklarının kendi aralarındaki ortak girişimlerine kredi verilirken şimdiye kadar izlenen yöntemlerden, kurallardan ayrılınacak, birçok durumlarda, taşınmaz mal karşılığı ve başka maddî güvenceler aranmayacaktır. Halk ortaklıkları kurumlarının projelerinin geçerliliği, emekleri veya tecrübeleri kendilerine gereken kredilerin verilebilmesi için yeterli güvence sayılacaktır.

Özellikle, yeni kurulacak Kooperatifler Bankası, Halk Bankası ve Yatırım bankaları bu halkçı ve adaletli kuralları uygulayacaklardır.

- Krediler, genellikle ticaretten çok sanayie ve tarımın örgütlenip modernleştirilmesine yönelecektir. Plan amaçlarına uygun sanayilere, şimdiye kadar olduğundan daha

uygun koşullarla ve daha yeterli ölçülerle kredi sağlanacaktır.

- Bankacılık, kredi ve faiz politikası, plân disiplini sağlamak ve kalkınmayı sosyal adalet içinde hızlandırmak bakımından etkin bir politika aracı olarak kullanılacağı için, CHP iktidarında Devlet, yeni bankacılık ve kredi kurallarını saptayacaktır ve bunların kesinlikle uygulanmasını gözetecektir.
- Dünya para piyasasındaki büyük dalgalanmalar karşısında Türk parasının değerini daha sağlam ölçülere bağlayabilmek için gerekli politikanın oluşturulması CHP'nin, öncelikle ele alacağı sorunlardan biri olacaktır.

ÜRETİCİ VE TÜKETİCİ HALKTAN YANA İÇ VE DİŞ TİCARET POLİTİKASI

- Bildirgenin «ÖZGÜRCE VE HAKÇA KALKINMA» Bölümünün birçok yerlerinde anlatılan yöntemlerle ve araçlarla, üretici köylülerin, tüketici halkın, esnaf ve sanatkârların kooperatifleşmeleri, sanayicilerin ihracaat ve ithalat birlikleri kurmaları teşvik edilip sağlanarak, iç ve dış ticaret alanında aracılık aşamaları asgariye indirilecektir. Öylelikle aracılık yoluyla veya spekülatif işlemlerle tarımsal ürünlerden köylünün eline geçen kazancın düşük tutulması ve gerek bu ürünlerin gerek sanayi mamûllerinin tüketiciye gereğinden çok daha yüksek fiyatlarla ulaşması önlenmiş olacaktır.
- Büyük sermayenin tekelleşmesini önleyici etkin tedbirler alınarak, sanayi mamûllerinde sun'i ve aşırı fiyat yükselmelerine engel olunacaktır.
- ✕ • İmalat safhasında etkin bir kalite ve maliyet kontrolü, satış safhasında da etkin bir fiyat kontrolü sistemi kurulacaktır; fiyatlardaki aşırı ve sun'i yükselişler bu yollarla da önleneyeği gibi, aynı zamanda bazı vergi kaçırma kapıları da kapatılmış, en azından daraltılmış olacaktır.
- Piyasada darlığı çekilen, o yüzden fiyatları aşırı ölçüde yükselen malların ithali ve yurt içinde dağıtımı ya devlet eliyle veya ilgili kooperatifler eliyle yapılacaktır.
- Yurt dışındaki işçilerin yurda gönderdikleri tasarruflarından biriken ve bugünkü düzende ne yapılacağı bilinmeyen dövizlerden bir bölümü ile, günün ivedi ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerekli ithalat devlet eliyle yapılacağı gibi, asıl, ekonominin ileride ihtiyaç duyabileceği dayanık-

lı ara mallar, ham maddeler ve tüketim malları da devletçe bol miktarda ithal edilecek ve gene devlet tarafından stok edilecektir.

- Yurt dışındaki işçilerin yatırımlarıyla ilgili bölüntüde belirttiğimiz gibi, yurt dışındaki işçilerimizin kendi ortaklıkları eliyle kuracakları ya da halk kooperatifleriyle veya devletle ortaklaşa kuracakları sanayi kuruluşlarının makinalarını ve her türlü araçlarını ve gereçlerini dışardan satın alarak yurda göndermeleri teşvik edilecektir. Öylelikle işçi dövizlerinden bir bölümü, Türk parası karşılığı gerektirmeksizin, yatırım mallarına çevrilerek yurda geleceğinden, aşırı para arzına yol açması söz konusu olmayacaktır.
- Tarım ve deniz ürünlerinin, sanayi mamûllerinin ve işlenmiş madenlerin ihracatının arttırılması için tedbirler alınarak, dış ticaret açığımızın daraltılması sağlanacaktır.
- Devletin de yardımıyla, kooperatif üst kuruluşları bir **DIŞ TİCARET BİRLİĞİ** kuracaklardır. Bu kuruluşa bağlı **DIŞ PİYASA ARAŞTIRMA, HABERALMA VE PAZARLAMA** merkezinin, dış ülkelerdeki borsalarla ve iş merkezleriyle sürekli ve süratli haberleşme bağlantısı bulunacaktır. Böylelikle kooperatiflerin ve kooperatif üst kuruluşlarının dış ticaret ilişkilerini en verimli biçimde düzenliyeabilmeleri olanağı sağlanmış olacaktır.
- Hepisinden daha önemli olarak, büyük varlıklı çevreler doğrultusundaki siyasal güçlerin izlemekte olduğu, aşırı fiyat yükselişleriyle, halkı gitgide yoksullaştırma pahasına, sayılı ellerde sermaye birikimini hızlandırma politikasına, enflasyonu ve pahalılığı bu amaçla kasıtlı olarak kamçılama taktiğine kesinlikle son verilecektir. Bildirgede açıklanan yöntemlerle, sermaye birikiminin, daha sağlıklı ve adaletli yollardan, ve öncelikle üretici halk toplulukları elinde oluşması sağlanacaktır.

SU, ENERJİ VE YERALTI KAYNAKLARI

Ulkemiz, su kaynakları bakımından en zengin, fakat su kaynaklarını değerlendirmede en geri kalmış ülkelerden biridir.

Türkiye'nin bu alanda olanaklarının genişliğini ve değerlendirme yetersizliğini, küçük bir karşılaştırma kolayca ortaya çıkarabilir.

İsveçte 80 milyar kilovat/saat elektrik üretimine elverişli olan su kaynağının yüzde 47'si bu amaçla kullanılmaktadır. İtalya'da 68 milyar kilovat/saat elektrik üretimine elverişli su kaynağının yüzde 67'si bu yönde değerlendirilmektedir. Elektrik üretimi için su kaynaklarını değerlendirme oranı, Fransa'da yüzde 65, Yugoslavya'da yüzde 11'dir. Türkiye'de ise, 90 milyar kilovat/saat elektrik üretimine elverişli su kaynağı ancak yüzde 3 oranında değerlendirilmektedir.

Elektrik yetersizliğinden, yeryer, her şeyi hazırlanmış fabrikaların kuruluşu ertelenirken, kurulu fabrikalardan bazıları kapasitelerinin altında çalışmak zorunda kalırken, elektrik enerjisinin güc kaynakları boşa akıp gitmektedir. Bütçelerin «açıksız» kapanmasıyla, «fazla» vermesiyle öğrenülürken, barajların, enerji santrallerinin yapımı yıllarca gecikmekte, maliyetleri yükseldikçe yükselmektedir.

Bunların yanı sıra, kömürle işleyecek santrallerin yapımı da geciktirilmektedir.

Elektrik üretimi için Türkiye'nin öz ve ucuz kaynaklarının değerlendirilmesi böylece savsaklanırken, pusuda bekleyen devletlerüstü dev petrol ortaklıklarına ve onların yerli işbirlikçilerine meydan açılmakta, «Türkiye'yi enerji sıkıntısından kurtarmak» bahanesiyle, astarı yüzünden pahalı

gelecek, işçilerimizin gönderdikleri dövizleri kısa sürede tüketebilecek, fuel-oil'le işleyen santraller, tek çözüm gibi gösterilmektedir.

Elektrik enerjisi yetersizliğinin yanı sıra, Türkiye'nin su bolluğu içinde karşı karşıya bırakıldığı susuzluk, tarımsal üretimini de kısırlaştırmaktadır, birçok kentlerin, köylerin halkı susuzluktan kırılmaktadır.

Enerji ve su alanında, bozuk düzenin Türkiye'yi karşı karşıya bıraktığı **BOLLUK İÇİNDEKİ YOKLUK**, sanayide de, tarımda da, kalkınmanın başlıca darboğazını ortaya çıkarmıştır ve yurttaşların sağlığını tehdit edici bir etken olmuştur.

Bu durumda, sınaileşmeyi hızlandırmak için başvuru-
lan veya başvurulabilecek olan teşvik tedbirleri de geniş ölçüde anlamsız kalmaktadır. Teşvik tedbirlerinde devlet ne kadar cömert davranırsa davransın, yeterli enerji ve su bulunmadığı için sınaileşmede gereken atılımlar yapılamamakta, sanayiın yurda dengeli dağılımı ise hiç sağlanamamaktadır.

Sınaileşmenin temel unsurlarından olan su ve enerji ihtiyacını karşılamaya gücü yetmeyen hükümetlerin, teşvik tedbirlerine geniş kaynaklar ayırmaları büyük çelişkidir. Tekelci sermayenin teşviki uğrunda harcanan geniş kaynaklar, sanayiın ve tarımın enerji ve su ihtiyacını karşılamak için kullanılsa, sınaileşme hızı kendiliğinden, başka hiçbir teşvike ihtiyaç göstermeden artar, sanayiın yurda dengeli dağılımı kolaylaşır, sanayide üretimin maliyeti düşer; tarım kesimi ise, köylüyü refaha kavuşturmak ve sınaileşme için daha gürlük kaynak yaratmak bakımından çok daha verimli duruma gelmiş olur.

Devletin Yerine Geçmek İsteyenler

Bir yandan elde ettikleri aşırı teşvik tedbirleriyle, öbür yandan yurttaşlık borçları olan vergilerini yeteri kadar ödememenin yollarını bulmakla, Devleti güç du-

SU, ENERJİ VE YERALTI KAYNAKLARI

Ulkemiz, su kaynakları bakımından en zengin, fakat su kaynaklarını değerlendirmede en geri kalmış ülkelerden biridir.

Türkiye'nin bu alanda olanaklarının genişliğini ve değerlendirme yetersizliğini, küçük bir karşılaştırma kolayca ortaya çıkarabilir.

İsveçte 80 milyar kilovat/saat elektrik üretimine elverişli olan su kaynağının yüzde 47'si bu amaçla kullanılmaktadır. İtalya'da 68 milyar kilovat/saat elektrik üretimine elverişli su kaynağının yüzde 67'si bu yönde değerlendirilmektedir. Elektrik üretimi için su kaynaklarını değerlendirme oranı, Fransa'da yüzde 65, Yugoslavya'da yüzde 11'dir. Türkiye'de ise, 90 milyar kilovat/saat elektrik üretimine elverişli su kaynağı ancak yüzde 3 oranında değerlendirilmektedir.

Elektrik yetersizliğinden, yeryer, her şeyi hazırlanmış fabrikaların kuruluşu ertelenirken, kurulu fabrikalardan bazıları kapasitelerinin altında çalışmak zorunda kahrken, elektrik enerjisinin güc kaynakları boşa akıp gitmektedir. Bütçelerin «açıksız» kapanmasıyla, «fazla» vermesiyle öğrenülürken, barajların, enerji santrallerinin yapımı yıllarca gecikmekte, maliyetleri yükseldikçe yükselmektedir.

Bunların yanı sıra, kömürle işleyecek santrallerin yapımı da geciktirilmektedir.

Elektrik üretimi için Türkiye'nin öz ve ucuz kaynaklarının değerlendirilmesi böylece sarsılanırken, pusuda bekleyen devletlerüstü dev petrol ortaklıklarına ve onların yerli işbirlikçilerine meydan açılmakta, «Türkiye'yi enerji sıkıntısından kurtarmak» bahanesiyle, astarı yüzünden pahalıya

gelecek, işçilerimizin gönderdikleri dövizleri kısa sürede tüketebilecek, fuel-oil'le işleyen santraller, tek çözüm gibi gösterilmektedir.

Elektrik enerjisi yetersizliğinin yanı sıra, Türkiye'nin su bolluğu içinde karşı karşıya bırakıldığı susuzluk, tarımsal üretimini de kısırlaştırmaktadır, birçok kentlerin, köylerin halkı susuzluktan kırılmaktadır.

Enerji ve su alanında, bozuk düzenin Türkiye'yi karşı karşıya bıraktığı **BOLLUK İÇİNDEKİ YOKLUK**, sanayide de, tarımda da, kalkınmanın başlıca darboğazını ortaya çıkarmıştır ve yurttaşların sağlığını tehdit edici bir etken olmuştur.

Bu durumda, sınılaşmeyi hızlandırmak için başvurulan veya başvurulabilecek olan teşvik tedbirleri de geniş ölçüde anlamsız kalmaktadır. Teşvik tedbirlerinde devlet ne kadar cömert davranırsa davranırsın, yeterli enerji ve su bulunmadığı için sınılaşmede gereken atılımlar yapılamamakta, sanayiın yurda dengeli dağılımı ise hiç sağlanamamaktadır.

Sınılaşmenin temel unsurlarından olan su ve enerji ihtiyacını karşılamaya gücü yetmeyen hükümetlerin, teşvik tedbirlerine geniş kaynaklar ayırmaları büyük çelişkidir. Tekelci sermayenin teşviki uğrunda harcanan geniş kaynaklar, sanayiın ve tarımın enerji ve su ihtiyacını karşılamak için kullanılsa, sınılaşme hızı kendiliğinden, başka hiçbir teşvike ihtiyaç göstermeden artar, sanayiın yurda dengeli dağılımı kolaylaşır, sanayide üretimin maliyeti düşer; tarım kesimi ise, köylüyü refaha kavuşturmak ve sınılaşme için daha güir kaynak yaratmak bakımından çok daha verimli duruma gelmiş olur.

Devletin Yerine Geçmek İsteyenler

Bir yandan elde ettikleri aşırı teşvik tedbirleriyle, öbür yandan yurttaşlık borçları olan vergilerini yeti kadar ödememenin yollarını bulmakla, Devleti güç du-

ruma düşüren bazı büyük çıkar çevreleri, şimdi, Devletin bu nedenlerle yapamaz duruma düştüğü altyapı yatırımlarını, örneğin enerji santrallerini, hattâ bazı önemli karayollarını kendileri yapmağa istekli olmakta,

— Devlet yapamıyor biz yapalım!, demektedirler.

Devletin yerine geçmek istemektedirler.

Toplumun ve ekonominin can damarları olan bazı kamu hizmetlerini, birer büyük kazanç yolu olarak ellerine geçir-meğe uğraşmaktadırlar.

Hattâ daha da ileri giderek, Devletin yaptığı ve işlettiği bazı tesisleri de ele geçirme çabasındadırlar.

Devleti güçsüz düşürerek başlıca kamu hizmetlerini, ekonominin ve uygarlığın can damarlarını özel sektör içine alıp yurttaşa satmağa kalkışan bir tekелci özel girişim, kazanç hırsının da ötesinde, devletin yerini alma hırsı içindedir.

Çağımızın kapitalizmde en ileri gitmiş ülkelerinde bile buna müsaade edilemez. Türkiye gibi, Anayasasına göre SOSYAL DEVLET olması gereken bir devlette ise böyle bir anlayışın ve hırsın hiç yeri olamaz.

CHP, ÖZEL GİRİŞİME KARŞI DEĞİLDİR, FAKAT ÖZEL GİRİŞİMİN DEVLETE EGEMEN OLMASINA, DEVLET YÖNETİMİNİ ELE GEÇİRMESİNE, DEVLET YERİNE GEÇMESİNE KARŞIDIR.

CHP başlanmış veya Plâna girmiş olduğu halde geciktirilmiş enerji ve sulama tesislerinin tamamlanmasını öncelikle ele alacaktır. Aynı zamanda sanayi merkezlerinin ve, köy-kentlerle ilgili fiziki plânlamayı sür'atle yaparak, bütün köy-kentlerin su ve enerji ihtiyacını kısa zamanda sağlamayı öngören bir sulama ve enerji plânlaması yapacak, Devletin kaynaklarını ve döviz olanaklarını büyük ölçüde bu plânın uygulanmasına ayıracaktır.

O arada tüm enerji santralleri devletleştirilecektir.

Toprakta en adaletli bir düzen kurulsa bile, yeterli su olmadıkça ve suyun kullanımında adalet sağlanmadıkça verim yükselemez, köylünün, çiftçinin durumu düzelemez. Onun için, CHP iktidarı, tarımda kullanılabilecek her türlü su olanaklarının gereğince değerlendirilmesini hızlandıracak ve çiftçilerin bu olanaklardan yeterli ve adaletli ölçüler içinde yararlanabilmesini sağlayacaktır.

YERALTI KAYNAKLARI

Bağımsızlığın temel koşullarından biri, yurt topraklarının yalnız üstünde değil, altında da ulusal egemenliğin tam olarak kurulmasıdır.

Doğal kaynakları yabancılara kaptırmamak, gerçek milliyetçiliğin gereğidir. Bir ülkenin doğal kaynaklarını ele geçiren yabancılar, giderek, o ülkenin iç ve dış politikasına da diledikleri gibi yön verebilirler, ekonomisini denetimleri altına alabilirler, halkını sömürebilirler.

Ortadoğunun bazı petrol şeyhlikleri bile yeraltı kaynakları üzerinde yabancı egemenliğine son vermeğe uğraşırken, ülkemizde, «milliyetçi» geçinen bazı siyasal kuruluşların, yeraltı kaynaklarımızı yabancı sömürüsüne açmaları, hele son zamanlarda «reformculuk» adı altında bu yolda büsbütün ileri gitmeleri, Türkiye'nin ekonomisini de bağımsızlığını da tehlikeye düşürmektedir.

Yeraltı kaynaklarının geniş ölçüde özel girişim eliyle işletilmesi de, tekelci büyük sermayenin ekonomideki ve yönetimdeki ağırlığını, Devleti etkisizleştirecek ve halkı sömürecek ölçüye vardırır.

Etibankın elindeki bakır cevherinin az bir sermaye payı ile özel sektöre devri, bu alanda tehlikeli bir kapı açmış olmaktadır.

Gerek yerli, gerek yabancı özel girişim, ülkemizde, yeraltı kaynaklarımızın büyük ölçüde israfına veya olanakların çok altında değerlendirilmesine de neden olmaktadırlar.

Bu gerçekler ve tehlikeler karşısında, CHP, YERALTI KAYNAKLARI ALANINDA MİLLİYETÇİ VE DEVLETÇİ BİR TUTUM İZLEYECEKTİR.

- CHP iktidarı, ülkemizin başlıca yeraltı kaynaklarının işletilmesini ve değerlendirilmesini Devlet tekeline alacaktır. Bunda ekonomik bakımdan olduğu kadar devletin bağımsızlığı ve güvenliği açısından da zorunluk görmektedir.
- Türk devletinin gücü, tecrübesi, uzman ve teknisyen kadrosu ve hele bugünkü döviz olanakları, ülkemizin yeraltı kaynaklarını yeterince işletip değerlendirebilecek düzeydedir. Maden Tetkik Arama Kurumunun, Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumunun ve Petrolle ilgili Devlet kuruluşlarının maddî olanakları bir ölçüde artırılmakla, bu alanlarda yetişmiş teknik personeli maddî ve manevî bakımdan tatmin etmekle, Türk Devleti, ülkemizin yeraltı kaynaklarını, yabancılara muhtaç kalmaksızın daha iyi işletebilecek durumdadır. İşletmecilik devletin elinde olmak şartıyla, gerektiği zaman arama işlerinde yabancı kuruluşlardan, ayrıca teknoloji ithal etme olanaklarından da elbette yararlanılabilecektir. Bununla beraber, yeraltı kaynaklarıyla ilgili konularda yerli teknolojinin geliştirilmesine önem verilecektir.
- Madenlerimizin cevher ya da yarı mamûl olarak değil, imâl edilmiş olarak ihracı temel ilke olacaktır. Bu amaca bir an önce erişebilmek için gerekli tesislerin kuruluşu çabuklaştırılacaktır.
- Petrolün aranması, üretimi, artırılması, taşınması ve dağıtımı devlet eliyle yapılacaktır.
- Doğal kaynaklarımızın yurt ölçüsünde bir envanteri sür'atle hazırlanarak, bu kaynakların ekonomi açısından en yararlı bir öncelikler sırasına göre değerlendirilmesi plânlanacaktır.

- Enerji alanında su gücünden ve kömürden enerji üretimine öncelik verilecek; kesin zorunluk olmadıkça veya yerli petrol üretimimiz ihtiyacı karşılayacak ölçüye varmadıkça, fuel-oil'la işleyen enerji santralleri yapımından kaçınılacak, öylelikle enerji üretiminin ithalâta dayalı ve dışa bağlı olması önlenecektir. Kendi kaynaklarımız gereği gibi değerlendirildiğinde, Türkiye, ihtiyacı olan enerjiyi elde etmekte zorluk çekmeyecektir.
- Bir süre için bazı komşu ülkelerden enerji ithali zorunlu olursa, ithal edilecek enerjinin, gerektiğinde kendi olanaklarımızla karşılanabilecek türde olmasına dikkat edilecektir; öylelikle, enerji ithalinin dış veya iç politikamız üzerinde bir baskı unsuru olması olasılığı önlenecektir.
- Enerji kaynağı olarak kullanılmağa elverişli yeraltı gazlarının aranması ve değerlendirilmesi hızlandırılacaktır.
- Nükleer enerjiden ekonomik biçimde yararlanabilme olanakları üzerinde araştırmalar yoğunlaştırılacaktır.
- Kömür üretimi geliştirilip ucuzlaştırılarak, yakıt ihtiyacının tezekle karşılandığı yörelerde kömür kullanılması kolaylaştırılacaktır ve teşvik edilecektir; öylelikle gübreden tarımda daha çok yararlanılması da sağlanmış olacaktır.
- Yeraltı kaynaklarını bulan yurttaşlara tatmin edici ödüller verilecek ve bunların işletilmesi halinde, belli bir ölçü içinde olanaklar tanınacaktır.
Yeraltı kaynaklarımızın daha iyi değerlendirilebilmesi için, modern teknolojiye ve işletmecilik yöntemlerinden daha geniş ölçüde yararlanılacaktır; işçilerin ve teknik personelin sürekli eğitimi sağlanacaktır.
- Kömür ve maden ocaklarında iş güvenliği tedbirlerini geliştirmeğe, ve ülkemizde aşırı ölçülere varan iş kazalarını önlemeğe önem verilecektir.

ULAŞTIRMA

Ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmede ulaştırma olanakları büyük değer taşır. Bu nedenle CHP iktidarı ulaştırmaya özel bir önem verecektir ve bu alanda aşağıdaki tedbirleri alacaktır :

- Bildirgenin ilgili yerlerinde belirtildiği gibi, CHP iktidara gelince kurulacak bütün köy-kentlerin anayollarla, bütün köylerin de köy-kentlerle ulaşım bağlantısı kısa zamanda gerçekleştirilecektir. Bunu sağlayabilmek üzere, yurt dışındaki işçilerin ve köylü kooperatiflerinin katılmağa teşvik edilecekleri bir yol makinaları sanayi öncelikle kurulacaktır. Bu sanayi kurulup gelişinceye kadar, daha verimli kullanımla ve gerekirse ithalatla makina parkı güçlendirilecektir.
- Şimdiye kadar ülkemizde deniz ulaştırmacılığı ihmal edilmiştir. Oysa deniz ulaştırmacılığı ekonomik bakımdan, hele Türkiye gibi üç yanı denizle çevrili bir ülke için, çok verimlidir.

Kıyı kentleriyle büyük iş merkezleri arasında deniz ulaştırmacılığı geliştirilecektir. Öylelikle, tarım ve sanayi bakımından en gelişmiş bölgelerimiz olan kıyı bölgelerinin, taşıtmacılıkta bu olanaktan da yararlanabilmesi sağlanacaktır.

- Dış ticaret filomuz büyütülerek, Türkiye'nin dış ticaret ilişkilerinde geniş ölçüde kendi gemilerinden yararlanması sağlanacaktır.
- Gerek yurt içi gerek yurt dışı deniz ulaştırmacılığında bu atılımların yapılabilmesi için, Türk gemi sanayii süratle geliştirilecektir. Gemi sanayii çok sayıda işçi çalıştırmayı gerektirdiğinden, böylelikle işsizlik sorununun çözümüne de katkıda bulunulmuş olacaktır.

- Türkiye'nin demiryolu şebekesi modernleştilip geliştirilecektir. Böylelikle, ulaştırmada, Türkiye'nin demiryolu alanındaki geniş altyapısı daha iyi değerlendirilmiş olacaktır. Devlet Demiryollarının üzerinden, bu işletmenin sürekli zarar etmesine yol açan adaletsiz yükler kaldırılacaktır. Yaş meyva ve sebzelerin demiryoluyla da taşınmasını kolaylaştırmak üzere soğutucu (frigorifik) vagonlar yapımına önem verilecektir.
- Soğutucu kamyonların, doğrudan doğruya, kooperatifler eliyle işletilmesi sağlanacaktır.
- Yaş meyva ve sebze ve çiçek ihracını geliştirebilmek ve hızlandırabilmek için, bu amaçla kullanılabilecek uçaklar yeterli sayıda sağlanacaktır.
- Türk Hava Yollarından yurt içi ve yurt dışı ulaştırmada daha geniş ölçüde yararlanılması sağlanacaktır. Özellikle dış seferler için kullanılan hava liman ve alanlarının yeterli tesislere kavuşturulması hızlandırılacaktır.
- Bazı illerimizin karayolu bakımından ihmal edilmiş olması, büyük bir adaletsizlik olduğu gibi, bu illerdeki gelişme olanaklarının yeterince değerlendirilmesini de engellemektedir. Bu durumdaki illerin ihtiyacı bulunan karayollarının yapımı hızlandırılacaktır.
- Karayollarında kazaları önlemek üzere daha etkin tedbirler alınacaktır. Şöförlerin çalışma koşullarını, işçi hakları ve işgüvenliği açısından düzenleyici etkin tedbirlerle de kazaların azalmasına katkıda bulunulacaktır.
- Motorlu taşıtların satımında, açıktan veya dolaylı yollarla aşırı kâr sağlanması önlenerek ve şöförlerin, bu araçları daha ucuz ve makûl fiyatlarla alabilmeleri için etkin tedbirler uygulanacaktır.
- Ayrıca, Bildirgenin esnaf ve sanatkârlarla ilgili bölüntüsünde de açıklandığı gibi, motorlu taşıt yedek parçalarının da esnaf ve sanatkâr kooperatifleri ve kooperatif birlikleri eliyle yapımı veya ithali ve dağıtımı sağlanarak, bu alandaki karaborsacılık ve aşırı pahalılık önlenecektir.

SOSYAL DÜZEN

İNSANCA VE DEMOKRATİK ÇALIŞMA DÜZENİ

Çalışanları ezerek, sömürerek, yoksullaştırarak kalkınma ve sınılaşma anlayışı, çağımızın çok gerisinde kalmıştır.

CHP, kuruluşundan beri bu anlayışı reddetmiş, ve daha Cumhuriyetin ilk günlerinden işçi haklarını korumağa, bunu sağlayıcı yasalar çıkarmağa önem vermiştir.

1963'de, CHP Programına uygun olarak, CHP'nin başında bulunduğu Hükümetçe çıkarılan Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ile yeni Sendikalar Kanunu, Türkiye'de işçi haklarını, en ileri demokratik ülkeler düzeyine, hattâ bazı bakımlardan o düzeyin de üstüne çıkarmıştır.

Gene o dönemde CHP'nin öncülüğüyle çıkarılan 440 sayılı kanunla, kamu iktisadî kuruluşlarında işçilerin yönetime ve kâra katılmaları yolunda ilk adım atılmıştır. Ancak bu kanunun sağladığı olanaklar çok yanlış ve eksik değerlendirilmiştir.

Yeni CHP iktidarı, çalışma hayatıyla ilgili yasaların, uygulamayla ortaya çıkan aksaklıklarını da, yanlış veya kötü uygulamadan ileri gelen yetersizliklerini de süratle giderecektir.

İşçilere geniş haklar tanınması, gelişme halinde bir ülke için, başlangıçta, bazılarına, ekonomiyi zorlama gibi görünebilir. Oysa ülkemizde hiç de öyle olmamıştır. Tam tersine, işçilere tanınan hakların 1963'de en ileri demokratik ölçülere varmasından sonra, ekonomiye büyük canlılık gelmiş, Türkiye'de iç pazar genişlemiş ve genellikle işletmeler daha verimli ve ileri işletmeciliğe yönelmiştir.

Eskiden işçi ücretlerini düşük tutarak yüksek kârlar elde edebilme alışkanlığına kapılan işverenler, teknolojiye ve işletmecilikte atılımlar yapma zorunluğunu duymazlardı. Fakat toplu sözleşme düzenine geçildikten sonra işçilerden gelmeğe başlayan ücret arttırımı baskıları, işverenlerin, o durgunluktan ve tembellikten kurtulmalarını sağlamıştır. İş hayatında, özellikle sanayide, daha modern teknoloji, daha modern işletmecilik ve pazarlama teknikleri incelenmeğe ve uygulanmağa başlamıştır.

İşçi ücretlerinde yapmağa mecbur kaldıkları yükseltmelerin, daha önce alışılmış boyutları aşması karşısında ilkin paniğe kapılan işverenler, kısa zamanda kaygılarının yersiz olduğunu görmüşlerdir. Çünkü bu haklarla gelirleri yükselen yüzbinlerce işçinin, aileleriyle birlikte milyonlarca kişinin, satınalma gücü de yükselmiştir. Ekonomiye o yönden de canlılık gelmiştir; sınai ve ticarî işletmelerin de esnafın da mal sürümü ve kazançları artmağa başlamıştır.

Ücretler Fiyat Artışlarının Gerisinde Kaldı

Gerçi son yıllarda, toplu sözleşme ve grev hakkına rağmen, işçi ücretlerindeki artışlar, büyük ölçüde hızlanan fiyat artışlarının gerisinde kalmaktadır. İşçiler birkaç yıl önceye göre yoksullaşmışlardır. Fakat bunun başlıca nedeni şudur: Bozuk bir ekonomik ve sosyal düzen içinde, sadece bir tek halk kesimini koruyucu tedbirler alınması yetince etkin olamaz. Tarımda üretim ve gelir düşük kalırsa, pazarlama düzeni üreticiyi de tüketiciyi de sömüren bir düzen olursa, işsizlik artarsa, spekülatif kazançlar sağlama, havadan para kazanma kapıları açık bırakılırsa, ekonominin tümünde meydana gelecek aksaklıklardan, dengesizliklerden, elbette, giderek işçiler de olumsuz yönde etkilenir. Nitekim öyle olmuştur.

Artan işsizlik ve, bildirgenin başka yerlerinde açıkladığımız gibi, sayılı ellerde sermaye birikimini hızlandırmak

amacıyla kasıtlı olarak yaratılan aşırı pahalılık, ileri haklarına ve pazarlık güçlerine rağmen, işçilerin de yoksullaşmağa başlaması sonucunu doğurmuştur.

Kısıtlanan Haklar

Üstelik, 12 Mart sonrası dönemde, devlet yönetiminde halkın ağırlığının azalıp büyük sermaye çevrelerinin ağırlığının artması, grevlerin geniş ölçüde yasaklanıp lokavtların serbest bırakılması ve artması da, toplu sözleşme ve grev hakkının etkinliğini azaltmış, işçilerin yoksullaşmasını hızlandırmıştır. İşçilere verilen her zammı, gerek özel girişimde gerek kamu iktisadi kuruluşlarında, kendi ürettikleri mallara veya sundukları hizmetlere daha büyük zamlar getirmek için mazeret olarak kullanma eğilimi artmıştır. İşçiye bir elle verdiklerini, öbür elle ve fazlasiyle geri alabilme kolaylığı içine girmişlerdir. Bu kolaylığı bulunca, işletmecilikte ve pazarlamada yeni atılımlar yaparak, maliyeti düşürüp verimi yükselterek kazançlarını artırma eğilimleri gevşemiş, fiyatları ve kârı yükselterek açığı kapatma hattâ daha çok kazanma olanakları tercih edilmiştir.

Bu arada devlet politikası olarak, yalnız, grevleri yasaklayıp ertelemekle ve lokavtları serbest bırakıp teşvik etmekle yetinilmemiştir. Anayasada ve yasalarda, Adalet Partisinin öteden beri isteyip de gerçekleştiremediği bazı değişiklikler, gene 12 Mart sonrası dönemde, Adalet Partisinin öncülüğüyle gerçekleştirilerek, işçilerin haklarını arayabilmeleri güçleştirilmiştir.

Önümüzdeki seçimlerde CHP iktidara gelip de o yasalardan bazılarını yeniden değiştirme ve daha demokratik hale getirme olanağını bulmazsa, işçi hakları önüne dikilen yeni engellerin etkinliği, zamanla daha çok ortaya çıkacaktır.

İşçi haklarını engellemek isteyen bir iktidarın elinde, Devlet Güvenlik Mahkemeleri, işçi haklarını sağlamak için ciddi çaba gösteren sendikaların ve sendikacıların üstünde ağır bir baskı ve tehdit unsuru olabilir.

Normal rejime döndükten sonra da sıkıyönetim mahkemelerinin yıllarca göreve devam etmeleri, bu baskıyı daha da arttıracaktır. İşçilerin, sendikacıların üzerinde bu mahkemeler uzun yıllar, Demoklesin kılıcı gibi asılı duracaktır. Nitekim, bu dönemde, uygarlık ve demokrasi ölçülerine sığmayan bazı davranış ve işlemler, ilkin daha çok «anarşist»lere veya «anarşist» sanılanlara, hattâ imzasız, asılsız ihbarlar üzerine gözaltına alınan aydınlara uygulanırken, birçok sendikalar ve sendikacılar, «bizi ilgilendirmez» havası içinde sessiz kalmışlar, hattâ bazıları alkış tutmuşlardır; ama, bir kez yol açıldıktan sonra, aynı baskılar ve işlemler, giderek, sendikacılara da yapılmaya başlamıştır.

Sıkıyönetim Kanununda yapılan değişiklik, bundan sonraki sıkıyönetim dönemlerinde, grevlerin daha çok engellenbilmesini sağlayacaktır.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda yapılan değişikliklerle, işçilerin, toplantılar, yürüyüşler düzenleyerek haklıklarını kamuoyuna duyurabilmeleri olanağı çok kısılmaktadır.

Yeni Dernekler Kanunu ile, sendikaların yönetim toplantıları bile devlet müdahalesine açılmış ve sendika bildirilerine sansür getirilmiş olmaktadır.

Öte yandan, memurların sendikalaşma hakları kaldırılarak çalışma hayatındaki dengesizlik büsbütün arttırılmıştır. Ayrıca yeni personel rejimiyle birçok işçiler memur statüsüne geçirilerek işçi haklarından yoksun bırakılmışlardır. Çalışanların haklarına getirilen bütün bu kısıntılar karşısında sesini yükselten tek parti, CHP olmuştur.

Aynı şekilde, Adalet Partisinin tek başına iktidarda bulunduğu sırada işçi haklarında yapmak istediği kısıntılara karşı en etkin mücadeleyi de CHP vermişti. İşçi güvenliğinde en etkin unsurlardan biri olan kıdem tazminatı müessesesinin kaldırılması veya yozlaştırılması çabalarına karşı çıkan parti CHP olmuştu. Toplu sözleşme ve sendikacılık hak-

larını kısıcı yasa değışikliklerinin Anayasa Mahkemesinde bozulmasını sağlayan girişim de gene CHP'den gelmiştir.

İşçi haklarını kısmak ve etkisizleştirmek için alınan bu yasal tedbirlerin dışında, işçi örgütleri, sendikalar politikanın dışına itilmek yoluyla da, işçilerin siyasetteki, devlet yönetimindeki ağırlığı kısılmak istenmektedir. «Partiler-üstü sendikacılık» ilkesi, gerçekte bu kavramın da ötesine götürölüp «politika dışı sendikacılık» uygulamasına dönüş-türölerek, işçilere, halkı ve o arada kendilerini ezen, yok-sullaştıran siyasal akımlar, uygulamalar karşısında pasif kalmaları telkin edilmektedir.

Oysa, bir basit örnek vermek gerekirse, devletin vergi politikasını veya fiyat politikasını, siyasal ağırlığını koyarak etkileyemeyen bir sendikacılık hareketi, toplu sözleşmeler-den elde ettiği ücret artışlarıyla kendi kendini ve tüm işçi-leri aldatmış olur. Çünkü adaletsiz bir vergi ve fiyat poli-tikası, işçi ücretlerindeki artışları süratle etkisiz kılar. Ni-tekim etkisiz kılmaktadır.

Öte yandan, yurt dışındaki işçilerimizden oy hakkı esir-zenmekle, onlar da devlet yönetimini etkileyebilme olana-ğından ve hakkından büsbütün yoksun bırakılmış olmakta-ırlar. Yurt dışındaki işçilerin çalışıp kazanarak yurda gön-deedikleri tasarruflarıyla ekonomimiz büyük canlılık kaza-nabilir fakat aynı işçiler, tasarruflarının ekonomideki kullanı-lış biçimine bile oylarıyla yön verememektedirler.

İşçilere ileri demokratik haklar tanınması ve bu hakla-ra etkinlik kazandırılması, yalnız ekonomik ve sosyal açıdan değil, siyasal açıdan da sağlıklıdır. Çünkü öylelikle, örgütlenmiş çıkar çevrelerinin karşısında, örgütlenmiş bir halk kesiminin denge unsuru olması sağlanmış ve demokra-siye gerçeklik kazandırılmış olur; aynı zamanda, işçilerin, demokratik rejimle bağdaşmayan akımlara ve eylemlere yö-nelmeleri veya öyle akımların ve düşüncelerin işçiler ara-sına sızması da önlenmiş olur.

Eğer 1963'de, CHP'nin öncülüğünde, Türk işçilerine ileri demokratik çalışma hakları tanınmış olmasaydı, öğrencilerden assubaylara, polislerden yüksek devlet memurlarına, hattâ yüksek yargı organları üyelerine kadar hemen herkesin, sokaklara döküldüğü bir sosyal ve siyasal bunalım döneminde, işçilerin de aynı eylemler içine, ister istemez girmelerini hiç bir güç önleyemezdi. O zaman da, o akımlar, eylemler, kural dışı müdahalelerle bile kontrol altına alınmayacak boyutlara erişebilirdi. Fakat o fırtınalı dönemde, toplumun işçi kesimi bazı sınırlı istisnalar dışında sakin bir koy gibi kalabilmiştir. Bunun da tek nedeni, elde etmiş olduğu ileri demokratik hakların işçi kesimine verdiği nisbi güvenlik duygusu idi. Şimdi bu güvenlik duygusu sarsılmaktadır.

CHP'nin Kuracağı Çalışma Düzeni

Yeni CHP iktidarı, demokratik işçi haklarına getirilen tüm kısıntıları kaldıracaktır. Çalışma hayatını düzenleyen kanunlarda zamanın ve uygulamanın ortaya çıkardığı aksaklıkları, eksiklikleri, kısa zamanda, işçi, toplum ve rejim yararına giderecektir. Tüm çalışanların haklarına, demokratik plânda yeni boyutlar kazandıracaktır.

Yeni CHP iktidarının bu alanda alacağı tedbirlerden başlıcaları şunlardır :

- İşçi haklarını ve demokrasiyi sınırlayan yeni yasalar değiştirilecek ve daha demokratik duruma getirilecektir. Bu yönde değiştirilecek yasaların başında, toplantı ve gösteri yürüyüşleriyle, derneklerle, Devlet Güvenlik Mahkemeleriyle, sıkıyönetimle ilgili yasalar gelmektedir. Bunlarla birlikte, demokrasimize gerçeklik ve genişlik kazandırmak üzere, Bildirgenin «Siyasal Düzen» bölümünde açıklanan tedbirler alınacaktır.
- Memur sendikalarının yeniden kurulmasına izin verilecek ve bu sendikaların hakları genişletilecektir.

- İşçi - memur ayrımı kesin ve gerçekçi ölçülere bağlanacaktır. İşçiliği, kol veya beden gücünün ağırlığına göre tanımlama yöntemi artık çağın gerisinde kalmıştır. Çünkü, eskiden kol ve beden gücü kullanılarak yapılan birçok işler, bugün masa başında veya birkaç düğmenin başında yapılmaktadır. İşçi - memur ayrımının ölçüleri saptanırken, çağımız teknolojisinin bu özelliği göz önünde tutulacaktır.
- Bütün çalışanların, yalnız hukuken değil, fiilen de, İş Kanunu ve Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamına girmeleri sağlanacaktır.
- Hazırlıkları 1965'de, CHP başında bulunduğu hükümetçe tamamlandığı halde, hâlâ savsaklanan Tarım İş Kanunu derhal çıkarılacaktır. Bu arada orman işçilerinin de çalışma hakları ve sosyal güvenlikleri sağlanacaktır.
- Başkasının taşıtında çalışan şoför, esnaf sayılmayacak, her bakımdan işçi sayılacaktır ve işçilerin bütün çalışma ve sosyal güvenlik haklarından yararlanacaktır.

İş Kanununun ve toplu sözleşme hakkının sağlayacağı olanaklardan da yararlanılarak, şoförlerin çalışma koşulları, sağlıklı bir hayat sürmelerini ve yeterince dinlenebilmelerini sağlayacak biçimde düzenlenecektir. Öylelikle yorgunluktan, uykusuzluktan ileri gelen kazalar da önlenilecektir.

- Önemli bir sosyal güvenlik müessesesi olan kıdem tazminatına, yalnız işveren tarafından çıkarılan işçiler değil, emeklilik yaşına ulaşmış bütün işçiler de hak kazanacaklardır. Kıdem tazminatı, bir yıla yarım aylık yerine, bir yıla bir aylık üzerinden hesaplanacaktır.
- İşsizlik sigortası kurulacaktır.
- Lokavt yetkisinin kötüye kullanılmasını önleyici yasa değişiklikleri yapılacaktır. Lokavt yetkisini kullanmak ancak genel ekonomik durum dolayısıyla zarar eden ve bu

zararını bir süre önleyebilme olanağından yoksun old uğu kabul edilen işyerleri için mümkün olacaktır,

- Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ile Sendikalar Kanununun uygulamada aksayan ve çelişkin mahkeme kararlarına yol açan hükümleri, sendika özgürlüğünde ve işçi haklarında herhangi bir kısıntı yapılmaksızın düzeltilecektir.
- Toplu sözleşme için hangi sendikanın yetkili olduğu konusunda anlaşmazlık çıkınca, ilgili işyerlerinde yargı denetiminde işçilerin gizli oyuna başvurulacaktır.
- Bir sendikanın üyeliğine kabul edilmeyen işçi, o sendikaya tam ödenti vermesi şartıyla, sendikanın yaptığı toplu sözleşmeden yararlanabilecektir.
- Sendika yönetiminin daha demokratik olması, işçilerin sendika yönetimi ve toplu sözleşme görüşmeleri üzerinde daha etkin olabilmeleri için gerekli yasal tedbirler alınacaktır, ve sendika tüzüklerinin yetkili kılınacak yargı organınca bu açıdan incelenmesi sağlanacaktır. Tüzükler ancak böyle bir organın onayından sonra yürürlüğe girecektir.
- İşçilerin haksız veya kasıtlı olarak işten çıkarılmasını önleyici yasal tedbirler alınacaktır.
- Kamu iktisadi kuruluşlarını, doğrudan doğruya içinde çalışanlar yöneteceklerdir. Fakat şimdi olduğu gibi, yönetim kurulunda, işçilerin seçmediği bir işçi temsilcisini bulundurmaktan ibaret olmayacaktır bu... Çalışanların işyerini yönetimleri, en küçük atölye veya işyeri biriminden, en üst kurullara kadar, kuruluşun tümünü kapsayacaktır. Bu kuruluşlarda çalışanlar, her yıl sonunda kâr veya verim artışından pay alacaklardır. (CHP'nin bu konudaki tasarıları, Bildirgenin «Kamu Girişimi» bölüntüsünde daha ayrıntılı olarak açıklanmıştır.)
- Yabancı elçiliklerde veya misyonlarda çalışan Türklerin çalışma ve sosyal güvenlik hakları sağlanacaktır.

- Meslek hastalığı veya sakatlık dolayısıyla yeraltında veya ağır işyerlerinde çalışamayacaklarına dair rapor verilen işçiler, genellikle, maden ocaklarındaki veya ağır işçilik gerektiren işyerlerindeki işlerinden çıkarılmaktadırlar. Bunlardan, hastalık veya sakatlık dereceleri düşük olanlara aylık bağlanmadığı gibi, çoğu kez iş de bulunamamaktadır. İşsizlik sigortası çıkıncaya kadar bu konuda aşağıdaki tedbirler alınacaktır :

1. Genellikle bu hastalık ve sakatlıklarda işyeri güvenliği tedbirlerinin yetersizliği etken olduğuna göre, işçinin sağlık durumuna veya çalışma gücüne uygun iş sağlayamayan işyerleri, aynı iş yerinde veya başka bir işyerinde, o işçiye, durumuna uygun ve rahat geçimini sağlayacak bir iş buluncaya kadar, ücretini ödemeğe devam edeceklerdir.

2. İş ve İşçi Bulma Kurumu, bu gibi işçilere, öncelikle, uygun iş bulmağa çalışacaktır.

- Bütün kamu kesiminin, işçilerini, İş ve İşçi Bulma Kurumu aracılığı ile alması, kesin müeyyidelere bağlanacaktır. Ayrıca, her türlü kolaylık gösterilerek, özel girişimin de işçi ihtiyacını bu yoldan karşılaması teşvik edilecektir.
- Tarım işkolunda iş ve işçi bulma sorunu, işçi haklarını koruyucu etkin bir sisteme bağlanacaktır.
- CHP'nin hazırlamış olduğu İş Kanunu ile sakatlara ve eski hükümlülere iş verilmesi yükümlülüğü getirilmiştir. Bunun uygulamadaki aksaklıkları düzeltilecektir. O arada, bu durumdaki kimselerin kendilerine iş verecek işyerlerine yük olmamaları için de,

1. Cezaevlerinde, Kalkınma Planının insangücü hedeflerine uygun eğitim programları uygulanacaktır;

2. Sakatları iş ve mesleğe alıştırmakla görevli eğitim kurumları bütün yurda yayılarak her bakımdan daha yeterli duruma getirilecektir. Yaygınlaştırılıp geliştirilecek halk eğitim merkezlerinden de bu amaçla yararlanılacaktır.

- İş başında eğitim bütün büyük işyerlerinde uygulanarak, işçilerin daha iyi yetişmeleri, daha çabuk ilerlemeleri ve teknolojideki değişikliklere daha kolay kendilerini uydurabilmeleri sağlanacaktır.
- Çıraklık kurumu, esnaf ve sanatkârlarla ilgili bölümtüde açıklandığı gibi düzenlenecektir.
- Tarım kesiminden kopanların veya ekonomik nedenlerle kopması beklenenlerin nerelere ve hangi işlere ne ölçüde yönelebilecekleri plânlanacaktır ve ona göre eğitilmeleri sağlanacaktır. İş ve İşçi Bulma Kurumu bu durumdaki kimselere daha kolay iş bulma, daha yararlı olma olanaklarına kavuşturulacaktır.
- CHP'nin öngördüğü özgürce ve hakça kalkınma, bütün yurttaki ekonomiye büyük canlılık getireceği, tasarrufların, kaynakların çok daha geniş ölçüde üretken yatırımlara yönelmesini sağlayacağı, ayrıca, köy-kentler düzeniyle, kırsal alanlardaki iş olanaklarını büyük ölçüde arttıracığı için, Türkiye'nin en önemli sosyal sorunlarından olan işsizlik sorunu, kendiliğinden ve en sağlıklı biçimde çözüm yoluna girmiş olacaktır.
- İş yeri güvenliğini ve sağlığını daha etkin biçimde gerçekleştiren tedbirler, Bildirgede sağlıkla ve sosyal güvenlikle ilgili olarak açıklandığı gibi, süratle alınacaktır.
- Asgari ücretle hayat pahalılığındaki artış arasında daha sıkı ve etkin bağlantı kurulacaktır.
- Adaletli ve dengeli gelişmeyi mümkün kılıcı bir ücret politikası saptanmasına yardımcı olmak üzere, hükümetle, işçi ve işveren üst kuruluşlarının katılacakları bir «Gelir ve Ücret Politikası Danışma Kurulu» kurulacaktır.

İşçi hakları üzerinde hiçbir kısıcı yetkisi veya etkisi bulunmayacak olan bu kuruldan, Kalkınma Plânlarının ve yıllık programların hazırlanışında da istişari olarak yararlanılacaktır.

- Bildirgenin ilgili bölüm ve bölüntülerinde daha ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, İşçi Yardımlaşma Kurumu (İYAK), işçilere en yararlı biçimde kurulacak, ve o yönden işçi gelirlerinin artması ve işçilerin ekonomiye daha büyük katkıda bulunması sağlanacağı gibi, işçilerin ekonomi politikasındaki ve genel olarak devlet yönetimi üzerindeki ağırlıkları da artmış olacaktır.

YURT DIŞINDAKİ İŞÇİLER

- Yurt dışındaki işçilerin haklarını korumak, yabancı ülkelerdeki yaşama koşullarına uyabilmelerini kolaylaştırmak, Türk kültürüyle bağlantılarını sürdürmek üzere, daha etkin bir örgütlenme sağlanacaktır. Avrupa Ekonomik Topluluğunda, topluluk üyesi ülkeler işçilerine sağlanan tüm haklardan Türk işçilerinin de kısa zamanda yararlanmaları için gerekli girişimlerde bulunulacaktır.
- Eğitimle ilgili Bildirge Bölümünde daha ayrıntılı olarak açıklandığı gibi, yurt dışındaki işçilerimizin, bulundukları ileri sanayi ülkelerinde eğitim olanaklarından daha geniş ölçüde yararlanarak kendi kendilerini yetiştirmeleri teşvik edilecektir; çocuklarının, hem bulundukları yabancı ülkedeki eğitim olanaklarından daha çok yararlanmalarını hem de Türkçe eğitim görmelerini sağlamak ve Türk kültürüne yabancılaşmalarını önlemek üzere gereken bütün tedbirler alınacaktır.
- Yurt dışındaki işçilerin, çalıştıkları işyerlerinde, iş ve meslek yetenek belgelerinin tutulması sağlanacak; ve yurda dönüşünden önce, işçi isterse, yetenek belgesinin özeti, Türkiye'de, ilgilenmesi mümkün görünen işyerlerine dağıtılacaktır; gelebilecek iş teklifleri, işçiye, yurda dönüşünden önce bildirilecektir. Böylelikle, yurt dışında-

ki işçilerin, dışarda edindikleri bilgi ve tecrübeleri, Türk ekonomisinde ve sanayiinde daha iyi değerlendirebilme olanağı sağlanmış olacaktır.

- Yurt dışındaki işçilerin emeklilik haklarının Türkiye'ye aktarılmasında, ülkelerimiz arasındaki mevzuat farklılığından ileri gelen bazı aksaklıkları gidermek üzere çaba gösterilecektir.
- Yurt dışındaki işçilerimizin tasarrufları, Bildirgenin ilgili bölüntüsünde ayrıntılı olarak açıklanan tedbirlerle, hem kendileri için hem de ülkemiz için daha güvenli ve yararlı biçimde değerlendirilecektir; öylelikle, işçilerimizin, tasarruflarını, daha geniş ölçüde Türkiye'ye göndermeleri de teşvik edilmiş olacaktır.
- Yurda dönen işçilerimizin gümrük kapılarında daha büyük kolaylık ve daha çok güler yüz ve iyi muamele görmelerine özel dikkat gösterilecektir.
- Yurt dışındaki işçilerimizin yurttaşlık işlemleri, kendileri için zaman alıcı bir yük olmaktan çıkarılacaktır.
- Yurt dışındaki işçilerimize oy hakkı tanınacaktır.

SOSYAL GÜVENLİK

Yaygın ve etkin bir sosyal güvenlik düzeni, özgürce ve hakça kalkınmanın kesin koşuludur.

Sosyal güvenlik, insan mutluluğunun ve özgürlüğünün, toplum birliğinin ve dirliğinin temelidir.

Hastalıkta ve sakatlıkta, yaşlılıkta ve işsizlikte yalnız ve çaresiz kalan ya da yalnız ve çaresiz kalma korkusu içinde yaşayan insanlar, küskünlüğe veya bencilliğe kapılabilirler. O yüzden toplumda birlik ve dayanışma sağlanması zorlaşır. Gerçi büyük ailelerin veya küçük toplulukların geleneksel toplum düzeni içinde bir arada yaşadıkları kapalı toplumlar da, dayanışma, bir ölçüde, kurumlaşmış sosyal güvenlik yerine geçer. Fakat hızlı değişim ve kentleşme evresine girmiş, açık toplum aşamasına geçmiş bir toplumda, sosyal güvenlikten yoksunluk, zaten sarsılan sosyal dayanışmayı büsbütün tahrip ettiği gibi, küskünlük veya bencilleşme eğilimlerini de artırır.

Sosyal güvenlikten yoksun kişi yeterince özgür değildir. Çalışırken hakkını aramaktan veya düşüncelerini serbestçe açıklamaktan kaçınır.

Sosyal güvenlikten yoksun kişi, kendine güvenden de büyük ölçüde yoksun kalır. Yeterince cesur, yeterince atılgan ve girişimci olamaz.

Sosyal güvenlikten yoksun olanlar, tasarruflarını, üretken alanlara değil, taşınmaz mallara bağlamak, arsaya, yapıya yatırmak eğilimindedirler. Kişisel güvenliklerini böyle yatırımlarla sağlayabileceklerini düşünürler. O yüzden de dar

ve orta gelirli yurttaşların tasarrufları üretken alanlarda gereğince değerlendirilmez, ekonomiye yeterince canlılık katamaz.

Türkiye'deki sosyal güvenlik kurumlarından çoğunun kurucusu olan CHP, yeni halkçı ve insancıl tutumunun da gereği olarak, sosyal güvenliğini hızla toplumun tümüne yaymak ve daha etkinleştirmek kararındadır. İyi düzenlenmiş bir örgütlenme ve işletmecilikle, böyle yaygın bir sosyal güvenlik devlete yük olmaz. Çünkü, bir yandan üretimde kullanılabilecek tasarruf hacmini artırır, bir yandan da topluma getireceği dayanışma, refah ve girişimcilikle ekonomiye canlılık katar.

Sosyal güvenliğin yaygınlaşıp etkinleşmesiyle, aynı zamanda, toplum manevî bakımından daha güçlü, insanlar daha özgür, demokrasi daha sağlam duruma gelir.

CHP'nin bu alandaki yeni atılımlarından başlıcaları şunlar olacaktır :

- Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmayan ve belli bir yaştan üstündeki bütün dar gelirliyle yaşlılık aylığı bağlanacaktır.
- Emekliye ayrılan yaşlılar için, yalnızlık ve maddî zorluklar çekmeksizin rahatça yaşayabilecekleri esenlik evleri açılacaktır.
- Sosyal güvenlikten yoksun durumdaki ev kadınları prim ödeyerek sosyal sigortalardan yararlanabileceklerdir.
- Kadınlara daha erken yaşta emekliye ayrılabilme olanağı sağlanacaktır.
- Yaşlılık, emeklilik aylıklarıyla dul ve yetimlere bağlanan aylıklar, işçi ücretlerindeki memur aylıklarındaki genel yükselişlerle orantılı olarak arttırılacaktır.
- Sosyal güvenlik kapsamına girebilmek için geçmiş hizmetlerin değerlendirilmesiyle ilgili borçlanma hakkı, kurumları zor durumda bırakmayan, yurttaşlara da fazla yük olmayan bir sisteme bağlanacaktır.

- Sağlık sigortası kısa zamanda bütün yurttaşları kapsayacak boyutlara eriştirilecektir.
- Emeklilerin eşleri ve çocukları da sağlık veya hastalık sigortasından yararlandırılacaktır.
- Bütün tarım ve orman işçileri sosyal sigortaların kapsamına alınacaktır.
- Bildirgede açıklanan köykent düzeni ve kooperatifçilik hareketi geliştikçe, kooperatiflere bağlı bir yeni sosyal sigorta sistemi kurulacaktır. Öylelikle tüm köylüler her dalda sosyal güvenliğe kavuşabileceklerdir, işçiler gibi, yaşlılık, ölüm, kaza, sakatlık, analık sigortalarından yararlanacaklardır.
- Gene kooperatifçilik hareketiyle bağlantılı olarak tarım sigortası kurulacak ve kötü ürün yıllarında veya tabii afetler karşısında köylüler, çiftçiler, tarım sigortasından görecekları yardımlarla geçimlerini sağlama, işlerini sürdürme olanağını bulacaklardır.
- Prim ödeyenler, sosyal güvenlik kurumlarının yönetimine ve denetimine etkin biçimde katılacaklardır.
- İşçiler için işsizlik sigortası kurulacaktır.
- Önemli bir sosyal güvenlik müessesesi olan kıdem tazminatına, yalnız işveren tarafından çıkarılan işçiler değil, emeklilik yaşına ulaşmış bütün işçiler de hak kazanacaklardır. Kıdem tazminatı, bir yıla yarım aylık yerine, bir yıla bir aylık üzerinden ödenecektir.
- Kendi iş tutumundaki yanlışlıklar, yetersizlikler nedeniyle değil de, ekonomideki, teknolojiideki veya toplumdaki değişiklikler karşısında devletin —esnaf ve sanatkârlarla ilgili Bildirge bölüntüsünde açıklanan— koruyucu tedbirleri zamanında uygulayamaması nedeniyle işsiz kalan esnaf ve sanatkârlara, belli bir süre için işsizlik ödeneği verilecektir. Bu amaçla, Bağkur'un esnaf ve sanatkâra sağladığı sosyal güvenliğe işsizlik sigortası da eklenecektir.

- İşsizlik dönemlerinde veya geçici piyasa bunalımları sırasında, Bağkur'a prim ödeyemeyen esnaf ve sanatkârların belli bir ölçüye kadar borçlanabilme olanağı da sağlanacaktır.
- Gene Bağkur'da hastalık sigortası dalı kurulacaktır.
- Türkiye'ye göçmen olarak gelenlerin, doğdukları ülkede kazanılmış sosyal güvenlik haklarının Türkiye'ye tam olarak aktarılabilmesi ve Türkiye'deki sosyal güvenlik sistemleriyle birleştirilebilmesi için gerekli girişimlerde bulunulacaktır.
- Yurt dışındaki işçilerin emeklilik haklarının Türkiye'ye aktarılmasında, ülkelerimiz arasındaki mevzuat farklılığından ileri gelen bazı aksaklıkları gidermek üzere çaba gösterilecektir.
- Türkiye'deki yabancı büyükelçiliklerde ve misyonlarda çalışan Türklerin sosyal güvenlikleri sağlanacaktır.
- Kimsesiz çocukların bakımlarını, barınmalarını, ve eğitimlerini Devlet üstüne alacaktır. Bu konuda, olanakları genişletilecek olan Çocuk Esirgeme Kurumundan yararlanılacaktır.
- Büyük sanayi ve iş merkezlerinden başlanarak, bütün yurttaki çocuk yuvaları kurulacaktır. Çalışan aileler iş saatlerinde çocuklarını bu yuvalara bırakabileceklerdir; dar gelirli aileler, bu yuvalardan, ücretsiz olarak, gelir durumu elverişli bulunanlar ücret karşılığında yararlanabileceklerdir.

Köykentler gerçekleştirilince, çocuk yuvalarından köylü ailelerinin de yararlanabilmeleri sağlanacaktır.

- Sakatlara iş ve sanat eğitimi veren merkezler çoğaltılacak ve bütün yurda yayılacaktır.
- Türkiye'de ağır gelişen yüzbinlerce çocuk vardır. Bu çocukların özel olarak eğitilmesi ve meslek sahibi olarak topluma kazandırılabilmesi için okullar ve eğitim merkezleri açılacaktır.

- Bulaşıcı hastalığa tutulduğu için iş bulamayanların bakımları ve geçimleri, sosyal güvenlik ve yardımlaşma kurumları veya Devlet tarafından sağlanacaktır.
- İşyeri sağlığı ve güvenliği konusunda «SAĞLIKLI VE UZUN YAŞAMA HAKKI» Bölümünde açıklanan tedbirler alınacaktır.
- Sosyal Sigortalar Kurumunun, Emekli Sandığının ve Bağkur'un sağladığı sosyal güvenlik olanakları arasındaki denksizlikler kısa süreli bir program içinde giderilecektir. Yurttaşların tümü için sosyal güvenlikte eşdüzen kurulması amaç olacaktır. Öylelikle, sosyal güvenlik düzeni içindeki adaletsizlikler ortadan kalkacağı gibi, meslek veya iş değiştirmekten ötürü sosyal güvenlik bakımından çıkan güçlükler de kendiliğinden giderilmiş olacaktır.
- MEYAK (Memur Yardımlaşma Kurumu) derhal kurulacaktır. İYAK (İşçi Yardımlaşma Kurumu) tasarısı da işçilere daha yararlı biçimde yeniden hazırlanarak süratle kanunlaştırılacaktır.
- Sosyal güvenlik kurumlarının yatırıma ayrılabilir bütün kaynakları, OYAK, MEYAK, İYAK gibi yardımlaşma kurumlarının da olanaklarından yararlanılarak kendilerince değerlendirilecektir. Sosyal güvenlik kurumlarıyla bu gibi kamu yardımlaşma kurumlarının, yatırımlarını, gerçek ve derinliğine sınaileşme için gerekli büyük ve köklü sanayi kuruluşlarına yöneltmeleri sağlanacaktır. Bu gibi kurumlar, yatırımda ve işletmecilikte, ancak başka gerçek halk ortaklıklarıyla (sendika veya kooperatif yatırımlarıyla) veya —kamu sektöründe bu Bildirgeyle açıklanan demokratik işletmecilik düzeni kurulduktan sonra— kamu iktisadî kuruluşlarıyla ortaklıklar kurabilecek ve işbirliği yapabileceklerdir. Öylelikle bu gibi kuruluşların yerli veya yabancı büyük sermaye ile bütünleşmeleri önlenecektir.
- Bildirgede sağlıkla ilgili olarak da belirtildiği üzere, sağlık kuruluşları, bütün sosyal güvenlik kurumlarının tem-

sil edilecekleri ve prim ödeyenlerin yönetimine ve denetimine etkin biçimde katılacakları bağımsız bir örgütte birleştirilecektir. Öylelikle, sağlık kuruluşları daha verimli ve ekonomik kullanılabilir.

Yataklı sağlık kuruluşları ihtiyacını ve giderlerini azaltmak amacıyla, sağlık durumları ağır olmayan sigortalı hastalar için evlerde bakım düzeni kurulacaktır.

Ham maddeyi de kapsayan ilâç sanayii, sağlık araçları ve gereçleri sanayii, devlet ve sosyal güvenlik kurumları eliyle kurularak bunların daha ucuz elde edilmesi sağlanacaktır. Yurt içinde yapılamayan ilâçlarla başka sağlık araç ve gereçleri de öncelikle sosyal güvenlik kurumlarınca ithal edilecektir.

MUTLU . SAĞLIKLI - ADALETLİ YERLEŞME VE YAŞAMA DÜZENİ

Bildirgenin «köykent» lerle ilgili bölüntüsünde açıklandığı üzere, köykentler sistemiyle, belli merkezlere aşırı nüfus yığılması yavaşlayacak ve düzenli bir kentleşme sürecine kendiliğinden girilmiş olacaktır.

Konut yapımına, genellikle, plan hedeflerinin üstünde kaynak gitmesine rağmen konut açığının azalacak yerde büyümesi, yanlış tarım ve sanayi politikalarının ve bunlarla bağlantılı olarak ortaya çıkan düzensiz kentleşmenin sonucudur. CHP iktidarının kuracağı düzende, tarım kesimi daha geniş nüfusu daha yüksek düzeyde geçindirebilir duruma geleceği, sanayi kırsal alanlara kadar dengeli biçimde dağılacağı ve bütün kırsal alanlarda köykentler kurulacağı için, kentleşme ve konut sorunu geniş ölçüde kaynağında çözülmüş olacak, büyük merkezlere nüfus akımı yavaşlayacaktır; öylelikle, konut yapımına yönelen kaynaklar, daha makûl ölçülere inebilecek ve üretken yatırımlara ayrılan kaynaklar artabilecektir.

Kentlerin gereğinden fazla ve düzensiz biçimde büyümesini önlemek, çevre sağlığı sorunlarını asgarî ölçüye indirmek, konut ve arsa sorunlarına adaletli çözümler getirmek, insan yaşamını yerleşim bakımından güzelleştirip mutlu laştırmak için CHP iktidarı, aşağıdaki tedbirleri uygulayacaktır :

- Yeni kentleşme alanları veya kentlerin çevrelerindeki yerleşime elverişli alanlar kamulaştırılarak arsa spekülasyonu önlenecektir.
- Büyük kentlerin düzensiz ve çevre sağlığına aykırı biçimde büyümesi, çevrelerinde kurulacak «uydukent» lerle, denetimli bir düzene bağlanacaktır.

- Kentlerin çağdaş uygarlık kurallarına, beden ve ruh sağlığına uygun biçimde planlanıp gelişmesi için, Devletle yerinden yönetimin işbirliği sağlanacaktır. Gerek insan ve çevre sağlığının, gerek tarihi özelliklerle kültür değerlerinin korunması için etkin bir denetim sistemi kurulacaktır.
- Gelirleri arttırılarak, belediyeler daha etkin hizmet olanaklarına kavuşturulacaklardır.
- Büyük kentlerin belediye olanaklarını aşan, özellikle sınıaleşmeyle, çevre sağlığı ile, hava kirlenmesiyle ilgili sorunların çözümünde, belediyelerle devletin işbirliği sağlanacaktır.
- Kentlerde kültür, spor ve eğlence kuruluşlarının dengeli olarak dağılımı sağlanacaktır.
- Sosyal konutların ve dar gelirli ailelerin belirli bölgelerde toplanarak kentlerin sınıf duvarlarıyla bölünmesi önenecektir.
- İmar planlarındaki değişikliklerden doğan değer artışları, imar hakkı olarak kamunun olacaktır. Öylelikle imar yolsuzlukları da arsa ve yapı spekülasyonları da kesin olarak önlenmiş ve tasarrufların daha çok üretken alanlara yönelmesi sağlanmış olacaktır.
- Sosyal konut kredilerinin taksitleri, herkesin ödeme gücüne göre, gelirin belirli bir yüzdesini aşmayacak ölçüde ayarlanacaktır.
- Hiçbir kimsenin evi veya gecekondusu, hiçbir gerekçeye, barınabileceği uygun yer gösterilmeden yıkılmayacak ve kamulaştırılamıyacaktır.
- Büyük yapı kooperatifleri kurulması ve kooperatiflerin birlikler ve üst kuruluşlar meydana getirerek yapı gereçleri sanayini geliştirmeleri sağlanacaktır.
- Gecekondu Kanunundaki zaman sınırlaması kaldırılarak, yapılmış bütün gecekondu meşrulaştırılacaktır. Özel kişilerin arsaları üzerinde kurulmuş gecekondu ile ilgili olarak, ya arsaların kamulaştırılması yoluna gidile-

cek veya bu gecekondularda oturanlara başka konut sağlanacaktır.

- Kendi evini kendi yapmak isteyenlere, her kentte, uygun alanlar ayrılacak ve bu alanların altyapıları kamu kuruluşlarınca sağlanacaktır. Buralarda yapılacak evlerin ucuz ve sağlam olması için gerekli kolaylıklar ve yardımlar devletçe veya belediyelerce sağlanacaktır. Öylelikle yeni gecekondular yapmağa gerek kalmayacaktır. İsteyenler kendi evlerini en iyi koşullarla serbestçe yapacaklardır.
- Kurulu gecekondulara yeni kat izni verilerek bunlardan daha çok yurttaşın yararlanması sağlanacak ve belediyelerin hizmet alanlarının fazla genişlemesi de böylelikle önlenmiş olacaktır.
- Belediye hizmetleri ve her türlü alt yapılar ve kamu hizmetleri bakımından, gecekondular mahalleleriyle başka mahalleler arasında herhangi bir ayırım gözetilmeyecektir.
- Köykentlerin, yöresel koşullara, ekonomik gelişme olanaklarına ve çağdaş uygarlık kurallarına uygun biçimde kurulup gelişmesi için gereken planlamanın ve olanakların sağlanmasına devlet yardımcı olacaktır.
- Her bölge için en dayanıklı ve ucuz yöresel gereçlerden ev yapımı olanakları devletçe araştırılacak ve bunları değerlendirmek için gerekli sanayilerin kurulmasına devlet öncülük edecektir. Bu alanda kooperatif üst kuruluşlarının sanayiler kurmasına da devlet yardımcı olacaktır.
- Sağlığa aykırı ve depreme dayanıksız köy evlerinin iyileştirilmesi bir program içinde düzenlenecektir.
- Ulaşımda, kentlerle uydukentlerin ve köykentlerle çevre köylerin bağlantılarına öncelik verilecektir.
- Kıyılardan, kumsallardan ve doğal güzelliklerden tüm halkın serbestçe yararlanabilmesi; İç Anadolu halkının kıyılara daha kolaylıkla tatile gidebilmesi, sosyal turizmin gelişebilmesi için, gerekli alanlar kamulaştırılacaktır ve toplum yararına değerlendirilecektir.

SAĞLIKLI VE UZUN YAŞAMA HAKKI

Dengeli kalkınmanın şaşmaz göstergelerinden biri, toplumdaki bireylerin ortalama ömrüdür. Bir toplum geliştikçe bireylerin ömür ortalaması yükselir. Gelişme dengeli ve adaletli ise daha da yükselir.

Bu yönden Türkiye'nin durumu çok acıdır. Türkiye'deki ortalama insan ömrü, bazı komşu ülkelerdeki ortalamanın bile bir hayli gerisinde kalmıştır.

Bunda, yalnız ulusal gelirin düşüklüğü değil, gelir dağılımındaki adaletsizlik de, sosyal güvenliğin sağlık hizmetlerinin, beslenme ve barınma koşullarının yetersizliği de, çalışma koşullarının ağırlığı da etken olmaktadır.

Görülmemiş bir hızla artmağa başlayan hayat pahalılığı, halkın büyük çoğunluğu için, beslenme koşullarını son zamanlarda büsbütün ağırlaştırmıştır. Köylülerden birçoğu, ürettiği yiyecekleri yok pahasına sattığı için; kentlilerden bir çoğu da, aracılık aşamalarının öbür ucunda o yiyecekler ateş pahasına çıktığı için doyamamaktadır.

Sağlıklı ve uzun yaşama hakkı, yurttaşın temel hakkıdır. Bir devlet yurttaşlarının bu hakkını gereğince sağlayamıyorsa, başda gelen insanlık ödevini yapamıyor demektir. Bu hakkın sağlanamadığı bir ülkede, kalkınma hızını gösteren rakamlar ne kadar yüksek olursa olsun, insanlık açısından bir değer taşımaz. Öyle bir ülkede, bir avuç insanın refahı, çoğunluğun hayatı pahasına sağlanıyor demektir.

CHP İKTİDARI HER ŞEYİN ÜSTÜNDE, HALKIN SAĞLIKLI VE UZUN YAŞAMA HAKKINI GERÇEKLEŞTİRMİYİ ÖDEV BİLECEKTİR.

CHP'nin kuracağı düzen, bütün halkımıza, DAHA MUTLU VE ÖZGÜR, DAHA SAĞLIKLI VE UZUN ÖMÜR yolunu açacaktır.

Türkiye halkının sağlıklı ve uzun yaşama hakkını gerçekleştirmek üzere **CHP**, aşağıdaki tedbirleri alacaktır:

- Bütün çalışanlar ve prim ödeyenler, sağlık sigortasından yararlandırılacaktır. Tarım kesiminde desteklenip güçlendirilecek olan kooperatifçilik hareketiyle birlikte, sağlık sigortası —ve bütün sosyal güvenlik kurumları— köylülere de kapsamına alacaktır.
- Derhal kurulacak sağlık sigortasının yurt ölçüsünde kapsadığı alan genişledikçe, sağlık hizmetlerinin sosyalizasyonu çerçevesindeki çalışmalar, daha çok koruyucu hekimliğe, toplum ve çevre sağlığı hizmetlerine yönelecektir.
- Sağlık kuruluşları, bütün sosyal güvenlik kurumlarının temsil edilecekleri ve prim ödeyenlerin, yönetimine ve denetimine etkin biçimde katılacakları bağımsız bir örgütte birleştirilecektir. Öylelikle, sağlık kuruluşları daha verimli ve ekonomik kullanılacaktır.

Sağlık alanında kurulacak yeni düzen bütün yurdu kapsayınca kadar, sigorta dışında kalan tüm dar gelirli hastaların ücretsiz bakımı sağlanacaktır.

- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, işletmecilik yapmak yerine, ulusal sağlık politikasından ve tüm sağlık hizmetlerinin denetiminden sorumlu olacaktır. Öylelikle, toplum sağlığına, çevre sağlığına, sosyal hizmetlere ve genel sağlık koşullarının denetimine daha çok zaman ve kaynak ayırma olanağını da bulacaktır. Denetim görevini daha tarafsızca yapabilecektir.
- Özellikle dar gelirli hastalar için büyük bir ıstırap ve şikâyet kaynağı olan hastahane aracılığı etkin tedbirlerle önlenecektir. Esasen, sağlık hizmetleri ve sosyal güvenlik, **CHP'nin** kuracağı adaletli düzen içinde yaygınlaşıp geliştikçe, bu sorun kendiliğinden çözülmüş olacaktır.

- Köykent sistemiyle, gerek personel gerek araç ve gereç bakımından yeterli durumda sağlık merkezleri, bütün kırsal alanların sağlık ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde kurulabilecek ve yaygınlaşabilecektir.
- Büyük sağlık kuruluşlarında ivedilikle bakımı gereken ağır hastaları, ulaşım zorluğu bulunan yörelerden o kuruluşlara kolaylıkla ve süratle ulaştırabilmek için, belli merkezlerde helikopter istasyonları kurulacaktır.
- Yataklı sağlık kuruluşları ihtiyacını ve giderlerini azaltmak amacıyla, sağlık durumları ağır olmayan sigortalı hastalar için, evlerde bakım düzeni kurulacaktır.
- Bildirgenin ilgili bölümlerinde açıklandığı üzere eğitim sisteminde ve kamu yönetiminde yapılacak değişikliklerle, yurdun her yerine uzman personel gönderme olanağı sağlanacaktır. Böylelikle, az gelişmiş bölgelerin ve köylerin de her türlü sağlık personeli ihtiyacı büyük ölçüde karşılanmış olacaktır.

Ayrıca, sağlık hizmetleri personelini manevî ve maddî bakımlardan tatmin edici tedbirlerle de, bu personelin yurt dışına gitmesi geniş ölçüde önlenilecek ve yurda dengeli olarak dağılmaları teşvik edilmiş olacaktır.

- Bütün tam kuruluşlu hastahanelerde, belli bir program içinde yardımcı sağlık personeli yetiştirilecek, öylelikle, hastahanelerde daha iyi bakım sağlanacağı gibi, bütün yurdun yardımcı sağlık personeli ihtiyacı da kısa zamanda karşılanabilecektir.
- Sağlık araştırmacılığı geliştirilecektir.
- Uzman doktorlardan daha çok, yüksek düzeyde çok yönlü eğitim görmüş pratisyen hekimlerin çok sayıda yetiştirilmesine öncelik verilecektir. Ancak bu pratisyen hekimlerin, devre devre, büyük sağlık merkezlerinde çalışarak bilgilerini yenileyebilmeleri sağlanacaktır. Kamu sağlık hizmetlerinde başarı gösterenlerden isteyenlere, uzmanlık eğitimi için kolaylıklar sağlanacaktır.

- İlâç sanayii devlet veya sosyal güvenlik kurumları eliyle kurulacaktır. Yerli ilâç ham maddesi üretimine ağırlık verilecektir. Bu gibi tedbirlerle ilâçların büyük ölçüde ucuzlatılması sağlanacaktır.
- Sağlık hizmetlerinin maliyetini ve niteliğini etkileyen sağlık araçları ve gereçleri sanayii, gene öncelikle devlet ve sosyal güvenlik kurumları eliyle geliştirilecektir. Yurt içinde yapılamayanların da öncelikle sosyal güvenlik kurumlarınca ithali sağlanacaktır.
- Sakatlara iş ve sanat eğitimi veren merkezler çoğaltılacak ve bütün yurda yayılacaktır.
- Körler için eğitim araçları sanayii devletçe kurulup geliştirilecektir.
- Aile planlamasından bütün isteyenlerin yeterince yararlanabilmeleri için gerekli hizmetler ve eğitim çalışmaları yurttaşların ayağına götürülecektir.
- Hızlı sosyal değişimin ve sanayi toplumu aşamasına geçişin yarattığı ruhi ve sosyal sorunların çözümü için, ruh sağlığı ve sosyal hizmet kuruluşları çoğaltılıp geliştirilecektir.
- Özellikle büyük sanayi merkezlerinde hızla önem kazanan çevre sağlığı sorunlarının çözümüne —Bildirgenin ilgili yerlerinde değinilen— çok yönlü tedbirler getirilecektir.
- Ülkemizde meslek hastalıkları ve iş kazaları yüzünden ölüm, hastalanma ve sakatlanma oranları çok yüksektir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığıyla Çalışma Bakanlığının, sosyal güvenlik kurumlarının ve sendikaların işbirliğiyle, bir işyerleri sağlığı ve güvenliği seferberliği açılacaktır. Bir yandan bu alanda eğitim programları düzenlenir, yeterli işgüvenliği tedbirleri alınırken, bir yandan da, ihmalleri görülen işletmelere ve yönetici veya teknik personele uygulanacak müeyyideler ağırlaştırılacaktır.

- Spor sağlığı daha yeterli biçimde rgtlenenecektir.
- Halk eğitim merkezlerinden, halkın, insan sağlığı, evre sağlığı, hayvan sağlığı konularında eğitimi için de yararlanılacaktır.
- Besin maddelerinin sağlık açısından denetimi etkinleştirilecektir.
- Halkın beslenme ihtiyaının daha yeterli biçim ve ölçüde karşılanabilmesi için, bir yandan halk eğitim merkezlerinden ve radyo ve televizyondan yararlanılarak, sağlıklı ve ucuz beslenme konusunda halk eğitilirken; bir yandan da yiyecek maddelerinin daha bol üretilip halka daha ucuz ulaştırılabilmesini sağlayıcı tedbirler alınacaktır. Bu arada, Bildirgenin ilgili yerlerinde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, üreticiyi de tüketiciyi de sömüren bozuk aracılık düzeni sona erdirilecektir; toprak, tarım ve pazarlama düzenlerinde, üreticinin de tüketicinin de yararına değişiklikler yapılacaktır.

TABİİ AFETLERE KARŞI PLÂNLAMA

Yurdumuzun özellikle bazı bölgelerinde sel ve depremlerden sık sık büyük yıkımlar olmaktadır.

Ormanların azalışı selleri arttırdığı gibi; yeryer kanalların yeterli olmayışı, yeryer de düzensiz kentleşme yüzünden sellerin verdiği hasar büyümektedir.

Yapıların çürüklüğü ve bâzı yoksul köylerde evlerin birer taş yığını durumunda oluşu da depremlerdeki yıkımları ve can kayıplarını arttırmaktadır.

Öte yandan, bu gibi yıkımların olduğu yerlerdeki kamu yönetimi geniş ölçüde felce uğradığı, yardımları zamanında ulaştıracak yeterli bir düzen de kurulamadığı için, yurttaşlar, ençok ilgi, şefkat ve korunma bekledikleri saatlerde günlerce devletten umduklarını bulamayınca yalnızlık ve kırılganlık duygusuna kapılmaktadırlar.

CHP iktidarı, Devletin yurttaşa kara gününde daha çok yardımcı olabilmesi için, tabii afetlere karşı planlama çalışmaları yapacaktır. Bu çalışmalarda Sivil Savunma Örgütünden de büyük ölçüde yararlanılacaktır. Planlama çalışmaları aşağıdaki amaçlara yönelecektir:

- Bir yerde sel, deprem veya benzeri bir büyük yıkım olduğu zaman, o yıkımın etki alanı dışında fakat yakınında bulunan devlet kuruluşlarının ve yerinden yönetim kuruluşlarının, derhal ve kendiliklerinden harekete geçerek, ellerindeki bütün araçlarla belirli yardımları yetiştirmeleri önceden plânlanmış olacaktır. Sivil savunma plânlaması ile ilgili hazırlıklar, imkân oranında, bu amaçla da değerlendirilecektir.

- Belli merkezlerde tabii âfetlere karşı ilk yardım araçları ve gereçleri depolanacaktır.
- Sellerin sıklık olduğu bölgelere öncelik verilerek ağaçlandırma çalışmaları hızlandırılacak ve kanallar, setler yeterli duruma getirilecektir.
- Öncelikle deprem bölgeleri için depreme dayanıklı ve halkın maddî olanaklarına uygun yapı teknikleri ve konut tipleri oluşturulacaktır.
- Daha etkin bir yapı denetim sistemi kurulacaktır.
- Deprem bölgelerindeki yoksul köylerde, mezra ve komarlarda bulunan yığma taş yapılar yerine, daha sağlıklı ve depreme dayanıklı evler yapılması için köylülere yardım edilecektir.
- Kooperatifçilik hareketiyle bağlantılı olarak kurulacak tarım sigortası çerçevesi içinde, köylüler, çiftçiler, tabii âfetler karşısında veya kötü ürün yıllarında, tarım sigortasından görecekları yardımlarla geçimlerini sağlama, işlerini sürdürme olanağını bulacaklardır.

EĞİTİM, GENÇLİK, KÜLTÜR, SANAT VE SPOR

Eğitim, kültür ve gençlik sorunları, ekonomik ve sosyal gelişme açısından da, toplumun ve demokratik rejimin esenliği açısından da büyük önem taşır.

Sosyal adaletsizliğin temel nedenlerinden biri, eğitimdeki olanak eşitsizliğidir. Herkes için her düzeyde eğitim olanağı sağlanmadıkça, «eğitimde fırsat eşitliği» ilkesi havada kalır. Eğitimde olanak eşitsizliğinin giderilebilmesi ise, bütün çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, eğilim ve yeteneklerine göre, her dalda ve her düzeyde eğitim olanağının açık bulunmasına bağlıdır.

Eğitim alanındaki yetersizlikler ve eğitim düzeniyle kalkınma istekleri arasındaki uyumsuzluklar, ekonomik ve sosyal gelişme yolunda karşılaşılan güçlüklerin de başında gelir.

Bu nedenlerle, CHP'nin kuracağı düzende,

- EĞİTİM OLANAKLARI KİMSENİN GÜCÜNÜ AŞMAYACAKTIR.
- EĞİTİMDE KİMSENİN ÖNÜ TIKANMAYACAKTIR.
- EĞİTİM İÇİN KİMSE GEÇ KALMIŞ OLMAYACAKTIR.
- EĞİTİM KALKINMA İSTERLERİNE UYGUN OLACAKTIR.

Gerek Türk toplumunun 12 Mart bunalımına sürüklenmesinde gerek kalkınma çabalarının aksamasında başlıca etkenlerden biri, eğitim, kültür ve gençlik sorunlarının savsaklanmış, gereğince ele alınmamış olmasıdır.

Gençlik Olayları

Türkiye'de son yılların gençlik olayları ideolojik nedenlerle ve şiddet eylemleri biçiminde başlamamıştır. Başlangıçta gençlerin bütün çabaları, eğitim sorunlarına, özellikle yüksek öğrenim sorunlarına dikkatleri çekme amacına yönelikti.

Gençler, üniversitelere veya yüksek okullara girişde büyük zorluklarla ve —liselerin öğretim düzeylerindeki fırsat ve olanak eşitsizliğinden ileri gelen— adaletsizliklerle karşı karşıya idiler.

Yüksek öğretim alanında devletin bıraktığı boşluğu doldurmağa uğraşan özel yüksek okullar, ciddi yüksek öğrenim yapınak isteyen gençleri tatmin edici olmaktan ve gençlerin geleceğini güvenceye bağlamaktan uzaktı.

Eğitim sistemi, çağımızın gerisinde kalmıştı. Çağın uyanık gençliği, bu geriliği, bu yetersizliği kolaylıkla farkediyordu.

Çağımızın dünya gençliği gibi, bizim gençlerimiz de üniversite yönetiminde söz sahibi olmak istiyorlardı, fakat bu olanak kendilerine tanınmıyordu.

Eğitim sistemi, Türk toplumunun özelliklerine ve isteklerine uygun değildi.

Dar gelirli, hattâ genellikle orta halli aile çocukları öğrenimlerini ağır maddî sıkıntılar içinde yapmak zorunda kalıyor, ders kitaplarını bile alabilmekte zorluk çekiyorlardı.

Birçok gençler, istedikleri alanda yüksek öğrenim yapma olanağını bulamıyorlardı. O yüzden, daha genç yaşta, yaşamlarının, istek ve özlemlerine ters yönde biçimlendiğini görmenin büyük sıkıntısını, bunalımını duyuyorlardı.

Gençlerin başlangıçtaki şikâyet ve isteklerinden çoğu haklı idi. Fakat bu şikâyet ve isteklerden hiçbirine eğilimmedi. Gençliğin o yüzden artan bunalımına, giderek, ideolojik etkenlerin de eklenmesi zor olmadı. 12 Mart öncesi ik-

İktidarın gençlik çatışmalarını teşvik edici tutumu ve kışkırtıcı devlet ajanlarının gençlik arasındaki kışkırtmaları da bunlara eklenince, gençlik olayları, rejimi tehdit edici, toplumda huzursuzluk ve tepki uyandırıcı boyutlara erişti. 12 Mart öncesi iktidarın da istediği bu idi zaten. Çünkü o iktidarın yöneticileri, 1961 Anayasası ile, bu Anayasanın sağladığı Batı demokrasileri örneğine uygun özgürlükçü demokrasi ile Türkiye'nin yönetilemeyeceğini, Türkiye'de huzur sağlanamayacağını göstermek istiyorlardı. Bunu istedikleri içindir ki, üniversite özerkliğinin üniversitede güvenlik tedbirleri alınmasını engellediği iddiaları ile, olaylara, en azından seyirci kalıyorlardı. Oysa, üniversite özerkliği, hele silâhlı eylemlerin yer aldığı bir üniversiteye devlet kuvvetlerinin girmesine ve gereken güvenlik tedbirlerini almasına asla engel değildi; kaldı ki olaylardan birçoğu, özerklikle ilişkisi olmayan, doğrudan doğruya Hükümet yönetimi ve denetimi altında bulunan bazı üniversitelerde, yüksek öğrenim kurumlarında ve öğrenci yurtlarında yer alıyordu.

12 Marttan Sonra da Gençlikle İlgilenilmedi

12 Mart'tan sonrası dönemde de, gençlik bunalımının kaynağındaki nedenlerle ilgilenmeğe gerek görülmedi. Şiddet olaylarına karşı tedbirler alınmakla yetinildi. Üstelik, gençlik bunalımının kaynağındaki sorunları büsbütün ağırlaştırıcı tedbirlere başvuruldu. Gençlik enerjisini, eğitici, insan kişiliğini geliştirici ve topluma yararlı bir yönde değerlendirecek olanakları sağlamak yerine; bu değerli enerji baskı altına alınmak, hapsedilmek istendi.

Üniversitelerde şiddet olaylarını önlemek bahanesiyle 12 Mart'tan sonra alınan yasal tedbirler, üniversite özerkliğini yok edecek, Türk üniversitelerini bilimsel özgürlükten bile yoksun bırakacak, insan kişiliğinin serbestçe gelişmesini önleyecek ve üniversitelerin toplum sorunlarına eğilmesini engelleyecek niteliktedir.

Gençlere üniversite yönetiminde yetki verilecek yerde, Anayasanın bütün yurttaşlara tanıdığı düşünce özgürlüğü bile üniversite gençliğinden, hattâ üniversite öğretim üyelerinden esirgendi.

Anayasa Mahkemesinin kararı uyarınca özel yüksek okullar kapatılmakla beraber, özel yüksek okulların başlıca sakinçalarından biri olan paralı yüksek öğretim yaygınlaştırıldı, bütün yüksek öğrenimi paralı yapacak bir kanun çıkarıldı. Üniversiteye giriş sorununa adaletli bir çözüm bulmak şöyle dursun, paralı yüksek öğrenimle, dar gelirli aile çocuklarının üniversiteye girebilmeleri büsbütün zorlaştırılmış oldu. Üstelik paralı hazırlık kursları da üniversiteye giriş sınavlarını kazanabilmenin adeta kaçınılmaz gereği durumuna geldi.

Yüksek öğrenimi bitirdiği halde askerlik görevini yapamayan ve işe de giremeyen gençlerin sorunu had safhaya vardı. Bir sırada, buna bile çözüm bulunmadı.

Yalnız yüksek öğrenimle değil, eğitimin tümünde, adaletsizlik, çağın koşullarına ve toplum gereklerine aykırılık, büsbütün arttırıldı. Bunlara aşırı baskılar da eklendi.

Öyle ki, eğer bu dönemin, eğitimde ve gençlikte her türlü pedagojik ve demokratik kurala aykırı olarak yaptığı tahribat süratle giderilmezse, önümüzdeki yılların, yakın geçmişdekinden daha derin bir gençlik bunalımına yol açması beklenmelidir.

TEMEL İLKELER VE AMAÇLAR

CHP iktidarı, demokrasinin gereği olan özgür yurttaş, ekonomik ve sosyal gelişmenin hem başlıca aracı hem de asıl amacı olan yapıcı, yaratıcı ve mutlu insanı yetiştirecek bir eğitim düzeni kurmağa herşeyin üstünde önem verecektir. CHP, toplumun huzurunu ve esenliğini de, kalkınmanın sosyal adalet içinde hızlanmasını ve devletin

güçlenmesini de, en başta, böyle bir eğitim düzenine bağlı görmektedir.

CHP iktidarının kuracağı eğitim düzeninin temel ilkeleri ve amaçları şunlardır :

1. Eğitimde birlik olacaktır;
2. Eğitimde sosyal adalet ve herkese eşit olanak sağlanacaktır;
3. Eğitimin hiçbir dalında ve aşamasında hiçbir kimse-
nin önü tıkanmayacaktır;
4. Bütün toplum için yaygın ve sürekli eğitim sağlanacaktır;
5. Eğitim, üretime dönük, toplum koşullarına ve hızlı kalkınma gereklerine uygun olacaktır;
6. Eğitim ulusal kültürümüzü koruyup geliştirici ve çağ-
daş uygarlıkla bütünleştirici nitelikte olacaktır;
7. Eğitim demokratik, özgürlükçü ve halkçı olacaktır;
8. Eğitim, bir yandan insan kişiliğinin serbestçe geliş-
mesine bir yandan da toplumsal dayanışma ruhunun güçlen-
mesine katkıda bulunacaktır.

Bu ilkeler ve amaçlar yönünde, CHP iktidarının kuraca-
ğı eğitim düzeninin ana çizgileri aşağıda gösterilmiştir :

İLK EĞİTİM

İlk eğitim 5 yıl olacaktır.

İlkokullarda kitaptan yapılan öğretimden çok, el işlerine beceriye ve sanata, denemeye ve gözleme dayanan öğretime ağırlık verilecek, dersliklerin yanında işlikler de kurulacaktır.

Köykentler kurulduktan sonra da bütün köylerde 5 sınıf-
lı ilkokullar bulunacaktır.

Orta eğitim 3 yıl olacaktır.

Olanaklara göre, değişik dallarda ayrı ayrı ortaokullar veya bu dalların birkaçını veya tümünü bir çatı altında toplayan ortaokullar açılacaktır.

Her köykentte en az bir ortaokul bulunacaktır.

Değişik dallardaki ortaokullar, belli köykent grupları içinde dengeli olarak dağılacak, öylelikle her köy çocuğu, çok uzaklara gitmek zorunda kalmaksızın, dilediği dalda ortaokul eğitimi görebilecektir. Örneğin, birbirine yakın köy-kentlerden birinde genel eğitim veren bir ortaokul varsa, öteki köykentlerde de tarım, sanat veya kooperatifçilik eğitimi veren ortaokullar bulunacaktır.

Bu ortaokullardan herbirinin yatılı bölümü de bulunacaktır. Kendi köykentlerindeki veya yakın bir köykentteki ortaokula giden çocuklar gündüzcü olacaklardır; günlük ulaşım olanağı bulunmayan yerlerden gelecek olanlarsa, ücretsiz yatılı öğrenim yapabileceklerdir.

İlçe merkezlerinde de, gene dengeli bir dağılım içinde, değişik dallarda ortaokullar bulunacaktır.

Bütün ortaokullar üretime dönük olacaktır; üretici çalışmalarla çocukların verimli bir çalışma yaşamına hazırlanmaları, yapıcı ve becerikli kişiler olarak yetişmeleri sağlanacağı gibi, okulların giderleri de bir ölçüde karşılanmış olacaktır.

Kalkınma Plânının eğitilmiş insan gücü hedefleri bakımından önem taşıyan dallarda özellikle teknik konularda orta öğretime yönelim arttırılmak üzere özendirici tedbirler uygulanacaktır.

LİSE EĞİTİMİ

Her lisede, yerine ve olanaklara göre değişik bölümler bir arada bulunacaktır. Öylelikle, eğitimin teknik araç ve

gereçlerini bütün liselerde yüksek düzeyde bulundurma ve öğretmenlerden yüksek verim elde etme olanağı sağlanacaktır.

Liselerin birinci sınıfında temel eğitim verilecektir. Öylelikle, ortaokuldan sonra öğrenim dalını değiştirmek isteyenler için intibak olanağı sağlanmış olacaktır. Temel eğitim sınıfında, her öğrenci için, gireceği bölüme yeterince hazırlanabilmesi bakımından gerekli ders programı hazırlanabilecektir. Örneğin, ortaokulda sanat öğrenimi görmüş bir çocuk, lisede bir başka bölüme geçmek isterse, temel eğitim sınıfında ona göre yetiştirilecektir.

Ortaokulların ve liselerin her aşamasında öğrenciler, eğilim ve yeteneklerine göre, işe, mesleğe veya yüksek öğrenime yönlendirilebileceklerdir.

Böylelikle, eğitimin hiç bir dalında ve aşamasında hiç bir kimsenin önünün tıkanmaması ilkesi gerçekleştirilmiş olacaktır.

Lise bulunmayan yerlerden gelen öğrenciler arasında ailelerinin gelir durumu elverişli olmayanlar parasız yatılı okuyabileceklerdir.

Liselerde, nazari ders programlarını aksatmayacak ölçüde üretici çalışma yapılacaktır. Öylelikle liselerin eğitim giderleri bir ölçüde karşılanmış olacağı gibi, öğrenciler, üretken bir yaşama da hazırlanabileceklerdir.

Lise öğrencilerine, tatil aylarında, kendi öğrenim dallarına uygun alanlarda çalışma olanağı sağlanacaktır. Bu olanağın sağlanmasında dar gelirli aile çocuklarına öncelik tanınacaktır.

YÜKSEK ÖĞRETİM

Üniversiteye giriş, ortaokullarda ve liselerde yüksek öğretime yöneltilen öğrencilerden liseyi bitirenler için sınav-

sız olacaktır. İşe ve mesleğe yönettirenler de, istedikleri zaman, yüksek öğretime devam için gerekli kursları halk eğitimi merkezlerinde tamamlayarak üniversitelere sınavsız girebileceklerdir.

Yüksek öğretimin ilk yılı fakültede ve yüksek okulda temel öğretime ayrılacaktır. Temel öğretim sınıfında, öğrencilere, o fakültenin veya yüksek okulun öğrenim konularını izleyebilmek için gerekli hazırlayıcı dersler verilecektir.

Yüksek öğrenimi ancak temel öğretim sınıfını başarıyla bitirenler sürdürebileceklerdir.

Temel öğretim sınıflarında ikili eğitim yapılabilir.

Bildirgenin «Kamu Yönetimi» bölüntüsünde açıklandığı gibi, bir çok devlet memurluklarında yüksek öğrenim koşulu aranmayacağı için; üniversitelere aşırı yönelim kendiliğinden sona ermiş olacaktır. Üniversitelere daha çok, belli bilim dallarında veya mesleklerde uzmanlaşmak isteyenler gidecektir. Öylelikle üniversiteye girmek isteyenlerin sayısı makul bir ölçüye inecektir.

Temel öğretim sınıflarının açılmasıyla, üniversiteye giriş sorununu bir kazanç kaynağı haline getiren özel kurslara duyulan ihtiyaç da ortadan kalkmış ve liselerin öğretim düzeylerindeki büyük farklılıklardan ötürü, az gelişmiş bölgelerden gelen gençlerin, üniversite giriş sınavlarında genellikle başarı sağlayamamalarının doğurduğu büyük adaletsizlik giderilmiş olacaktır.

Laboratuvar, klinik, atölye çalışmasına ihtiyaç göstermeyen dallarda yazışma yoluyla da yüksek öğrenim olanağı sağlanacaktır.

Yazışma yoluyla yüksek öğrenim yapanlar, yazları bir ay, üniversite öğretim üyelerinin yönetecekleri yetiştirme kurslarına gideceklerdir.

Ayrıca her il ve ilçe merkezinde ve her köyde açılacak halk eğitim merkezlerinde, yazışma yoluyla yüksek öğ-

renim yapanlar için, televizyon, film ve teyp gibi öğretim araçları bulundurulacaktır.

Bir eğitim televizyonu kurulacaktır. Her yere televizyon ulaşınca kadar, eğitim televizyonu ders filmleri, eğitim merkezlerindeki teknik araçlardan yararlanılarak izlenebilecektir.

Parasız Eğitim

Yüksek eğitim parasız olacaktır. Yüksek eğitim kurumlarını bitirenler, belli süreler için vatan hizmeti göreceklidir. Ordunun ihtiyaç fazlası durumundaki gençler, bu hizmet süresini, devletin göstereceği başka kamu hizmetlerinde, o arada iç güvenlik kuvvetlerinde geçireceklerdir.

Üniversite bulunmayan illerden gelen dar gelirli aile çocuklarından parasız yatılı okumak isteyenler, ya borçlanmak veya kendilerine, eğitimlerini aksatmayacak ölçüler içerisinde üniversitede verilecek görevleri yapmak yoluyla bu olanığı bulacaklardır.

Her üniversite bir bütün olacaktır. Belli bir plân ve zaman içinde bütün yüksek okullar ve akademiler üniversitelerle bütünleşecektir. Fakültelere bölüm sistemi getirilecek; fakülte içi ve fakülteler arası seçimlik dersler düzeni geliştirilecektir.

Üniversitelerin yönetsel ve bilimsel özerkliği tam olarak sağlanacaktır.

Devlet, üniversitelerde güvenlik sağlayabilmek için gerekli yetkilerle donatılacaktır, ancak bu yetkiler düşünce ve bilim özgürlüğünü sınırlayıcı biçimde kullanılamayacaktır.

Üniversite yönetimine, öğretim üyeleriyle birlikte, öğrenciler ve bütün görevliler de katılacaklardır.

Yüksek öğrenim gençliğinin yaz tatillerinde toplum kalkınması çalışmalarına katılma olanaklarını sağlayan programlar düzenlenecektir.

YURT DIŞINDAKİ İŞÇİLERLE ÇOCUKLARININ EĞİTİMİ

Yurt dışında işçi olarak çalışan yurttaşlarımızın bulundukları ölkelerdeki meslek ve sanat eğitimi olanaklarından yeterince yararlanabilmeleri sağlanacaktır.

İşçilerimizin yoğun olarak bulundukları ölkelerdeki Türk çocuklarının, o ölkelerdeki eğitim olanaklarından en geniş ölçüde yararlanabilmeleri için, devlet, gerekli girişimlerde bulunacaktır. Ayrıca bu çocukların ulusal költüre bağlılıklarını sağlayıcı ek eğitim tedbirleri alınacaktır.

Belli bir yaş grubu içindeki öğretmenlerden, işçilerimizin bulunduğu ölkelerden birinin dilini iyi bildikleri sınavla sıptananlar, hazırlık kurslarından geçirildikten sonra, sıra ile, bu ölkelere gönderileceklerdir. Bu öğretmenler, Türk çocukları için düzenlenecek ek derslerde, Türkçe öğretim yapacaklardır.

Yurt dışında işçi olarak çalışan öğretmenlerden de, işçi çocuklarının eğitiminde yararlanma yolları aranacaktır.

Ayrıca, işçilerimizin bulunduğu ölkelerdeki sosyal hizmet kuruluşlarının eğitim için sağladığı olanaklardan da en geniş ölçüde yararlanılacaktır.

ÖĞRETMENİN ÖZGÜRLÜĞÜ

Öğretmenin iyi yetiőmesi, maddi ve manevi huzur içinde çalışıp yaőayabilmesi, sağlam bir eğitim sisteminin ve yeni kuşakları sağlıklı biçimde eğitebilmenin temel koşullarından-
dır. Demokratik bir toplum için gerekli özgür insanı yetiő-
tirmek öğretmenin kendisi özgür olabilmelidir. Bu nedenlerle,
öğretmenler maddi sıkıntıdan ve siyasal baskıdan kurtarıla-
caklardır. Öğretmenler hakkındaki disiplin iőlemlerinde si-
yasal baskı amacının rol oynamasını önleyici tedbirler alı-

naacaktır. Daha önce, öğretmenlere siyasal nedenlerle verilmiş tüm disiplin cezaları kaldırılacaktır.

MESLEK İÇİ EĞİTİM

Bütün kamu hizmetlerinde sürekli meslek içi eğitime önem verilecektir.

Kendi kendini yetiştiren, mesleğinde üstün başarı gösteren ve belirli meslek içi eğitim sınavlarından geçen öğretmenlerden ve memurlardan, yüksek öğrenim yapamamış olanların mesleklerinde yükselebilmeye olanaklarını sınırlayan engelleri kaldırmak üzere personel rejiminde gerekli düzeltmeler yapılacaktır.

HALK EĞİTİMİ

Her il ve ilçe merkezinde ve her köyde, modern eğitim araç ve gereçleriyle donatılmış halk eğitim merkezleri bulunacaktır.

Bu halk eğitim merkezlerinde,

- Yazışma yoluyla yüksek öğrenim yapanlar için gerekli kolaylıklar bulunacaktır.
- Yörenin özelliklerine ve ihtiyaçlarına ağırlık veren meslek ve sanat kursları düzenlenecektir.
- Kooperatifçilik kursları düzenlenecektir.
- Kitaplıklar bulunacaktır.
- Okur-yazarlık oranının kısa zamanda uygar ülkeler düzeyine yükseltilmesi ve Türkçe bilmeyenlere— veya yeterince bilmeyenlere— Türkçe öğretilmesi, Halk Eğitim Merkezlerinin başlıca görevleri arasında yer alacaktır.
- Tatil aylarında, okul yapılarından da, halk eğitimi için yararlanılacaktır.

Devlet üretme çiftlikleri, tarım araştırma istasyonları ve devlet haraları, bulundukları bölgede, o bölgedeki çiftçilerin yararlanabilecekleri birer tarım veya hayvancılık eğitim merkezi olarak da görev yapacaklardır.

Bütün işyerlerinde, devlet gözetimi altında, işbaşında eğitim programları, çıraklık kursları düzenlenecektir. Bu programlar, işçilerin, teknolojiadaki değişikliklere sür'atle uya-bilmelerini sağlayacaktır. Bu kurs ve programları başarıyla bitirenlere yeterlik belgesi verilecektir.

Çıraklık eğitimi, bildirgenin esnaf ve sanatkârla ilgili bölüntüsünde daha ayrıntılı açıklandığı gibi, bir düzene bağlanacaktır.

EĞİTİMİN ORTAK UNSURLARI

Bütün gençlerde demokratik eğilimleri, alışkanlıkları ve hoşgörüyü geliştirmek, CHP'nin iktidarının eğitim düzeni-nin temel unsurlarından olacaktır. Öğretmen-öğrenci ilişkileri bu anlayışa göre düzenlenecek; insanlık onurunu daha küçük yaştan kırıncı yöntemler önlenecektir. Çocuklara ve gençlere disiplinli çalışma yeteneği de böyle bir anlayış içinde aşılanacaktır.

Bir insan hangi dalda ne kadar iyi eğitilmiş olursa olsun, eğer insan ilişkileri bakımından zayıfsa, bilgi ve becerisinden toplumu yararlandırılabilmek yeteneği zayıf kalır. Memurların, meslek adamlarının, uzman ve teknokratların topluma gereği kadar yararlı olamayışlarında başlıca neden, insan ilişkileri ve yöneticilik bakımından yeterli eğitim görmemiş olmalarıdır.

Bu eksikliği gidermek üzere, örgün ve yaygın eğitimin bütün aşamalarında ve dallarında iyi insan ilişkileri eğitimi verilecektir; toplumsal dayanışma ruhu, sosyal hizmet anlayışı geliştirilecektir;

Ortaokullardan başlanarak eğitimin her dalında ve aşamasında, gençlere, iyi yöneticilik için gerekli beceriler, bilgiler ve yetenekler kazandırılacaktır.

CHP, kooperatifçiliği, ekonomik ve sosyal gelişmemizin temeli saymaktadır. Fakat kooperatifçilikte başarı sağlanabilmesi, yeterli sayıda kooperatif yöneticisi ve önderinin yetişmiş olmasına ve herkesin kooperatifçilikle ilgili temel bilgileri edinmiş bulunmasına bağlıdır. Bu nedenle, gene eğitimin bütün aşamalarında ve dallarında kooperatifçilik derslerine, kurslarına yer verilecektir. Ayrıca, kooperatifçilik orta okulları ve liselerle üniversitelerde kooperatifçilik bölümleri açılacaktır.

ARAŞTIRMA

Bilimde ilerleyebilmenin, güçlü bir tarım ve sağlıklı bir sınılaşma için gerekli yerli teknolojiyi oluşturabilmenin ve çağın ileri teknolojisini ülke koşullarına uygunlaştırabilmenin, sosyal ve ekonomik sorunlara, doğru teşhisler koyabilmenin ve geçerli çözümler getirebilmenin temel koşullarından biri araştırmacılığa önem vermektedir.

Oysa Türkiye bu alanda çok geri kalmıştır. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumunun yanı sıra bir de sosyal ve ekonomik konularda araştırma kurumu kurulması, daha Birinci Plân Döneminde öngörüldüğü halde, böyle bir kurum, hâlâ gerçekleşmemiştir. CHP iktidarı, üniversitelerde, üniversiteler dışında ve büyük sanayi işletmelerinde araştırmacılığa önem verecektir. Devlet Plânlama Teşkilâtıyla, sanayi ve tarımla ilgili bütün araştırma kurumları arasında sıkı bağlantı kuracaktır. O arada, öncelikle, başımsız bir «Ekonomik ve Sosyal Araştırma Kurumu»nu gerçekleştirecektir.

SANAT VE KÜLTÜR

Ekonomik ve sosyal gelişmenin amacı, yalnız toplumun ve insanların maddi varlığını ve refahını geliştirmek değildir. Ekonomik ve sosyal gelişmenin başta gelen amacı, insan yaşamını manevî bakımdan zenginleştirmek ve yüceltmektir. Manevî yaşamları yoksul bırakılan insanların, kişilikleri ve

yapıcı ve yaratıcı güçleri yeterince gelişemeyeceği gibi öyle insanlardan kurulu bir toplumda insan ilişkileri de sağlıklı olamaz. Manevi yönden yoksul bir toplum, maddî bakımdan ne kadar varlıklı olursa olsun, mutlu olamaz.

İnsan ve toplum yaşamının manevî alanda da zenginleşmesine ve yücelmesine katkıda bulunmak üzere, sanat ve kültür çalışmaları toplumun bütün kesimlerine yayılmalıdır.

Bu çalışmalarda devlet katkısını ve önderliğini, herhangi bir siyasal müdahaleye ve baskıya yer bırakmayacak biçimde sağlamak üzere, CHP iktidarı, özerk bir Güzel Sanatlar Kurumu kuracaktır. Bu kurum gereken yetkilerle, olanaklarla donatılacaktır.

CHP iktidarında, ayrıca, sanat ve kültür alanında aşağıdaki tedbirler uygulanacaktır :

- Kurulacak spor tesislerinin kültür ve sanat çalışmalarına ve gösterilerine de elverişli biçimde yapılmaları ve işletilmeleri sağlanacaktır. Beden Eğitimi Genel Müdürlüğüyle Güzel Sanatlar Kurumu, bu tesisleri birlikte işleteceklerdir. Kafa ve beden kültürünün birlikte geliştirilmesine önem verilecektir.
- Güzel Sanatlar Kurumu, Devlet Tiyatrolarının yanı sıra özel tiyatroların da gelişmesine ve bütün yurda yayılmasına yardımcı olacaktır.
- Konservatuvarların yüksek bölümleri ve Güzel Sanatlar Akademileri, üniversitelerin birer bölümü durumuna getirilerek çoğaltılacak, öylelikle, üniversitelerde bütün yüksek öğretim gençliğinin güzel sanatlarla daha yakından ilgilenebileceği bir ortam yaratılacaktır.
- Yurdun her köşesindeki çocuklarla gençlerin yeteneklerini değerlendirmek ve konservatuvarlara kaynak olmak üzere orta düzeyde «Bölge Konservatuvarları» açılması yoluna gidilecektir.
- Türk sanat musikisinin ve Türk halk musikisinin özelliklerini koruyarak gelişmeleri ve yozlaştırıcı etkilere karşı

korunabilmeleri için çaba gösterilecek, bu yöndeki çabaların yanı sıra, çok sesli musiki zevkinin ve kültürünün de yaygınlaşmasına çalışılacaktır.

- TRT dışında Anayasaya aykırı olarak yayın yapan ve her türlü zevk, sanat ve kültür denetiminden uzak bulunan tüm radyo istasyonları TRT'ye bağlanacak, öylelikle, musiki zevkinin körleşmesine ve yozlaşmasına yol açan başlıca etkenlerden biri ortadan kaldırılmış olacaktır.
- Sanat zevkinin gelişmesi ve yaygınlaşması için TRT ile özerk Güzel Sanatlar Kurumu sıkı işbirliği yapacaklardır.
- Halk musikisi kaynaklarından yararlanarak geniş topluluklara ve gençliğe seslenebilen ve ülkemizde çok sesli musiki zevkinin, kendi geleneksel musiki kültürümüzle bütünleşerek gelişmesine küçümsenemeyecek katkıda bulunan modern hafif sanat musikisi topluluklarını ve şarkıcılarını gece kulüplerine muhtaç durumdan kurtarmak ve daha yüksek düzeyde sanat yapabilme olanağına kavuşturmak üzere, Güzel Sanatlar Kurumu, bu musiki dalına da gereken ilgiyi gösterecektir.
- Halk sanatlarını geliştirmek, köylüler için ek gelir kaynağı durumuna getirmek, ev, giyim ve süs eşyaları sanayiinde Türk halk motiflerini modernleştirerek yaygınlaştırmak üzere çaba gösterilecektir.
- Güzel Sanatlar Kurumu ile Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Belediyeler arasında uyumlu bir işbirliği kufularak, eski kentlerin, mahallelerin ve yapıların sanat ve kültür değerlerini korumağa çalışılacaktır. Bütün bayındırlık ve şehircilik çalışmaları üzerinde etkin bir estetik denetim düzeni kurulacaktır.
- Sanat ve arkeoloji müzeleri bütün yurda yayılarak zenginleştirilecektir. Bu müzeler daha çok turistlere ve az sayıdaki meraklılara hitab eden birer durgun kuruluş durumundan çıkarılarak, örgün ve yaygın eğitimin canlı unsurları durumuna getirilecektir.

- Türk film sanatının ve sanayiinin sağlıklı bir yönde gelişmesine, Devlet, özerk Güzel Sanatlar Kurumu aracılığı ile önderlik ve yardım edecektir. Devlet film sanayii kurulacaktır. Devlet Film Sanayiinden sanat filmleri için olduğu kadar belgesel ve eğitici filmler için de yararlanılacaktır.
- Devlet personel rejiminde, sanatçılığın özelliklerine uygun düzeltmeler yapılacaktır.
- Sosyal güvenlikten yoksun sanatçılar sosyal güvenliğe kavuşturulacaktır.
- Yazarların ve sanatçıların telif hakları daha sağlam kurallara bağlanarak korunacaktır.
- Kütüphanelerin bütün yurda yayılması ve gece geç saatlere kadar açık bulundurularak, öğrencilerin, kütüphanelerde ayrılacak yerlerden ders çalışmak üzere de yararlanabilmeleri sağlanacaktır. Özellikle konut durumunun sıkışık olduğu semtlerde, ders çalışma yerleri bulunan kütüphaneler yapılmasına önem verilecektir.
- Ders, kültür ve sanat araç ve gereçlerinin, ve kitapların, geniş halk topluluklarına ucuz olarak sağlanabilmesi için devlet gereken tedbirleri alacaktır.

HALKA VE GENÇLİĞE DÖNÜK SPOR

İnsan sağlığının ve sağlıklı bir toplumun temel koşulları arasında yer alan spor çalışmalarından, son yıllarda daha çok profesyonel seyir sporuna ağırlık verildiği için, herhangi bir toplumsal yarar sağlanamamaktadır. Gençlik ve halk, profesyonel sporun hareketsiz seyircileri durumuna itilmişlerdir. O yüzden ülkemizde profesyonel sporun da insan kaynağı gitgide cılızlaşıp kurumuştur. Uluslararası spor karşılaşmalarında, geleneksel sporumuz olan güreş dahil olmak üzere bütün dallarda uğradığımız başarısızlıklar, bu durumun kaçınılmaz sonucudur.

Sporda büyük atılımlar yapılabilmesi ve spor yoluyla gençliğin ve halkın beden ve ruh sağlığının geliştirilebilmesi için, seyir sporundan çok halk sporuna, profesyonel spordan çok amatör spora ve özellikle okul içi spora ağırlık verilecektir. Beden eğitimi ve spor, okullarda göstermelik dersler ve çalışmalar olmaktan çıkarılarak ciddiye alınacaktır.

Gençlerin ve yetişkinlerin amatör spor çalışmaları ve beden eğitimi çalışması yapabilecekleri tesisler yapımına öncelik verilecektir ve bu tesisler bütün yurda ve semtlere dengeli olarak dağıtılacaktır.

Uygar bir toplumda kafa kültürüyle beden kültürünün uyumlu olarak geliştirilmesi gereği göz önünde tutularak, bu tesisler, spor çalışmalarının yanı sıra her türlü kültür ve sanat çalışmalarına da elverişli biçimde yapılacak ve kullanılacaktır.

Profesyonel sporun iç düzeni belirli moral kurallarına bağlanacaktır. Profesyonel sporcuların sömürülmeleri önlenecaktır. Profesyonel sporcular sosyal güvenliğe kavuşturulacaklardır.

DİN

İnanç özgürlüğü, demokrasinin, düşünce özgürlüğü kadar vaz geçilmez unsurudur.

Türkiye’de demokrasi ve düşünce özgürlüğünün, halk yararına sosyal adaletçi akımları ve eğilimleri güçlendirdiğini, ekonomik ve sosyal konularda halkı bilinçlendirdiğini, hak arama ve alma yollarını halka öğretip açtığını gören ve bundan tedirgin olan bazı çevreler, uzun süre, bu gelişmeleri önleyebilmek için, halkın din duygusunu ve inançlarını istismar etmişlerdir. Ekonomik sömürüyü, din sömürüsüyle destekleyip sürdürmek istemişlerdir. Halktan yana her düşünceyi, sosyal adaletçi her akımı «komünistlik» ve «dinsizlik» diye tanıtmışlardır. Ortanın solu veya sosyal demokrasi gibi, her düşünceye veya dinsel inanca saygılı demokratik sol akımları bile «aşırı»lıkla, «komünist»likle ve «dinsiz»likle damgalamağa kalkmışlardır. Ekonomik, sosyal ve siyasal konularda tutuculuk anlamına gelen ve halkı sömürerek bir avuç insanı zengin etmek isteyen, «maddiyat»a aşırı önem veren «sağ»cılığı ise, dine ve geleneğe bağlılıkmiş gibi, «maneviyatçılık»mış gibi göstermişlerdir.

Öylece uzun süre, düşünce özgürlüğü ile inanç özgürlüğünü çatıştırmışlardır ve bu çatışmada ezilen, hakları çiğnenen, gene halk olmuştur.

Gerçekte, siyasal açıdan sağcılık ve solculuk, dindarlık ölçüsüne göre değil, ekonomik ilişkiler konusundaki düşünce-lere göre oluşan bir siyasal farklılaşmadır.

«Maddiyatçı»lığa gelince, bazı aşırı sol akımların felsefi anlamda «maddecî» (materyalist) olmalarına karşılık; siyasal anlamda sağcı ve tutucu olanların büyük çoğunluğu

da, maddî varlığa ve zevklere ahlâkî ve manevî değerlerin üstünde eğilim göstermek, önem vermek bakımından «maddiyatçı»dırlar. Bu açıdan maddiyatçı olanlar, halkı, insanca yaşayabilmek için gerekli maddî olanaklardan bile yoksun bırakmak pahasına her türlü refah kaynaklarını kendi ellerinde tutmak isterler ve kendi maddî çıkarlarına verdikleri aşırı önemle, toplumun manevî ve ahlâkî değer ölçülerini ve düzenini tahrip ederler.

Ortanın solundaki CHP, maddiyatçı da maddeci de, yani materyalist de değildir. CHP, toplumun manevî ve ahlâkî değer ölçülerine de, inanç ve düşünce özgürlüğüne de saygılıdır. CHP, Türk halkının dinsel inançlarının, dine bağlılığının, demokratik yoldan ve sosyal adaletle kalkınma için, bir engel değil, tersine, kolaylaştırıcı bir etken olduğu kanısındadır.

Siyasal ve ekonomik istismar konusu yapılması önlenmek şartıyla, halkın dine bağlılığı, toplum yararına hiç bir düşüncüyü, yeniliği güçleştirmez. Yeter ki, halk, serbest tartışma ortamında, bunların kendisine neler getireceğini anlayabilme olanağını bulsun!..

Dine bağlılığın yenileşmeye, ilerlemeye, sosyal adaletçi atılımlara engelmış gibi görünmesinden, yalnız, sömürülerini sürdürebilmek için halkı karanlıkta tutmak isteyen maddiyatçı ve çıkarıcı çevreler değil; o çıkarıcı çevrelerin oyununa gelerek, aldatmacasına kanarak, dinî, geleneklere, manevî değerlere bağlılığı, ilericilikle bağdaşmaz sanan bazı aydınlar da sorumlu idiler. Bu sanıya kapılanlar, geçmişde, halkın din duygularını incittikçe, insanlık onurunu da zedelemişlerdir ve o yüzden halkı, din istismarcısı büyük çıkar çevrelerinin kucağına doğru itmişlerdir.

Fakat hızla değişen Türkiye'de artık bu bakımdan da durum değişiyor. Halkla bütünleşen CHP'deki yeni akımın etkiliyebildiği geniş bir aydın kesimi halkın dine bağlılığına ve manevî değer ölçülerine içten saygı göstermektedir.

Serbest tartışma ortamında gerçekleri ve oyunları gitgide daha iyi görebilir duruma gelen halk toplulukları arasında, dine bağlılığın, artık, siyasal anlamda bir tutuculuk etkenine dönüştürülemediğini farkedenden çıkarıcı çevreler ve onlar doğrultusundaki bazı partiler ise, şimdi, düşünce özgürlüğünden korktukları kadar, inanç özgürlüğünden de korkmağa başlamışlardır.

Bu çevreler ve partiler, şimdi, halkın dine bağlılığının, sömürüye karşı çıkmasına, hak aramasına, aracılıktan tefecilikten kurtulmak için uğraşmasına engel olmadığını görmektedirler... Halkın dine bağlılığının, büyük sermaye sahiplerini daha da zengin etmek üzere kullanılan devlet kaynaklarıyla, köye kasabaya elektrik getirilmesini, fabrika kurulmasını istemesine engel olmadığını görmektedirler... Halkın dine bağlılığının, toprak adaletsizliği bulunan yerde toprak reformu istemesine, çocuklarını okutabilmek istemesine, ürüne daha yüksek fiyat, emeğe daha yüksek ücret istemesine engel olmadığını görmektedirler... Halkın dine bağlılığının, yoksulluğu kader sanmaktan kurtulmasına engel olmadığını görmektedirler.

Bunları gördükçe de, demokrasiden ve düşünce özgürlüğünde olduğu gibi, halktan ve dinden de ürkmektedirler.

CHP son yıllardaki tutumuyla, YOKSULLUĞUN KADER OLMADIĞI'nın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuştur... Yoksulluğun ve sosyal adaletsizliğin, Türk toplumu için, değişmez alın yazısı olmadığını, ekonomik ve sosyal düzendeki bozukluktan doğduğunu anlatan CHP, düzenin halk iradesiyle değişebileceği, demokraside halkın kendi çabasıyla ve siyasal gücüyle, yoksulluktan, ezilmekten, sömürülmekten kurtulabileceği kanısını toplumda yaymağa ve kökleştirmeğe büyük katkıda bulunmuştur.

Halkla bütünleşen CHP halkın dine ve manevî değer ölçülerine bağlılığını, sosyal adalet ve özgürlük içinde hızla kalkınabilmenin ve sosyal değişim sürecinde toplum bütün-

lüğünü ve esenliğini koruyabilmenin manevî etkenlerinden biri olarak değerlendirecektir.

Bu anlayışla, CHP iktidarı, din alanında aşağıdaki tutumu izleyecektir:

- İnanç özgürlüğü her bakımdan korunacaktır.
- Her inançtan yurttaşlar arasında ulusal birliğin ve milliyetçiliğin gereği olan kardeşlik duyguları ve dayanışma güçlendirilecektir.
- Yöresel kalkınma çabalarında din adamlarının uyarıcı ve destekleyici etkisinden de yararlanılacaktır.
- Din adamlarının eğitimi sürekli olacaktır. Okuldan sonra, görev hayatları boyunca da kurslarla sürdürülecek olan bu eğitimde, dinsel konuların yanı sıra sosyal ve ekonomik konulara da geniş yer verilecektir.
- Din adamı yetiştiren eğitim kurumlarında, kooperatifçilik eğitimine özel önem verilecektir.
- Vekil imamların yurt ölçüsünde hızlandırılmış ve daha yeterli düzeye çıkarılmış eğitim programlarıyla, eğitimdeki eksiklikleri tamamlanacaktır.
- Din görevlilerinin manevî ve maddî huzurları sağlanacaktır.
- Köylerin imam kadroları, hızlandırılmış bir program içinde doldurulacaktır.
- Camiye ihtiyacı olan köylerin cami projeleri ve cami yapımı için gerekli malzemeleri devletçe sağlanacaktır.

SIYASAL DÜZEN

DEMOKRASİ

Türk halkı, adaletli, etkin ve yurttaşla saygılı bir devlet yönetimi altında, özgürlükle düzenliliği bir arada sağlayabilecek yetenekte ve erginlikte bir halktır.

Bu nitelikleri açısından, Türk halkının demokrasiye yakınlığı tartışılmaz ve demokrasiden vaz geçmesi söz konusu olamaz. Baskıya boyun eğmeyen onurlu Türk halkı, özgürlükçü demokrasiden başka bir rejimi içine sindiremez artık.

Gerçi, 28 yıllık çok partili rejim döneminde, Türk demokrasisi iki büyük sarsıntı geçirmiştir, zaman zaman da ciddi tehlikelerle karşı karşıya gelmiştir. Fakat bunlardan hiç birinin sorumluluğu halka yüklenemez.

Ekonomik gelişme sürecindeki bir ülkenin, demokrasi yolunda bir takım zorluklarla, engellerle karşılaşması doğaldır. Bazı iç ve dış güçler de, zorlukları engelleri büyültürler ve istismar ederler.

Hele iktidarda, yerli ve yabancı büyük sermayenin çıkarlarını ön plânda gözeten ve demokratik haklar ve özgürlükler ortamında halkın kazanmağa başladığı güçten ürken bir siyasal kuruluş varsa, bir takım tertipleri tezgâhlamak bütün kolaylaşır.

Çalışan halk topluluklarının demokratik özgürlük ortamında serbestçe örgütlenebilmeleri, haklarının bilincine varmaları, sömürüye karşı direnmeğe, devlet yönetimini sosyal adaletçi bir tutum için zorlamağa başlamaları, Türkiye'de de yerli-yabancı büyük sermaye çevrelerinde olsun, büyük topraklılarda olsun, genellikle, demokrasiye karşı kaygı uyandırmıştır.

Demokrasiye Karşı Tertipler

1965'ten itibaren de, böyle çevreler, kendi kaygılarını fazlasıyla paylaşan bir iktidar bulmuşlardır. O zamana kadar, birçok bakımlardan zayıf sayılabilecek koalisyon veya azınlık hükûmetleri, üstelik ihtilâl ertesi sarsıntıların bütün şiddetiyle devam ettiği bir dönemde, 1961 Anayasası ile ve yürürlükteki yasalarla, ülkede huzur ve asayiş sağlayabildikleri, bazı ciddi askerî ayaklanmaları bile önleyebildikleri halde; 1965'de, durum birden bire değişmeye başlamıştır.

Yeni iktidarın başı daha ilk günlerden, halkı silâhlanmağa çağırmıştır. Daha sonra öğrenci boykotları adeta teşvik edilmiş; öğrenci olaylarına seyirci kalmıştır. Yasalara uygun toplantılar, demokratik hukuk devleti kuralları içinde kontrol altına alınacak yerde, bu toplantılardan bazısının üstüne, hükûmetin teşviki ve himayesi altında, yasa dışı saldırılar düzenlenmiştir. «Cihat» çağrıları bütün yurda yayılırken, iktidarın başı, bunu «vicdan hürriyetinin tezahürleri» olarak görmüştür. Yer yer mezhep kavgaları körüklenmiştir. «Sağcı» denen gençlerden bazıları, Siyasî Partiler Kanununa açıkça aykırı olarak, yarı askerî eğitim verilen kamplarda, yasa dışı sokak hareketleri için yetiştirilmeğe başlamıştır. «Solcu» denen gençlerden bir bölümü ise, devletin gözü önünde güney sınırlarını aşarak, Filistin'deki gerilla kamplarında Marksist-Leninist veya Maoist ideolojik eğitim ve gerillacılık eğitimi, sabotaj eğitimi görmek üzere gidip gelmeğe başlamışlardır. Yakalanıp Türk adliyesince tutuklananlardan bazıları, iktidarda bulunan AP Hükûmetinin aşırı müsamahasıyla kurtarılmış, sokaklara salınmışlardır. Başkent'in ortasında bile, öğrenci yurtlarından bir çoğu, yıllarca, silâhlı gençlik gruplarının karşılıklı işgalleri altında kalmıştır; bu yurtlar silâh talimgâhı haline getirilmiştir. Yıllarca bu yurtlarda arama bile yapılmamıştır.

Yapma Gerekçeler

Daha kurulduğu günlerden başlayarak, 1961 Anayasası ile ülkenin yönetilemeyeceğini, huzur ve asayiş sağlanamayacağını iddia eden AP, böylece, kendi iktidarı sırasında, bu asılsız iddiasının yapma gerekçelerini bizzat imal etme yoluna girmiştir.

Özgürlükçü demokrasinin halka kazandırdığı güçten tedirgin olan ve ekonomik çıkarlarının, sömürü olanaklarının o yüzden tehlikeye girdiği kaygısına kapılan çevreler, dünyanın her yerinde, özellikle demokrasinin henüz kökleşmediği ve istikrarlı bir toplum düzeninin henüz kurulmadığı ülkelerde, önlemek istedikleri fakat doğrudan karşı çıkarak önleyemedikleri akımlarla mücadelede, dolaylı yollara da saptmaktan kaçınmazlar. O arada, kendilerine karşı olan akımları kışkırtıp körükleyerek, toplumun hoşgörüsünü ve tahammülünü aşacak aşırı davranışlara da iterler. Bu amaçla, kışkırtıcı ajan kullanırlar. Kendilerine karşı eylemleri bazan kendileri tertiplerler. Her olayın sorumluluğunu tümü ile solun üstüne yıkararak, demokratik ve barışçı sol akımlarla da halkı yabancılaştırmağa uğraşırlar. Her türlü sol ve ilerici akımlara karşı almak istedikleri tedbirlere, haklarda ve özgürlüklerde yapmak istedikleri kısıntılara, öylelikle, halkın gözünde haklılık kazandırmak isterler.

Türkiye’de bu oyunların hepsi oynanmıştır. Kendilerini «ilerici», «devrimci» veya «solcu» sayan fakat demokrasiye ve halka inanmayan bazı gruplar da bu oyunlara kolayca gelmişlerdir. Devletin aralarına soktuğu kışkırtıcı ajanlar ardından, onları «lider» olarak benimseyip, her maceraya körükörüne sürüklemişlerdir. Kimin gerçek «eylemci», kimin kışkırtıcı ajan, kimin, Türk devletine kendini «milliyetçi» kışkırtıcı ajan olarak kabul ettirebilmiş yabancı ajanı olduğu, kolay kolay seçilemez, anlaşılamaz olmuştur.

O dönemde işlenen cinayetlerden bir çoğunun bugün hâlâ karanlıkta olması ve yetkili makamlarca üstünde bile durulmaması çok ilginçtir.

tır. Birçok devlet memurlarıyla, öğretmenler, uzmanlar üzerindeki baskılar, devlet yönetiminde ciddi rahatsızlıklara yol açacak ölçülere varmıştır. Bir resmî devlet örgütü olan MIT'in bütün bu gibi işlemlerdeki rolü inkâr edilemeyecek kadar ortaya çıkmıştır.

Bu arada, artık gözden saklanamayacak hale gelen işkeneler, dünyada Türkiye'nin itibarını sarsmaya başlamıştır. Sıkıyönetim kanadı altında faaliyet gösterdiği anlaşılan «kontr-gerilla» diye bir «örgüt»ün «faaliyet»i bütün dünyada duyulduğu halde, resmî makamlarca üzerinde bile durulmamıştır.

Sonuç olarak, kimin gerçek suçlu kimin kışkırtıcı devlet ajanı olduğu, kimin kışkırtıcı ajan pozuna girmiş yabancı ajanı olduğu anlaşılamayan bazı suçlular itibar görürken, bazı suçsuz kişilerin de bir kısmı suçlularla birlikte en ağır muamelelere uğratıldığı bir ortamda, yönetim, tam bir anarşiye doğru sürüklenmeye başlamıştır.

Birçoğu kışkırtılarak veya 12 Mart öncesi havanın etkisinde kalarak bir takım olaylara sürüklenmiş veya sadece düşüncesini açıklamış binlerce genç, ağır suçlar işlemiş olanlarla bir arada göz altına alınmış, tutuklanmış, yargılanmağa başlamıştır. O yüzden, toplumda, rejimin geleceğini de tehlikeye düşürebilecek yeni tepki birikimleri oluşturulmağa başlamıştır.

Bir aydının evinde «sol yayın» bulundurulması suç sayılır hale gelmiştir. Görevi gereği her türlü yayını izleme durumunda olan profesörlerin evlerinde «yasak» kitaplar bulunduğu gerekçesiyle kovuşturmalar açılmıştır. Yıllarca önce yazdığı kitaplardan ötürü yazarlar, çevirmenler hakkında, 12 Mart sonrası baskı ortamında, hiçbir uygar ülkede eşine rastlanamayacak ağır mahkûmiyetler birbirini izlemeğe başlamıştır. Bu işlemlerin uyandırdığı tepki yüzünden, ülkemizin, üyesi bulunduğu demokratik Batılı Ülkeler topluluğundaki yeri ciddi tartışma konusu olmuştur.

Bir askeri müdahale rejiminde hukuk devleti kurallarının bir ölçüde dışına çıkılması ve bazı hakların ve özgürlüklerin kısılması, belki kaçınılmaz sayılabilir. Demokratik siyasal hayatımız bakımından asıl üzücü olan şudur ki, bütün bu hukuk dışı işlemler için, haklardaki ve özgürlüklerdeki kısıntılar için istek ve baskılar, en başta, bazı siyasal partilerden gelmiştir. Parlâmentoda grubu bulunan partiler arasında, bunlara karşı direnen tek parti, CHP olmuştur.

CHP'nin Tutumu

Gerek 12 Mart öncesinin gerek 12 Mart sonrasının, rejim bunalımı yaratıcı ve devlet yönetimini anarşiye sürükleyici bu gibi davranışları ve olayları karşısında, CHP, kendi içinde sert mücadeleleri ve bölünmeleri göze alarak ve zaman zaman da dışından gelen ağır baskılara göğüs gereyerek, demokrasinin, demokratik hak ve özgürlüklerin, demokratik hukuk devletinin, ve iç barışın gerçek ve yılmaz savunuculuğunu yapmıştır. Siyaset alanında, demokrasi ve özgürlük ışığını yanar tutan tek güçlü kuruluş olarak yer almıştır. Kendi içindeki bazı çelişkilerden ve yönetim anlaşmazlıklarından yararlanılarak, sürüklendiği «partilerüstü hükûmet» ortaklıklarında, 12 Mart sonrası rejim değişikliklerinin sorumluluğuna ortak edilmek istenmekle beraber, kendi iç çelişkilerini çözdükten ve normal demokratik rejime dönüşü güçleştirmiş olmayacağına kanaat getirdikten sonra bu ortaklıktan ayrılarak, gerçek kimliğiyle, demokratik muhalefet görevini yapmağa başlamıştır. Demokrasiye dönüş yolu üzerine çıkarılan veya çıkarılmak istenen engellerin aşılmasına; Cumhurbaşkanı seçimi sorununun en demokratik biçimde çözülmesine öncülük etmiştir.

Halkın ekonomik gücünü büsbütün kısıcı, toplumu sosyal adaletten büsbütün uzaklaştıracı tutumların karşısında çoğu kez tek başına direnmiştir.

Öylelikle, gerek demokrasinin kurtulması ve daha sağlam güvencelere kavuşturulması gerek demokratik rejim içinde

ekonomik sorunların çözülmesi, sosyal adalet içinde kalkınmanın hızlandırılması bakımından, CHP, gitgide genişleyen halk topluluklarının başlıca umudu durumuna gelmiştir.

AP'nin Tutumu

Türk demokrasisini 12 Mart 1971 bunalımına sürükleyen etkenler arasında, Adalet Partisi iktidarının yetersizliği ve yukarıda değindiğimiz bazı kasıtlı davranışları en önemli yeri tutmaktadır.

1961 Anayasası ile daha sağlam bir temele oturan, daha güçlü kurumlara, güvencelere ve daha geniş özgürlüklere, ve nazarı olarak sosyal öze kavuşan demokrasiyi, eski yetersiz haline döndürme, demokratik özgürlükleri kısıma, bazı demokratik kurumları kaldırma, demokrasimizin sosyal özünü etkisiz kılma ve devletimizi «sosyal devlet» ilkesinden uzaklaştırma niyetlerini, AP, iktidara geldiği, hattâ kurulduğu günlerden beri saklamamıştır.

İktidarda bulunduğu sürece, AP, asayişsizliğin karşısına devletçe teşvik edilen başka asayişsizliklerle, zorbalığın karşısına devlet himayesindeki başka zorbalıklarla çıkma basiretsizliğini bir politika olarak benimsediği gibi, bütün bunları, rejimle ilgili karşı emellerine kamuoyunda haklılık kazandırmak için istismar etmiştir.

Anayasa kuruluşlarından bazılarının da yetkilerini ve sorumluluklarını gereği gibi kullanmadıkları ileri sürülebilir. Fakat Türkiye'yi 12 Mart'a getiren olaylar tırmanmasında bunun etkisi çok az olduğu gibi, o kurumları böyle bir davranış içine iten de gene AP'nin iktidardaki tutumu olmuştur. Çünkü, başından beri AP iktidarı, bu anayasal devlet kuruluşlarını hasım gibi karşısına almış ve onlarda duygusal tepkiler körüklemiştir.

Anayasa ile ve yasalarla Hükûmetlere tanınan yetkileri ya kullanamayan veya kasıtlı olarak kullanmayan AP iktidarı, kendi tutumunun sonucu olarak ortaya çıkan veya bü-

yüyen, körüklenen, tırnanmaya dönüşen, çatışmalar ve olaylar halkta kaygı ve huzursuzluk uyandırdıkça,

— İşte görüyorsunuz, bu Anayasa ile, bu kurumlarla, bu kadar geniş haklarla ve özgürlüklerle devlet yönetilemiyor, asayiş ve huzur sağlanamıyor,

demıştır... Anayasayı değiştirebilmek ve rejime kendi istediği biçimi verebilmek için Milletten yetki istemiştir.

Millet bu oyuna gelmemiş ve AP'ye istediği yetkiyi vermemiştir. Öyle ki, AP, 1969 seçimlerinde bu tezle ve Anayasa değişikliklerini yapabilmek için TBMM'de gerekli üçte iki çoğunluğun kendisine verilmesi isteğiyle girdiği halde, Millet, bu yetkiyi vermek, AP oylarını yükseltmek şöyle dursun, dört yıl içinde, AP oylarını yüzde 52,9'dan yüzde 46,5'e düşürmüştür.

AP Fırsat Buluyor

12 Mart 1971'de rejime yapılan askerî müdahale karşısında ise, AP yönetimi, rejim konusundaki kasıtlı davranışını daha çok açığa çıkaran çelişkili bir tutum içine girmiştir. Bir yandan, bu müdahaleyle demokratik rejime ara verilmesini eleştirirken, bir yandan da, demokrasiye ara verilmesini istismar ederek, öteden beri istediği fakat Milletin yetki vermediği Anayasa değişikliklerini bu dönemde gerçekleştirmeye kalkışmıştır bunu, CHP'nin içinde, genel 12 Mart müdahalesiyle kısıktılan sürtüşmelerden ve bölünmelerden de yararlanarak, bir ölçüde başarmıştır.

Böylece, AP yönetimi, Milletin kendisine verdiği iktidar yetkisini kullanamadığı ve koruyamadığı gibi; Milletin yetki vermediği, izin vermediği isteklerini gerçekleştirmek üzere, Millet iradesinin büyük ölçüde sınırlandırılmasından yararlanmak gibi, demokrasiye gerçek bağlılıkla bağdaşmayacak bir tutum izlemiştir.

1969 öncesinin eksik, yetersiz demokrasisi ile toplumun ve rejimin nasıl bunalımlara, sarsıntılara sürüklendiği bili-

nirken, rejimi yeniden 1960 öncesi duruma dönüştürmek için çırpınmıştır. Bundaki başarısının tam olamayışının nedenleri, halktan ve Cumhuriyet Halk Partisinden gelen direniştir.

Demokraside Özgürlükler Kısılamaz

Türk Ulusunun benimsediği Batı örneği özgürlükçü demokrasi, özgürlüklerden soyutlanarak yaşatılamaz. Gerek AP'nin gerek aynı doğrultudaki başka bazı partilerin yönetici kadroları, Batı örneği demokrasinin girişim özgürlüğünü, mülkiyet ve miras haklarını benimsiyorlar, fakat bir çok temel siyasal ve sosyal haklarını ve özgürlüklerini benimsemiyor, reddediyorlar.

Girişim özgürlüğü de mülkiyet ve miras hakları da, hiç kuşkusuz, Batı örneği demokrasinin ayrılmaz unsurlarıdır. Fakat girişim özgürlüğüyle, mülkiyet ve miras haklarının bazı kimselere, sınırlı zümrelere ister istemez kazandıracağı büyük güç ve ağırlık karşısında, düşünce ve anlatım özgürlüğü, toplantı, birleşme ve örgütlenme özgürlüğü, ve bazı sosyal ve ekonomik haklar ve özgürlükler de yeterli ölçüde sağlanmazsa, toplumda ciddi dengesizlikler ortaya çıkar; toplum yararı korunamaz, herkesin insanca yaşama hakkı gerçekleştirilemez olur. Batı örneği demokrasinin kesin amacı olan halk egemenliği sağlanmak yerine, küçük ve güçlü zümrelerin sınıf egemenliği korunmuş olur. Rejim, giderek, demokrasi çizgisinden uzaklaşır ve faşizme döner.

Özgürlükçü demokraside düşünce ve anlatım özgürlüğüne sınır konamaz; «düşünce suçu» diye bir suç türü tanınamaz.

Toplum gerçeklerine ve gereklerine aykırı düşen, özgürlükçü demokrasinin varlığını reddeden bazı düşünce akımlarının eyleme dönüştürülmesi, uygulanması yasaklanabilir. Fakat bu yasakların çerçevesi içinde, herkes düşünce ve kanılarını dilediği gibi açıklayabilir.

Anayasamızın 20. maddesinde bu özgürlük kesin olarak belirtilmiştir. Bu madde şöyledir :

«Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlarını söz, yazı, resim ile veya başka yollarla, tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir.

Kimse, düşünce ve kanaatlarını açıklamaya zorlanamaz».

Görülüyor ki Anayasamız, düşünce ve kanaatlarını açıklama özgürlüğünü de açıklamama hakkını da herkese, kesin olarak, sınırsız olarak tanımaktadır.

Özgürlükten Korkulamaz

Böyle bir özgürlük anlayışından korkmamak da gerekir. Neden korkmamak gerekir ?..

Bir ülkede Batı örneği özgürlükçü demokrasinin işleyebileceği kabul ediliyorsa, o ülke halkının, sınırsız düşünce özgürlüğü içinde, herkesi, her düşünce ve kanıyı dinleyip, tartıp, sonunda, kendi sağduyusu ile, en olumlu, en sağlıklı yolu bulabileceğine inanılıyor demektir. Halkın bu yetenekte ve erginlikte olduğuna inanılmıyorsa, yapılacak iş,

— Bizim halkımız henüz yeterince ergin değildir, vesayet altında yaşayacak durumdadır, deyip, demokrasiden vaz geçmektir.

Düşünce ve anlatım özgürlüğünü sınırlamak isteyenler, açıkça söylemek cesaretini göstermeseler de, böyle bir zihniyet ve niyeti açığa vurmuş olmaktadır.

Hiç değilse,

— Halkımız belki kendi açısından en sağlıklı yolu bulabilecek erginliktedir ama, halkın, her düşünceyi dinledikten sonra, kendi özgür iradesiyle seçeceği yol, çıkarıcı çevrelerin işine gelmez !, demiş olmaktadır.

Nitekim, bu görüşde olanların çoğunun, düşünce özgürlüğünü sınırlamaktan asıl amaçları, büyük çıkar çevrelerinin sınıf egemenliği hevesine karşı halkta uyanabilecek tepkiyi ve halkın kurabileceği dengeyi önlemektir.

— Bizim coğrafi durumumuz Batı demokrasilerindeki kadar geniş hakları ve özgürlükleri benimsememize elvermez, güvenliğimiz tehlikeye düşer!, yollu mazeretler de geçerli ve inandırıcı değildir.

Demokrasiden Uzaklaşmanın Tehlikesi

Tam tersine, çevresindeki sağcı veya solcu totaliter rejimler karşısında Türkiye'nin üstünlüğü ve gücü, özgürlükçü demokrasiyi benimsemiş olmasından, yaşatmağa kararlı bulunmasından gelmektedir.

Temel hakları ve özgürlükleri budanmış bir demokrasiyle, Türkiye, Batılı ülkeler topluluğunda hakkı olan yeri de alamayacağı için, asıl o zaman, tehlikelerle dolu bir bölgede yapayalnız kalmış olur; güvenliği asıl o zaman tehlikeye düşer. Nitekim, 12 Mart'tan bu yana demokrasimizde yapılan tahribata, temel haklarda ve özgürlüklerde yapılan kısıntılara, bütünleşmeğe çalıştığımız demokratik Batı Ülkelerinden gelen tepkiler, özgürlükçü demokrasi yolundan ayrıldığımız oranda yalnız da kalacağımızı, akli eren herkese göstermeğe yetmiş olmalıdır.

Bütünleşme hareketi içine giren demokratik Avrupa ülkelerinden gelen tepkiler karşısında,

— Siz kendi yurttaşlarınızı lâıyk gördüğünüz haklara ve özgürlüklere bizim yurttaşlarımızı lâıyk görmeyin; b'zi aranızda, ikinci sınıf bir üye olarak kabul edin!, anlamına gelecek bir durum almak ise, onurlu Türk halkının kabul edebileceği bir davranış olamaz.

Çağımızda artık, demokratik olmayan ülkelerde bile, düşünce, anlatım ve öğrenim özgürlüğüne sınırlar koymanın, düşünceleri, yayınları sansür etmenin anlamı da kalmamıştır. Çünkü çağımız radyo ve televizyon çağıdır. Çağımız mesafelerin çok kısaldığı, ülkeler arasında dolaşımın çok hızlandığı bir çağdır. Böyle bir çağda düşünce akımlarına karşı etkin sınırlar konulabilmesi fiilen olanaksızdır.

Türkiye'de bugün, bazı «zararlı» yayınları Türkçeye çevirdikleri gerekçesiyle, bazı yazarlar, çevirmenler, 7 yıl, 20 yıl, 30 yıl hapse mahkûm ediliyorlar. Oysa gene Türkiye'de bugün, isteyen kimse, radyosunun düğmesini çevirdi mi, hatâ Karadenizde veya Doğuda ise televizyon düğmesini çevirdi mi, her türlü yabancı propagandayı kaynağından izleyebilir. Bunu önleyebilmenin teknik olanağı yoktur çağımızda. Böyle bir çağda düşünceye, yayına sınır çizmek, yasaklar koymak, düşüncelerinden, yazılarından, çevirilerinden ötürü, insanları, çağımızın hiç bir ülkesinde görülemeyecek kadar ağır cezalara mahkûm etmek, demokrasiye aykırılığı bir yana, gerçekçiliğe de aykırıdır.

Çağımızda, olsa olsa, müstehcen yayınlara sınır çizen bazı özgürlükçü demokrasilere rastlanabilir. Fakat bunun tam tersi bir duruma, yani müstehcen yayınları, filimleri alabilmesine serbest bırakıp, siyasal, sosyal, ekonomik konularda Anayasanın tanıdığı düşünce ve anlatım özgürlüğünü kullananları 7 yıla, 20 yıla, 30 yıla mahkûm etmek gibi, dünya gidişinin tam tersi bir duruma, Türkiye'den başka bir ülkede rastlanamasa gerektir.

Kendi iktidarında CHP, BU TÜRLÜ ÇELİŞKİLİ, GEÇERSİZ VE ÇAĞDIŞI DURUMLARA, DEMOKRASİYİ YOZLAŞTIRMA VE ETKİSİZLEŞTİRME ÇABALARINA SON VERECEKTİR. CHP TÜRKİYE'DE, TÜRK HALKININ LAYIK OLDUĞU ÖZGÜRLÜKÇÜ DEMOKRASİYİ, BÜTÜN GEREKLERİYLE, BÜTÜN HAKLARI VE ÖZGÜRLÜKLERİYLE GERÇEKLEŞTİRECEKTİR.

Suç Anayasada ve Yasalarda Değildir

Türkiye'de 12 Mart 1971 öncesi şiddet olaylarına «aşırı» özgürlüklerin yol açtığı yolunda özellikle AP yöneticilerinin iddiası yanlıştır. Etkin bir Devlet yönetiminin kurulabilmesini ve Devletin bu türlü olayları önleyebilmesini engelleyenin, Anayasada siyasal iktidara çizilen «aşırı» sınırlar olduğu iddiası da yanlıştır.

Şiddete başvurmak, düşüncelerini ve kanılarını silâhlı eylem yoluyla yaymağa, kabûl ettirmeğe kalkışmak, özgürlüğe inananların, özgürlükçü demokrasiyi benimseyenlerin değil, tam tersine, bunlara inanmayanların, bunları reddedenlerin kullanabilecekleri yöntemlerdir.

Silâhlı eylemlere olanak tanınan bir ortamda ekonomik ve sosyal kalkınma gerçekleşmeyeceği gibi, özgürlüklerin kısıldığı bir dönemde de ekonomik ve sosyal yaşamdaki güçlüklerin, sıkıntıların halk yararına çözümleri bulunamaz.

Özgürlükçü demokrasinin silâhlı eylemleri önleme gücünü, yetkisini siyasal iktidara, Hükûmete, güvenlik kuvvetlerine vermediği iddiası her türlü hukukî dayanaktan yoksundur.

Demokrasi, gerçi, bir anlamda, siyasal iktidarın sınırlanmasıdır. Ancak bu sınırlama, Hükûmetin toplumda huzur ve asayiş sağlama ve yürütme görevini yerine getirme yetkilerini etkisiz bırakma anlamında bir sınırlama değildir. Özgürlükçü demokraside geçerli olan iktidar sınırlaması, ancak iktidarın, temel hak ve özgürlüklere müdahale olanaklarının ve iktidardan gelebilecek keyfi davranışların sınırlanmasıdır.

12 Mart 1971 öncesi dönemde, herhangi bir Üniversitede, bir yüksek okulda, öğrenci yurdunda, veya sokakta silâhlı çatışma, yasa dışı eylem olduğu vakit, Devletin gereken müdahaleyi yapmasını önleyecek bir hüküm ne Anayasada ne de yasalarda vardı. Tam tersine, Anayasa da yasalarda, Devleti, bu türlü durumlar karşısında etkin tedbirler, önleyici tedbirler alması için yetkili, hattâ yükümlü kılıyordu. Üniversite özerkliğinin, uygar ölçüler içinde böyle tedbirler almağa engel olmadığını, muhalefette olan CHP, 12 Mart 1971 öncesinde açıkça söylemişti. Kaldı ki, yukarda belirttiğimiz gibi olayların çıktığı yerlerden bir çoğunun özerkliği de yoktu. Örneğin Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Enstitüleri, birçok yüksek okullar ve akademiler, öğrenci yurtları, özerklikten yoksun, doğrudan doğruya Hükûmet denetimi altında kuruluşlardı. Hükûmet, bu-

ralarda asayiş ve güvenlik sağlamak için her tedbiri alabileceği gibi, yetersiz veya sakıncalı bulduğu bütün yöneticileri veya öğretim görevlilerini de değiştirebilirdi.

Hele başkentin ortasındaki öğrenci yurtlarının, yıllarca, şu veya bu silâhlı öğrenci gurubu tarafından «işgâl» altında bulundurulmasına, silâh talimîhâli durumuna getirilmesine göz yummasının, seyirci kalmasının, Hükûmet için, hiçbir Anayasal veya yasal özü bulunamazdı.

Hükûmetin kamu görevlileri üzerinde, etkin bir Devlet yönetimi için gerekli yetkilere sahip olmadığı yolunda, gene AP'nin başında bulunanlar tarafından ileri sürülen iddialar da gerçeğe aykırı idi. Hükûmetin, kamu görevlileri hakkında ancak keyfi işlem yapması olanağı sınırlı idi. Kaldı ki, Anayasayı değiştirmeksizin ve idarenin eylem ve işlemleri üzerinde yargı denetimini kısımaksızın, belli görev mevkiileri üzerindeki hükûmet yetkilerini genişletici yasa veya tüzük değişiklikleri yapma olanağı da vardı. Yasalardan aldığı yetkiyle, Hükûmet nasıl dilediği Valiyi değiştirebiliyor, merkeze nakledebiliyor, etkisiz görevlere getirebiliyorsa, belli bir ölçü içinde, başka bazı kamu görevlileri için de, Hükûmetler, benzeri yetkilerle donatılabilirdi. Anayasada buna hiçbir engel yoktu.

Çağımızın Demokrasisi

AP yöneticilerinin ve o doğrultudaki çevrelerin demokrasi anlayışlarındaki bir temel sakatlık da, çağımızda halkın yönetime katılma isteğinin arttığını, uzmanlarla teknokratların yetki ve özgürlüklerini bir ölçünün ötesinde sınırlayabilmeye ise modern teknolojinin olanak vermediğini anlayamamalarından veya anlamak istememelerinden ileri gelmektedir.

Devleti elbette uzmanlar yönetmez. Ama uzmanların, teknokratların düşünce özgürlüğü ve sesi de kısılamaz. Bırakınız demokratik ülkeleri, teknolojiye belli bir aşamaya varmış totaliter ülkelerde bile, uzmanın, teknokratın sesi, dü-

şünce ve yayın özgürlüğü bir ölçünün üstünde kısılamamaktadır. Çünkü, kısılrsa, o ülkenin çağdaş teknolojiye ayak uydurabilmesi ve ilerleyebilmesi duraklamaktadır. Oysa AP yöneticileri, iktidarda bulundukları sürece, teknokratları uzmanları, birer makina parçası gibi, birer kapıkulu gibi kullanmak istemişlerdir. Karşılaştıkları direnç karşısında da, Hükümet yetkilerinin yetersiz olduğu iddialarını daha ısrarlı olarak öne sürmüşlerdir.

Bu iddialarının sonucu olaraktır ki, AP, Mimar ve Mühendislerin düşünce özgürlüğü sınırlamak için, 12 Mart'tan sonra, demokrasiye ara verilmesinden yararlanarak, akıl almaz yasa değişiklikleri yapmağa kalkışmıştır. Öylelikle, halkın parasının, millî kaynakların israf edilmesi, kötüye kullanılması karşısında bunları herkesden önce farkedebilecek durumda olan teknik elemanların sesleri kısılmak istenmiştir.

Çağımızda öğretmenin, özellikle üniversite öğretim üyelerinin düşünce özgürlüğünü sınırlamağa kalkışmak da, yönetimde etkinlik sağlama sonucunu değil, ancak toplumun geride kalması sonucunu doğurur.

Çağımız yaygın haberleşme ve eğitim çağıdır. Halk her şeyi, eskisinden çok daha iyi bilmekte, çok daha yakından izleyebilmekte ve değerlendirebilmektedir. Bu olanağı elde eden halk, her ülkede ve her rejimde, özellikle demokratik ülkelerde, yönetime daha çok katılma, daha çok ağırlığını koyma özlemini duymaktadır, bunu kendinde bir hak olarak görmektedir. Toplum sorunları üzerinde ve devlet yönetimi konusunda halkın nisbeten bilgisiz ve ilgisiz olduğu çağlarda oluşmuş temsili demokrasi, artık halkı eskisi kadar tatmin edememektedir.

Başka ülkelerde, demokrasiye içtenlikle bağlı olan partiler ve iktidarlar, halkın bu yeni özlemi ve yaklaşımı karşısında, demokrasiyi daha genişletmeğe, halkın özgürlüklerini ve yönetime katılma olanaklarını arttırmağa uğraşırken, Türkiye'de, başta AP olmak üzere bazı tutucu çevrelerin, halkı bütbütün etkisizleştirme siyasal iktidarın yetkilerini

büsbütün genişletme hevesine kapılmaları, dünyanın tersine bir gidiştir.

Çağımızda demokrasiyi yaşatabilmenin, demokrasi içinde yaşayabilmenin, etkin bir devlet yönetimini gerçekleştirebilmenin ve toplumda uyum ve huzur sağlayabilmenin kaçınılmaz gereği odur ki, hem, yurttaşların ve çoğulcu bir toplumda doğal unsurlar olarak yer alan toplulukların, meslek gruplarının, kurumların ve örgütlerin Devlet yönetimine katılma, siyasette ağırlıklarını duyurma olanakları artacaktır; hem de halkın sürekli gözetimi altında bulunan yürütme organlarının etkinliği korunacaktır. Bu koşulların değişik ölçülerle bir arada sağlanması birçok demokratik ülkelerde olabilirken, Türkiye'de olamamışsa, bunun sorumlusu ne Anayasadır ne de halktır; bunun sorumlusu, doğrudan doğruya, çağdaş özgürlükçü demokrasiyi içlerine sindiremeyen ve etkin devlet yönetimini başaramayan iktidarlardır.

CHP İKTİDARINDA, HALK YÖNETİME DAHA ÇOK VE DAHA ETKİN BİÇİMDE KATILACAK VE HALKIN GÖZETİMİ ALTINDAKİ YÖNETİM, DEMOKRATİK HAKLARDA VE ÖZGÜRLÜKLERDE HİÇBİR KISINTI YAPMAKSIZIN, DAHA ETKİLİ OLACAKTIR. DEMOKRASİ DE, DEVLET DE, HALK DA DAHA GÜÇLÜ OLACAKTIR.

Seyim sisteminin yarattığı tepkiler de, sistemdeki aksaklıklardan çok, halkın yönetime katılma isteğinin yeterince karşılanamayışından ileri gelmektedir.

Anayasamızda «demokratik siyasi hayatın vaz geçilmez unsurları» olarak tanımlanan partiler, büyük ölçüde halkın denetim ve etki alanı dışında kalmaktadırlar. Halkta uyanan tatminsizliğin gerçek nedeni budur.

Partiler demokrasisindeki seçimlerde, yurttaşın, elbette, kişilere değil, partilere oy vermesi, ve aday listelerini yetkili parti organlarının hazırlaması gerekir. Başka türlü, kendi içinde tutarlı ve disiplinli iktidarlar oluşamaz.

Ne var ki, ülkemizde, particilik yapabilecek olanların aşırı ölçüde sınırlı tutulmuş, siyasetin pekçok kimseye yasaklanmış olması, üstelik, ocaklar - bucaklar kaldırıldıktan sonra meydana gelen boşluğun başka yollardan doldurulmaması yüzünden parti örgütlerinin toplumdaki köklerinin de çok zayıflamış bulunması, halkla partiler arasında bir kopukluk, bir yabancılaşma doğurmuştur. Bu nedenledir ki, yurttaş, haklı olarak, seçme hakkını kullanamadığı kanısına kapılmaktadır.

Sözünü ettiğimiz sınırlamalar 12 Mart 1971 sonrası dönemde daha da ileri götürülmüştür.

Örneğin, derneklerin siyasetle dolaylı olarak ilgilenmeleri bile yasaklanmıştır. Oysa, partiler demokratik siyasî hayatın vaz geçilmez unsurları olmakla beraber, siyaset yapma hakkının yalnız partilere tanındığı Türkiye'den başka bir «demokratik» ülke bulunmasa gerektir. Her demokratik ülkede, dernekler, siyasetle dolaylı olarak da değil, açıktan ve doğrudan ilgilenebilirler. Çoğu kez, siyasetle ilgilenmek üzere, örneğin bir partiyi veya adayı desteklemek üzere bile, dernekler, kulüpler kurulur. Hele belli siyasal, sosyal, ekonomik görüşleri toplunda yaymak için dernekler kurulabilmesi demokrasilerde doğal bir haktır. Halk çoğu kez, dertlerini ve isteklerini bu gibi dernekler aracılığı ile duyurur. Türkiye'de şimdi bütün bunlar yasaktır. Derneklerin, o arada sendikalar da dahil tüm meslek kuruluşlarının demec ve bildirileri bile sansüre bağlanmıştır. Hakları zaten çok sınırlı olan memur sendikaları kapatılmıştır. Bütün dünyada yüksek öğrenim gençliğinin toplum sorunlarıyla ve siyasetle ilgisi artarken ve bu ilgiyi yapıcı ve sağlıklı bir yönde geliştirmenin yolları aranırken ve bulunurken, bizde yüksek öğrenim gençliğinin siyasetle uzaktan bile ilgilenmesini önleyici hükümler getirilmiştir. Üniversite öğretim üyelerinin de düşünce özgürlüğü ve toplum sorunlarıyla ilgilenebilme hakkı önemli ölçüde kısılmaktadır.

Gerçek bir üniversite, toplum sorunlarına ilgisiz kalmaz, toplum sorunları üzerinde görüşlerini belirtmekten, araştırmalar yapmaktan alıkonulamaz. Fakat, üniversitelerin siyasetle ilgisini kesmek görüntüsü altında, asıl sağlanmak istenen, Üniversiteleri toplumdan koparmak, toplumdan etkilenemez ve toplumu etkileyemez duruma sokmak ve fildişi kuleye hapsetmektir.

Toplum sorunlarıyla ilgilenmek, siyasetle ilgilenmek demektir. Toplumun en bilgili kesimlerine, «siz toplum sorunlarıyla ilgilenemezsiniz» denilirse, bu, ister istemez toplum yararıyla bağdaşmayan bir takım karanlık tertipleri rahatça yürütebilmek için ortam hazırlamağa çalışıldığını akla getirir. Nitekim, böyle tertiplerin ardından, sıra, daima, halkın sesini kısıcı, doğrudan doğruya halkı baskı altına alıcı tedbirlere gelmiştir.

Eskiden, üniversite öğretim üyeleri, partilerin merkez karar ve yönetim organlarında görev alabilirlerdi. Şimdi bu yasaklanmakla, üniversite öğretim üyelerinin siyasete katkıda bulunabilme olanağı kaldırıldığı gibi, partiler de çarğımızın karmaşık sorunlarını çözümlemeye ve çözmede bilim adamlarının, uzmanların yardımından, tutacağı ışıktan büyük ölçüde yoksun bırakılmış olmaktadır.

Ülkemizde zaten memurlara, hattâ kamu iktisadî kuruluşlarının yönetici personeline de siyasetin yasak olduğu göz önünde tutulursa, toplumun aktif ve bilgili kesimlerinden geniş bir bölümünün siyaset dışı bırakıldığı görülür.

Bu yetmezmiş gibi, işçi sendikaları «partilerüstü sendikacılık» telkinleriyle siyaset dışına itilmek istenmektedir.

Köylüler de yaygın ve güçlü kooperatiflerde ve kooperatif birliklerinde örgütlenme olanağını bulamadıkları, Ziraat Odalarının da yönetiminde etkin olamadıkları, üstelik partilerin ocak-bucakları kaldırıldıktan sonra ortaya çıkan boşluk doldurulmadığı için, siyaseti etkileme, yönetime ağırlıklarını koyma olanaklarından fiilen yoksun kalmaktadırlar.

Türkiye'nin faal seçmen nüfusunun oldukça büyük bir bölümü yurt dışında işçi olarak çalışmaktadır. Birçok ülkeler, dışardaki seçmenlerine oy hakkı tanıdıkları hâlde, yurt dışındaki Türk seçmenleri oy hakkından yoksun bırakılmaktadırlar. Öylelikle nüfusumuzun çok uyanık bir kesimi, siyasetin tamamen dışında kalmış olmaktadır.

Türkiye dünyanın en genç nüfuslu ülkelerinden biri olduğu hâlde, ve çağımızda gençliğin kazandığı güç ve önem göz önünde tutularak, erginlik yaşının 21 olduğu bazı ülkelerde bile seçmen yaşı 18'e indirildiği hâlde, Türkiye'de 18-21 yaş arası gençlerden de oy hakkı esirgenmektedir. Bu büyük ve dinamik genç nüfus kesimi, çoğunlukla ya asker ya öğrenci olduğu için, oy verme dışında da siyasetle ilgilenme olanağını bulamamaktadır.

Sonuç olarak, görülüyor ki, Türkiye'de siyasetle fiilen ve etkin biçimde ilgilenebilenler, halkın yönetime katılması demek olan demokrasiyi lâfda bırakacak kadar sınırlıdır. Siyasetle fiilen ve etkin biçimde ilgilenebilenler, sadece, dar bir profesyonel politikacı kadrosuyla, serbest meslek ve iş adamlarından ibaret kalmaktadır.

Egemen Sınıflar Demokrasisi

Böylelikle, Türkiye'de çağımızın «kütle demokrasisi» yerine, yüzyıl-iki yüzyıl öncenin bazı Batı ülkelerindeki gibi bir egemen sınıflar demokrasisi, bir «soylular» veya «imtiyazlılar demokrasisi» ortaya çıkmaktadır.

Böyle bir sınırlı demokraside ise, altyapıda üretim ilişkilerini halk yararına yeniden düzenleyici, halkı gerek ekonomik gerek sosyal bakımdan güçlendiren köklü değişikliklerin demokrasi kuralları içinde yapılabilmesi çok güçleşmektedir.

Çağın bu kadar gerisinde kalmış bir demokrasi anlayışında ısrar edildikçe, Türkiye'nin rejim bunalımlarından ve sosyal bunalımlardan kurtulması beklenemez.

CHP İKTİDARI TÜRK DEMOKRASİSİNİ, BİR «EGEMEN SINIFLAR DEMOKRASİSİ»NİN DAR ÇENBERİNDEN KURTARARAK GENİŞLETECEKTİR. ÇAĞIN GEREĞİ OLAN KÜTLE DEMOKRASİSİ BOYUTLARINA KAVUŞTURACAKTIR, VE BÜTÜN TOPLUMUN SİYASETLE ETKİN BİÇİMDE İLGİLENEBİLMESİNİ, HALKIN SİYASETE, DOLAYISIYLA YÖNETİME AĞIRLIĞINI KOYABİLMESİNİ VE EKONOMİK DÜZENİ BARIŞÇI YOLLARDAN KENDİ YARARINA DEĞİŞTİREBİLMESİNİ SAĞLIYACAKTIR; ÖYLELİKLE TÜRK DEMOKRASİSİNE ÇAĞDAŞLIK, GENİŞLİK VE GERÇEKLİK KAZANDIRACAKTIR.

Demokrasiye Gerçeklik Kazandırmak

Bu amaçla,

- Yurt dışındaki seçmenlere oy hakkı tanınacaktır.
- 18 yaşını dolduranlara oy hakkı tanınacaktır.
- Dernekler üzerinden siyasetle ilgilenme yasağı kaldırılacaktır.
- İşçi sendikalarının siyasetle daha etkin biçimde ilgilenilme olanakları sağlanacaktır.
- Memurların sendikalaşma hakkı yeniden tanınacaktır.
- Toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkına ve özgürlüğüne 12 Mart 1971 sonrası dönemde getirilen aşırı sınırlamalar kaldırılacaktır.
- Üniversitefer yasasına konulan düşünce, bilim, öğrenim ve araştırma özgürlüklerini sınırlayıcı ve özerkliği etkisiz kılıcı hükümler kaldırılacaktır.
- Olağanüstü zorunluklar ortaya çıkmadıkça devlet güvenlik mahkemelerine olanak sağlayan yeni Anayasa hükmü işletilmeyecektir.
- Sıkıyönetim yasasında yapılan değişikliklerle bazı temel hakların ve özgürlüklerin, hattâ bazı sosyal ve ekonomik

hakların ve özgürlüklerin özünü zedeleyen hükümler kaldırılacaktır.

- Yasalarımızdan, düşünce ve anlatım özgürlüğünü, örnek aldığımız özgürlükçü demokrasi uygulamalarıyla bağdaşmayacak biçimde ve ölçüde sınırlayan bütün hükümler çıkarılacak, özellikle siyasal, sosyal, ekonomik konularda düşünce ve anlatım özgürlüğü sınırsız olacaktır.
- 12 Mart 1971 sonrası dönemde yapılan Anayasa değişiklikleriyle basın özgürlüğüne yeni sınırlamalar getirilmesini mümkün kılan hükümlere ilişkin yasalar çıkarılmayacak; başkalarının yazdığı yazılardan dolayı yazı işleri Müdürlerini sorumlu kılan yasa hükümleri yürürlükten kaldırılacaktır.
- Köylülerin hızla güçlü kooperatiflerde ve kooperatif birlikleriyle üst kuruluşlarında birleşip örgütlenmeleri sağlanacak ve bu üretici örgütlerinin siyasetteki ve devlet yönetimindeki etkinliklerini arttırıcı olanaklar sağlanacaktır.
- Yeni kurulacak köykentlerin yönetiminde kooperatifler etkin bir unsur olacaktır. Böylelikle, üretici örgütlerine dayanan yeni bir yerinden yönetim biçiminin bütün kırsal alanları kapsamasıyla, nüfusumuzun çoğunluğunu oluşturan üretici köylüler, Devlet yönetimine, büyük ölçüde, doğrudan doğruya katılma olanağını bulacaklardır.
- Genel olarak yerinden yönetimin «mahallî idare»nin yetkileri, ve yerinden yönetime halkın doğrudan doğruya katılabilme olanakları arttırılacaktır.
- Partilerin yönetiminde geniş halk topluluklarının ağırlığı arttırılacak ve parti örgütleriyle halk arasındaki yabancılaşma ortadan kaldırılacaktır.
- Kamu iktisadî kuruluşlarının yönetimine bu kuruluşlarda çalışanların ve yöre halkının temsilcileri etkin biçimde katılacaklardır. Halkın Devlet yönetimine ve iktisadî hayata o yönden de ağırlığını koyabilmesi sağlanacaktır.

- Üniversitelerin yönetimine, öğretim üyeleriyle birlikte, öğrenciler ve öteki üniversite görevlileri de etkin biçimde katılacaklardır.
- Devlet dairelerinin iç yönetiminde memurlara, memurların denetiminde de halka olanaklar tanınacaktır.

Bu amaçları gerçekleştirebilmek için CHP, yeterli çoğunluğu sağladığında, gerekli Anayasa değişikliklerini yapacaktır. Anayasa değişiklikleri için yeterli çoğunluğu sağlayamamakla beraber Parlâmentoda çoğunluğu sağladığında, gerekli yasa değişikliklerini yapmak veya, son Anayasa değişiklikleriyle gerekli kılınan fakat henüz çıkarılmamış bazı yasaları demokrasi kurallarına en uygun biçimde hazırlamak yoluyla; bir yandan son yıllarda demokraside yapılan tahribatı giderecek, bir yandan da, demokrasiye, çağımızın gereklerine uygun bir nitelik ve sosyal öz kazandıracak, halkın yönetime katılabilme ölçüsünü etkin biçimde arttıracaktır.

O zaman Türk demokrasisi güçlenmiş, halkın yönetimdeki ağırlığı artmış, ve sosyal devlet ülküsüne erişmemiz kolaylaşmış olacaktır. Büyük Çıkar çevreleriyle onların yandaşı durumundaki partilerin, demokrasiyi yozlaştırma, daraltma ve dönem dönem bunalımlara sürüklenme olanakları da öylelikle önlenebilecektir.

HABERLEŞME

Haberleşme olanaklarının demokratik bir anlayışla geliştirilmesi, eğitimi yaygınlaştırma bakımından olduğu gibi, düşünce ve tartışma özgürlüğü içinde kamuoyunun serbestçe ve bilgili olarak oluşabilmesi bakımından da zorunludur.

Bu yönlerden, CHP iktidarı, haberleşme alanında aşağıdaki tedbirleri ve atılımları gerçekleştirecektir :

- Düşünce ve yayın özgürlüğü önündeki bütün sınırlamalar kaldırılacaktır.
- Haberleşmede Anayasa gereği olan gizlilik titizlikle korunacak ve daha etkin müeyyidelere bağlanacaktır.

- Anayasada yapılan demokratik açıdan olumsuz değişiklikleri düzeltme olanağı bulunduğunda TRT'ye yeniden özerklik tanınacaktır. Bu olanak bulununcaya kadar da, TRT'nin, yönetimde ve yayın politikasında tam tarafsızlığı gözetilecektir.
- Televizyon yayınlarının bütün yurdu kapsar duruma gelmesi çabuklaştırılacaktır.
- Radyo ve Televizyon programlarının, ülkedeki kültür düzeyini ve sanat zevkini yükseltecek yönde hazırlanması teşvik edilecektir.
- Partilerin seçim konuşmalarının televizyondan da yayınlanabilmesi sağlanacaktır.
- CHP iktidarının açacağı eğitim seferberliğinin önemli bir aracı olarak, bir eğitim televizyonu kurulacaktır. Bu televizyonla eğitim programlarından, henüz televizyon seyredebeyen bölgelerin de yararlanabilmesini sağlamak üzere, eğitim programlarının filmleri, o bölgelerdeki halk eğitim merkezlerine gönderilecektir.

Televizyon eğitim programlarından, yaygın halk eğitimi için olduğu kadar, belli dallarda yazışma yoluyla yüksek öğrenim yapabilecek olanlar için de yararlanılacaktır.

- TRT dışında Anayasaya aykırı olarak kurulan bütün radyo istasyonları TRT'nin yönetimi ve denetimi altına alınacaktır.
- Devletçe kurulan veya Devletten mali yardım alan haber ajanslarının Anayasa gereği olarak tam bir tarafsızlıkla çalışması, etkin güvencelere bağlanacaktır.
- Anadolu basınının, yöresel ihtiyaçları karşılayacak biçimde ve yüksek düzeyde yayın yapabilecek duruma erişebilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.
- Haberleşmede ve eğitimde önemli bir unsur olan kâğıt fiyatlarının düşük düzeyde tutulması gözetilecektir.

HALKÇI VE ETKİN KAMU YÖNETİMİ

Türk halkının en büyük ve sürekli ıstırap konularından biri devletle ilişkilerinde karşılaştığı güçlükler, ilgisizlikler ve haksızlıklardır. İyi işleyen, dürüst ve tarafsız davranan, halkla sıcak ilişki kuran bir kamu yönetimi, güçlü devlet olabilmenin ve hızlı kalkınabilmenin de, sağlıklı bir demokratik siyasal ortama girebilmenin ve topluma huzur getirebilmenin de temel kurallarındandır.

Kamu yönetimi iyi işlemedikçe hiçbir iktidar bir ölçünün üstünde başarılı olamaz; kamu yönetimi dürüst ve tarafsız davranmadıkça ve halkla sıcak ve yakın ilişki kurmadıkça, halk-devlet bütünleşmesi sağlanamaz; ne devlet ne de halk verimli olabilir.

Çağımızın demokratik ülkelerinde halk, yönetime gitgide daha çok katılmak ve ağırlığını koyabilmek ister. Kamu yönetimi halka bu olanağı sağlamadıkça, demokrasi, halk gözünde gerçeklik kazanamaz.

Çarpışan Üç Görüş

Bugün Türkiye’de, kamu yönetimi konusunda üç siyasal görüş çarpışmaktadır :

1. «Bürokrat aydın» denen ve bürokrat veya teknokrat olarak kamu yönetiminde etkinlik kazanan kadrolardan azınlıkta olan bir bölüm, kamu yönetiminin dışındaki grublardan da bir bölümüyle birlikte, siyasal gücün yerini alarak devleti diledikleri gibi yönetmek isterler; halkın sıkıntılarını, özlemlerini, eğilimlerini dikkate almadan, yapısını yeterince bilmedikleri toplumu, kendi kafalarındaki kalıplara göre bi-

çimlendirmek isterler. Demokratik rejime müdahaleler oldukça istekleri daha çok yüzeye çıkar.

2. Adalet Partisi, kamu oyunun serbestçe oluşmasını ve halkın yönetimde etkinlik kazanmasını önlemek, büyük sermaye çevrelerinin çıkarlarına uygun biçimde toplumu dilediği gibi yönetmek; bunun için de, bürokrat ve teknokrat kadroları, kişilikleri olmayan makina parçaları gibi kullanmak ister.

3. Cumhuriyet Halk Partisi ise, son yıllarda oluşan ve artık iyice kökleşen yeni tutumuyla, yönetimde halkın etkinliğini arttırmak, bürokrat-teknokrat kadroları halkla bütünleştirmek, ve halkın eğilimleri yönünde topluma atılım ve ilerleme gücü kazandıracak halk hizmetinde bir kamu yönetimi yaratmak ister.

AP kendi öngördüğü kamu yönetimi modelini gerçekleştirebilmek için, bürokrat-teknokrat kadroları bir yandan ezip baskı altına almağa bir yandan da büyük sermaye çevreleriyle bütünleştirmeye çalışır. CHP ise, kendi öngördüğü yönetim modelini gerçekleştirebilmek için, bir yandan bürokrat-teknokrat kadroların kişiliklerine değer verir, saygı gösterirken, bir yandan da o kadrolarda, demokrasinin kesin gereği olan, halka saygı ve sevgiyi, halk önünde alçak gönüllülüğü geliştirmeye uğraşır.

Çağımızın demokrasiyi benimsemiş toplumlarında, halkla bürokratların ve teknokratların ilişkisini böyle bir anlayış içinde düzenlemedikçe, halkçı ve etkin bir kamu yönetimi gerçekleştirme ve rejimde huzur ve süreklilik sağlama olanağı yoktur. Çünkü çağımızda halkın yönetime katılma isteği ve yeteneği büyük ölçüde arttığı gibi; çağımızın uzmanlık isteyen karmaşık sorunları ve toplum yaşamına dalbudak salan devlet yapısında teknokrata ve bürokrata ağırlık kazandırmıştır. Demokrasiyi benimsemiş bir toplumda, siyasal iktidar, halkın yönetime katılma isteğini engellemeğe, bir ölçünün üstünde sınırlamağa kalkışırsa, tepkiler, bunalmalar doğar; bürokratin, teknokratın yetkilerini bir öl-

çünün üstünde sınırlamağa kalkışırsa, o zaman da yönetim büyük ölçüde aksar.

Adalet Partisi, iktidar döneminde, halkın hızla değişen veya gelişen istek ve eğilimlerini izleyemediği veya dikkate almadığı, ya da kendi siyasal felsefesiyle bağdaştıramadığı için, geçerli bir politika saptıyamamıştır ve devlet gemisine yön verememiştir; ayrıca bürokrasiye ve teknokrasiye yersiz ve aşırı müdahaleleriyle de gemiyi, düzgün işlemez duruma, yalpalar duruma düşürmüştür. Sonunda devlet gemisini 12 Mart kayalıklarına bindirmiştir.

Bir yandan halk, bir yandan da bürokratlar ve teknokratlar, devlet yönetimiyle yabancılaşmışlardır, sürtüşme içine girmişlerdir.

CHP nin yeni iktidarında, bütün siyasal karar organlarının ve kamu yöneticilerinin görevleri, yetkileri, yetenekleri ve birbirleriyle ilişkileri, bir hızlı değişim çağında, oluşumuzun gerektirdiği esneklik içinde, iyice belirlenecektir; halkla bürokrat ve teknokrat kadrolar arasında, çağımızın ve demokrasinin gereği olan bütünleşme sağlanmağa çalışılacaktır; ve devlet gemisine, halkın istek ve eğilimlerini yansıtan, tutarlı bir politika ile yön verilecek, rota çizilecektir.

Öylelikle, devlet yönetimi, uyumlu ve düzgün biçimde işleyecektir.

CHP için, halkla bürokrat-teknokrat kadroları bütünleştirmek, eskisine göre çok kolaylaşmıştır. Çünkü, bir yandan CHP, sekiz yıl önce başlayan ortanın solu hareketiyle ve bu hareketi kökleştirmek için verilen çetin dış ve iç mücadeleler sonunda, kendisi halkla bütünleşmiştir, «seçkinler partisi» görüntüsünden kurtulmuştur; bir yandan da, eskisine oranla daha çok halkın içinden yetişen yeni bürokrat-teknokrat kadrolar, kendi kökenlerindeki, toplumdaki ve CHP'deki değişimlerin sonucu olarak, halkla daha kolay bütünleşebilecek bir duruma erişmiştir. AP ve büyük sermaye çevreleri de bürokrat-teknokrat kadrolarda baş-

İlyan bu halkçı değişimin farkında oldukları içindir ki, «bir yandan bürokratları baskıları ve etkileri altına alabilmek umuduyla türlü yollara başvururken, bir yandan da yüksek öğrenim kapılarını, hattâ ilk eğitimden sonrasını halka kapatmak üzere tedbir üstüne tedbir alınmasını sağlamışlardır. İlkokul bitirenlerin yatılı öğrenim görebilecekleri meslek okulları birbiri ardından kaldırılmıştır; üniversiteye giriş ise —yoksul bölgelerden gelen çocuklar için zaten çok zor olduğu yetmezmiş gibi— paralı yapılarak, halk çocuklarına büsbütün engellenmiştir.

CHP'nin eğitimde öngördüğü halkçı düzen, eğitimin bütün dallarını ve aşamalarını dolayısıyla kamu hizmetinde yükselebilecek olanaklarını, herkese açacaktır.

Kamu yönetiminde CHP, halkçı doğrultusuna uygun olarak, aşağıdaki tedbirleri gerçekleştirecektir.

- Eğitimin her dalında ve azamasında, çocuklar ve gençler, iyi insan ilişkileri konusunda, halkla ilişkiler konusunda ve yöneticilik ve işletmecilik alanında eğitileceklerdir. Bu, yalnız yönetici, işletmeci veya öğretmen olmak üzere eğitim görenler için değil, her dalda eğitim görenler için zorunludur. Herhangi bir teknokrat veya uzman da, örneğin bir mühendis veya doktor da, toplum gereğince hizmet edebilmek, bilgisinden toplumu yerrince yararlandırabilmek için, bu konularda eğitimden geçmiş olmalıdır.

(Eğitim düzeninde bu bakımdan yapılacak değişiklikler, Bildirgenin eğitimle ilgili bölüntüsünde açıklanmıştır.)

- Toplum hızla değişmekte, teknik ve bilim hızla ilerlemekte, devlet yönetimi gitgide güçleşmektedir. Onun için kamu hizmeti görevlileri sürekli eğitilmelidirler.

Uzmanlık gerektiren görevler dışındaki kamu görevlerinde yükselebilmek için yüksek öğrenim yapmış olma koşulu aranmayacaktır. Ancak bütün liselerde gençler, kamu yöneticiliği için her bakımdan daha iyi yetiştirir-

leceklerdir. Daktilo yazmaktan muhasebeciliğe ve işletmeciliğe kadar, her türlü büro hizmetini yeterli olarak yapabilecek ve iyi birer yönetici olabilecek düzeyde eğitileceklerdir.

Liselerde gerçek yöneticilik eğitiminden geçen gençlere kamu yönetiminde yükselme kapıları açık bulunacaktır.

Kamu görevlileri, sürekli olarak meslek içi eğitim göreceklidir.

Kamu hizmeti görevlerinde belli bir süre hizmet görmüş olan başarılı memurlar, isterlerse, kurulacak olan «Kamu Yönetimi Akademisi» ne gidebileceklerdir. Bu akademiye başarıyla bitirenler, bekletilmeden, «yönetici sınıf» a geçebileceklerdir ve başarılarını sürdürürlerse, daha çabuk terfi edebileceklerdir. Böylelikle, uzmanlık isteyen görevler dışında, kamu hizmetine girerken, memurlarda üniversite diploması aranmayacaktır ama, yükselebilmek için memurlar, kamu görevleri süresince eğitim aşamalarından ve sınav süzgeçlerinden geççe geççe, kendilerini yenilemek, yetiştirmek zorunda kalacaklardır.

Ülkemizde, üniversite öğrenimine aşırı yönelimin nedenlerinden biri, kamu görevlerinde üniversite diplomasının aşırı önem taşıması olduğu için, bu önem ortadan kalkınca, üniversiteye girme isteklilerinin sayısı kendiliğinden bir ölçüde düşecektir ve üniversite önündeki yığılma eskiye oranla azalacaktır.

Devlet dairelerinde işini kovuşturmak zorunda bulunan yurttaşın doğrudan doğruya karşı karşıya gelebileceği memurların yetkileri de sorumlulukları da —belli ilkeler ve kurallar içinde— genişletilecektir. Bu durumdaki memurlar, kendilerine başvuran yurttaşların işlerini kendi yetkileriyle çözebileceklerdir. Yetkilerini gereği gibi ve dürüstçe ve adaletle kullanmadıkları zaman da doğrudan doğruya sorumlu olacaklardır ve sorumluluklarının etkin müeyyideleri bulunacaktır.

Kamu hizmeti görevlileri, yalnız yetkilerini kötüye kullanırlarsa, haksızlık veya iltimas yaparlarsa, rüşvet alırlarsa değil, yetkilerini gereken zamanda ve biçimde kullanmazlarsa da sorumlu olacaklardır.

Türkiye'nin devlet dairelerinde genellikle resmî yazışmaların altında sayısız paraf bulunur. Bir resmî yazının altında ne kadar çok paraf varsa, yetki ve sorumluluk o kadar dağılmış ve dağıla dağıla yok olmuş; yetki de sorumluluk da sahipsiz kalmış olur. Yurttaşın doğrudan doğruya başvurmak durumunda olduğu memurların yetkileri ve sorumlulukları genişletilip iyice belirlenmedikçe ve etkin müeyyidelere bağlanmadıkça, halk-memur ilişkileri, dolayısıyla halk-devlet ilişkileri düzelmeyeceği gibi, devlet dairelerindeki işlerin akımı da hızlandırılmaz; yurttaşın işinin görülmesinde yeteri kadar tarafsızlık veya dürüstlük sağlanamaz. CHP'nin kamu yönetimine getireceği yeni anlayış bu sakıncaları büyük ölçüde giderecektir.

- Kamu kuruluşları, kendi yanlış işlemlerinin, kusurunun veya ihmalinin ortaya çıkması durumunda, o yanlışlıklardan, kusurlardan veya ihmallerden ötürü kişilerin uğradıkları zararı gidermek için, yurttaşları yargı organlarına başvurmak zorunda bırakmayacaklardır. Böyle durumların mahkeme kararıyla ortaya çıkması hâlinde ise, aynı nedenle zarara uğramış kişilerin ayrı ayrı dava açmalarına ihtiyaç bırakmadan, zararlarını gidereceklerdir.
- Yurttaşın devlet yönetimi ve kamu hizmeti görevlileri üzerindeki demokratik gözetimi ve denetimi etkin bir düzene bağlanacaktır. Bunu sağlamak üzere bazı Batı ülkelerinde de olduğu gibi, yurttaşın kamu hizmetleriyle, devlet yönetimiyle ilgili kişisel şikâyetlerini dinleyen ve kovuşturan tarafsız görevliler atanacak ve bu görevliler, Türk toplum yapısına uygun ve Batıdakinden daha geniş yetkilerle donatılacaktır.

- Halkın devlet yönetimi ve kamu hizmeti görevlileri üzerindeki gözetimi ve denetimi sağlarken, kamu hizmetlerinin kendi içinde de, görevlilerinin yönetimi denetleyebilmeleri için, hizmet disiplini sarsmayacak fakat etkin biçim ve ölçüde, demokratik olanaklar sağlanacaktır.
- Memurların sicilleri konusu demokratik bir sisteme bağlanacaktır.
- 12 Marttan sonra Anayasa değişikliğiyle yasaklanıp kaldırılan memur sendikaları, daha geniş yetkilerle donatılmış olarak, yeniden kurulacaktır. Hizmet içi denetimde bu sendikalar da görevli ve yetkili olacaktır.
- Subaylıkta olduğu gibi memurlukta da, bazı mevki ve görevlerde yükselebilmek için, belirli bir süre Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da veya başka az gelişmiş yörelerde hizmet zorunluğu olacaktır. Öylelikle, bu bölgeler, halk gözünde, memurlar için «sürgün yeri» olmaktan çıkıp, her devlet memuru için zorunlu yurt görevi yerine duruma gelecektir. Aynı zamanda, devlet memurları yurdun az gelişmiş bölgelerini daha iyi tanıma, o bölgelerin sorunlarını daha yakından öğrenme olanağını bulmuş olacaklardır.

Kamu hizmeti görevlisi uzmanlar için de bu zorunluk uygulanacağından, bu bölgelerin ve yörelerin her düzeyde teknik ve uzman personel ihtiyacı en yeterli biçim ve ölçüde karşılanmış olacaktır.

- İşe almada, yer ve görev değiştirmede objektif kurullar uygulanacağından, ve gerek halkın yönetim üzerinde gerek memurların hizmet içinde denetim ve gözetim yetkileri olacağından, memurlar üzerindeki siyasal baskılar çok azalacaktır.
- Ancak, siyasal iktidarın, kendi programına ve tutumuna göre devlet yönetimine yön verebilmesi de gereklidir. Buna, sınırları kesinlikle çizilmiş ölçüler içinde ve demokrasiyle bağdaşır biçimde olanak sağlayabilmek üye-

re, kamu yönetimiyle ilgili siyasal kararlarda ağırlık olan mevkilerdeki bazı yüksek memurların değiştirilmesi, Bakanların takdirlerine yer verilecektir.

Fakat bu biçimde görevleri değiştirilen yüksek memurlara, durumlarıyla orantılı başka görevler verilecek, onların bilgi ve tecrübeleri devlet hizmetinde gereğince değerlendirilecektir.

- Ayrıca, her Bakana, kendisiyle göreve gelip kendisiyle beraber görevden ayrılacak, belli sayıda bir danışman kadrosu kurma olanağı sağlanacaktır. Bu danışmanlar, devlet memurluğunun özgürlük haklarından ancak görevde bulundukları sürece yararlanabileceklerdir; memur sendikalarına giremeyeceklerdir; daha önce sendika üyesi olsalar da üyelikleri askıya alınacaktır. Bu danışmanlarla, yüksek yönetim mevkilerindeki memurların yetkileri arasındaki sınırlar kesinlikle belirlenecek; öylelikle, bu danışman kadrosunun, bakanlıklarda, devlet dairelerinde birer siyasal baskı ve partizanlık aracı durumuna gelmeleri önlenecektir. Bu danışmanlar, ancak, politika saptanmasında ve siyasal nitelikteki yasaların hazırlanmasında bakana yardımcı olacaklardır.
- Bakanlar Kurulu çalışmaları hızlandırılıp daha verimli duruma getirilmedikçe, kamu yönetiminde çalışma ve hizmet akışının hızlandırılması bir ölçünün üstünde anlam taşımaz. Onun için, Bakanlar Kurulunun çalışma biçimi de yeniden düzenlenecektir. O arada, Kararname konusu olan işlemlerin ve atamaların sayısı büyük ölçüde azaltılacak, her Bakanın kendi Bakanlığı ile ilgili yetkileri ve sorumlulukları genişletilecektir. Ortak sorumluluk genel politikayla ilgili konulara indirgenecektir.
- Devlet memurları kanunuyla personel rejiminde meydana gelen aksaklıklar süratle giderilecektir. Özellikle, teknik personelin ve uzmanların devlet hizmetinden ayrılmaları sonucunu doğuran, maddi ve manevi bakımdan mağdur edici hükümler ve uygulamalar değiştirilecektir.

Kamu kesimindeki teknik personelin meslek odalarıyla ilgili haklarına getirilmek istenen teknokratın kişiliğini ezme amacına yönelmiş, çağın ve demokrasinin kurallarına aykırı kısıntılar önlenecektir.

- Kamu girişimiyle ilgili bölüntüde de açıklandığı gibi, yeni bir demokratik işletmecilik düzeni içine sokulacak olan kamu iktisadi kuruluşlarındaki bütün personel, memur statüsünden çıkarılacaktır. Öylelikle kamu girişimleri, devlet personel rejimindeki kayıtlamalar yüzünden, değerli teknik personeli yitirme durumundan kurtulacaklar, onları daha çok tatmin etme olanağına kavuşacaklardır. Bildirgenin aynı bölüntüsünde anlatılan yöntemlerle, kamu girişimlerinden siyasal iktidarın baskı ve müdahale olanağı kalkacağı için, personel rejimine getirilecek bu serbestliğin, partizanca uygulamalarla kötüye kullanılması tehlikesi olmayacaktır. Memur statüsünden çıkarılan kamu girişimi yöneticilerinin ve teknik personelinin, edinilmiş özlük haklarından, kendi lehlerine olanlar saklı kalacaktır.
- Kamu yönetiminde aşırı ölçülere varan cari giderleri, üretken olmayan yatırımları ve israfı önlemek üzere etkin tedbirler alınacaktır. O arada, kesin zorunluklar dışında, bir süre için yeni devlet yapıları yapımına ara verilecektir. Böylelikle tasarruf edilen kaynaklar, birçoğu yıllarca gecikmiş olan enerji ve sulama gibi, altyapı niteliğinde veya üretken yatırım projelerinin hızlandırılmasına yönettilecektir.
- Kamu yatırım projelerinin uygulanmasındaki gecikmeler, kalkınmayı ve kamu hizmetlerini çok aksattığı gibi, bu projelerin maliyetlerinde de büyük yükselişlere yol açmaktadır. Yetkili görevlerde bulunanlar, projelerin zamanında bitirilmeyişinden sorumlu tutulacaklardır.
- Yerinden yönetimin (mahalli idarelerin) yetkileri ve yerinden yönetimi halkın etkileyebilme ve denetleyebilme olanakları genişletilecektir. Değişen toplum yapısına ve

CHP iktidarının gerçekleştireceği köykentler düzeniyle ortaya çıkacak yeni yerleşim düzenine uygun olarak, yerinden yönetime yeni bir biçim verilecektir.

- Yüklendikleri kamu görevlerinin ağırlığı ve önemi göz önünde tutularak, muhtarlara aylık bağlanacak ve sosyal güvenlik sağlanacaktır.
- Köykentlerin kuruluş yerlerinin seçiminde ve adlandırılmasında halka danışılacaktır.
- Tarihi yer adlarının değiştirilmesine son verilecektir. Hiçbir yerleşme merkezinin adı, halktan istek gelmedikçe ve halkın oylamasından geçmedikçe değiştirilmeyecektir.
- Özel idarelerle belediyeler arasındaki yetki sınırları önlenecektir.
- Belediye gelirleri arttırılacaktır. Gelir kaynakları çok kıt olan belediyelere gerekli devlet yardımı sağlanacaktır.
- İller Bankası kredileri, Plana, objektif ölçülere ve hazırlanmış iş programlarına göre dağıtılacaktır.
- Hayat pahalılığındaki büyük artış gözönünde tutularak, katsayı yeniden ayarlanacaktır. Ayrıca, personel rejiminde tavanla taban arasında büyük gelir farkını azaltıcı ve dar gelirli kamu hizmeti görevlilerinin durumlarını iyileştirici değişiklikler yapılacaktır.
- Memur Yardımlaşma Kurumu (MEYAK) derhal kurulacaktır ve memurların demokratik yönetimi ve denetimi altında çalışacaktır. (Ekonomide kurulacak güçlü HALK SEKTÖRÜ'nde MEYAK'ın tutacağı yere, bildirgenin ilgili bölüntülerinde değinilmiştir.)

İÇ GÜVENLİK

Huzur ve asayiş sağlanmasında, insan haklarının ve özgürlüklerinin korunmasında ve demokratik rejimin esenliğinde, iç güvenlik en önemli etkenlerden biridir.

Ancak, iç güvenliğin etkinliği kadar, iç güvenlik bakımından kullanılan yöntemlerin niteliği de önemlidir. Eğer bu yöntemler demokratik hukuk devleti kurallarına ve insan haklarına uygun değilse, sağlanacak huzur ve asayiş aldatıcı ve yüzeysel olur; her an bozulabilir ve demokrasi tahribedilir.

İç güvenlikle, sosyal ve ekonomik durum arasında da yakın ilişki vardır. Bir ülkede sosyal ve ekonomik düzen hakça ve dengeli değilse, en etkin iç güvenlik tedbirleri bile huzur sağlamağa yetmez. Yetmediği görüldükçe de, iç güvenliği sağlamada daha sert yöntemlere, demokratik hukuk devleti kurallarıyla ve insan haklarıyla bağdaşmayan yöntemlere başvurma eğilimleri artar; toplumda kaynaşmalara, giderek patlamalara, ortam hazırlanmış olur.

Eski Deneyler

Türkiye bu bakımlardan acı sonuçlar veren deneyler geçirmiş ve geçirmektedir.

Çok partili rejimde, iç güvenlik kuvvetlerinin zaman zaman partizanca veya demokratik hukuk devleti kurallarına ve eşitlik ilkelerine aykırı biçimde kullanılması, halkın bu kuvvetlere güvenini ve saygısını zedelediği gibi, büyük huzursuzluklara, siyasal bunalımlara, patlamalara yol açmıştır.

Hele Adalet Partisi iktidarı sırasında, huzuru ve asayışı zedeleyen yasa dışı eylemlere karşı, Anayasayla ve yasalarla

Hükûmete tanınmış bazı yetkiler kullanılmazken, bunların çok dışında ve ötesinde metotlara başvurulması; yasa dışı eylemler karşısında, yasa dışı başka bazı eylemlere cesaret verilerek, şiddete karşı şiddetle «denge» kurmağa kalkışılması; karşıt gruplar arasına kışkırtıcı ajanlar sokularak, şiddet eylemlerinde tırmanma başlatılması; asayişsizliği «anarşi»ye dönüştürmede, huzursuzluğu bunalım boyutlarına ulaştırmada başlıca etken olmuştur.

12 Mart Sonrası Yöntemler

12 Mart 1971 sonrası dönemde kullanılan yöntemler de daha az tehlikeli ve daha az sakıncalı olmamıştır. Çatışan karşıt gruplardan biri alabildiğine cezalandırılırken, ötekini, ortamı karıştırıcı «anarşik» davranışları ve eylemleri tam bir serbestlik içinde sürüp gitmiştir. Barışçı demokratik sol veya sosyal demokrat akımlar içinde yer alan ve hiçbir yasa dışı davranışta bulunmayan bazı kişilere ve kuruluşlara karşı haksız ve sert davranışlarda bulunulurken, demokrasi gereği olan düşünce özgürlüğünü kullananlardan veya, hiçbir suçları olmadığı hâlde, imzasız ve uydurma ihbarlarla gözaltına alınanlardan bazılarına, insanlık ve uygarlık dışı işlemler yapılırken; Sıkıyönetim mahkemelerinde bile suçlulukları öne sürülen bazı kimseler açıkça kayırılmışdır. Demokratik hukuk devleti kuralları ve Anayasa sınırları içinde ve Hükûmet emrinde çalışması gereken Devletin resmî istihbarat örgütü, adetâ Hükûmet üstü ve Anayasa üstü bir kuruluş gibi çalışma yoluna sokulmuştur. Devletin meşru iç güvenlik kuvvetlerinden gereken biçim ve ölçüde yararlanılmazken, aylardır açıkça sözü edilen «kontr-gerila» gibi bir takım örgütler ortaya çıkmıştır.

«Anarşiye karşı mücadele» niyeti veya iddiası ile başvuru bu gibi yöntemlerin, «anarşi» yaratmada, devlete karşı güveni sarısmada ne kadar etkin olacağı düşünülmemiştir.

Gene bu dönemde, «huzuru ve asayişi» sağlamak için köklü tedbirler alınacağı öne sürüldüğü hâlde, devletin gerçek

ve meşru iç güvenlik kuvvetlerini demokratik bir anlayış içinde modernleştirme, güçlendirme ve etkinleştirme yönünde hiçbir şey yapılmamıştır.

Bu dönemde izlenen «huzur ve asayiş» politikası, «aşırın akımları önleme» gerekçesiyle uygulanan bazı yöntemler, normal rejime dönüldüğünde, huzursuzluğu ve asayişsizliği büsbütün arttırabilecek, hattâ aşırın akımları kamçılatabilecek birikimlere de yol açabilir niteliktedir. Soruşturmalar, kovuşturmalar, yasa dışı eylemlerin gerçek sorumluları üzerinde tarafsız bir tutumla yoğunlaştırılacak yerde, tek yanlı olarak aşırın ölçüde genişletilmiştir. Karışık ve huzursuz bir ortamda, türlü akımların ve kışkırtmaların etkisi altında ve gençlik heyecanı içinde, bazı olaylara uzaktan karışmış veya sadece ilgi duymuş binlerce genç, yaşları ilerledikçe veya serin kanlılıkla düşündükçe daha ılımlı bir çizgiye gelebilme olanağından yoksun bırakılmışdır; bunlardan birçoğuna öğrenimlerini sürdürebilme, iş bulabilme kapıları kapatıldığı gibi, birçoğu da, insanlık ve uygarlık dışı muamelelerle, umutsuz ve topluma küskün insanların psikolojisi içine itilmiştir.

Gene birçoğu, aylarca, yasa dışı eylemlerin bazı önderleriyle veya kışkırtıcılarıyla aynı koşullarda tutuklu bulundurulularak, adetâ zorla, dayanışma hâline sokulmuştur. Böylece, kendi kendilerini kurtarabilmeleri zorlaştırılmışdır.

CHP iktidarı, iç güvenliği, toplumsal huzuru ve asayiş, insanlık, uygarlık ve hukuk devleti kurallarını içinde ve çok daha etkin biçimde gerçekleştirecektir. CHP iktidarının bu yönde izleyeceği tutumun ana çizgileri ve uygulayacağı tedbirlerin başlıcaları şunlardır:

- CHP iktidarında, bir yandan, demokrasinin vaz geçilmez gereği olan düşünce, inanç ve anlatım özgürlüğü en geniş ölçüde sağlanırken; bir yandan da, düşüncelere ve inançlara baskı yapılmağa kalkışılması, Anayasa dışı eylemlere ve toplumda huzuru ve asayiş bozucu davranışlara girişilmesi karşısında, Devlet gücünü en etkin biçim ve ölçüde kullanılacaktır.

- Devlet gücü bu amaçla etkin biçim ve ölçüde kullanılırken, demokratik hukuk devleti çizgisinin, insanlık ve uygarlık kurallarının dışına çıkılmayacaktır. Bu çizginin ve kuralların dışına çıkmaksızın etkin olabilme yeteneğini iç güvenlik kuvvetlerine kazandırabilmek üzere, bu kuvvetler modernleştirilecektir; daha iyi eğitilecektir; büyük veya hırçın toplulukları cana kıymaksızın kontrol altına alabilmenin çağdaş yöntemlerini ve teknik araçlarını uygulayabilecek yönde ve düzeyde yetiştirilecektir. İşkence niteliğinde veya insanlık onurunu incitici davranışlarda bulunmaksızın kanıt toplayabilmenin, ifade alabilmenin uygar ve bilimsel yöntemleri geliştirilecektir.
- Adli zabıta kurularak, soruşturma safhasında, yürütme organlarının, siyasal iktidarın baskı veya müdahale olanakları büyük ölçüde önlenmiş olacaktır.
- Türk polisi, siyasal baskılardan kurtulduğu oranda daha iyi çalışabilmekte ve halkın saygısını, güvenini kazanabilmektedir. Onun için, polis ve bütün iç güvenlik kuvvetleri üzerinde siyasal baskının etkinliğini önleyici tedbirler alınacaktır. Bu arada, iç güvenlik kuvvetlerinde görev alanların, tutum ve davranışlarından kişisel sorumlulukları arttırılacak ve etkin müeyyidelere bağlanacaktır. Öylelikle, bu kuvvetlerde görev alanların siyasal baskıya karşı direnci arttırılacaktır.
- İç güvenlik kuvvetlerinin halkla yabancılaşmasını önlemek ve bu kuvvetleri bir kapalı kadro durumundan çıkarmak üzere, yedek polislik sistemi getirilecektir. Ordu ihtiyacının üstünde kalan, lise bitirmiş veya yüksek öğrenim yapmış gençlerden bir bölümü, objektif sınavlar sonunda, polisliğe ayrılacaklardır. Gerekli temel eğitimi gördükten sonra, bunlar, Anayasanın 60. maddesinde belirlenen «vatan hizmeti»ni, askerlik yerine, esas polis kadrolarının yanında, yedek polis olarak yapacaklardır.

- Polislik mesleğine girmiş bulunanların bütün özlük hakları korunmakla beraber, mesleğe yeni alınacak polisler enaz lise bitirmiş olanlar arasından sınavla seçilecekler ve daha yüksek düzeyde süreki meslek eğitiminden geçirileceklerdir. Bu düzenlemeden önce mesleğe girmiş bulunan polislerden yeterli eğitim görmemiş olanlar arasında, yaşları elverişli olanların, lise düzeyinde eğitim görebilmeleri için gerekli olanaklar ve kolaylıklar devletçe sağlanacaktır.
- Vatan hizmetini jandarma kuvvetlerinde yapacak olanlarda ortaokul veya lise düzeyinde eğitim görmüş olma koşulu aranacaktır.
- Jandarma birlikleri en modern araçlarla donatılacaktır. Coğrafya koşulları nedeniyle ulaşım ve haberleşme zorluğu çeken jandarma birlikleri için helikopterden ve telsizden yararlanma olanakları arttırılacaktır.
- Jandarma kuvvetlerinde de sürekli eğitim olacaktır.
- Bütün iç güvenlik kuvvetleri personelinin eğitiminde, demokratik anlayışa ve halkla iyi ilişkilere büyük ağırlık verilecektir.

İç güvenlik kuvvetlerinin belli dallarında ve aşamalarında görev alacak olanların sosyal ve ekonomik konularda yeterli ve sürekli eğitim görmeleri sağlanacaktır.

- İç güvenlik kuvvetleri ve silâhlı kuvvetler dışındaki yurttaşlara, kesin zorunluk olmayan durumlarda silâh taşıma izni verilmeyecektir. İç güvenlik kuvvetleri üyelerinin de ateşli silâh kullanabilme yetkileri, buna zorunluk bulunan görevlerle sınırlı olacaktır.
- Bekçilerin sosyal ve ekonomik hakları daha ileri düzeyde gerçekleştirilecektir ve meslek içi eğitim görmeleri sağlanacaktır.
- Devletin istihbarat örgütünün yüksek düzeyde eğitim görmüş, demokratik anlayış içinde yetişmiş kimselerden kurulmasına büyük önem verilecektir. Ekonomik, sosyal ve siyasal konularda, sürekli eğitilmeleri sağlanacaktır.

- Devletin istihbarat örgütünün, demokratik hukuk devleti kuralları ve Anayasa hükümleri dışında yöntemler kullanmaları kesinlikle önlenmelidir. Bu örgütün çalışmaları ve hesapları, işin özelliklerine uygun fakat etkin bir denetime bağlanacaktır.
- Devlet istihbarat veya iç güvenlik kuruluşlarının kışkırtıcı ajan kullanmalarına asla müsaade ve müsamaha edilmeyecektir.
- Yaygın haberleşme ve açıklık çağı olan çağımızda, bir devletin iç ve dış güvenliği için gerekli istihbaratı, büyük ölçüde, açıktaki olanaklardan yararlanarak yapılabilir.

Kaldı ki, açıklık rejimi olan demokrasi bütün kurallarıyla uygulanırsa, bütün düşünce akımları ve birçok örgütlenme ve eylemler açıkta olacağı için, gizli istihbaratı gerektiren alanlar da daralacaktır. Önemli ve gerekli olan, açık istihbarat olanaklarının yeterince kullanılabilmesi ve istihbaratın gereğince akılcıca değerlendirilmesidir. Devletin istihbarat örgütü bu olanakları ve istihbaratı en iyi değerlendirebilecek düzeye eriştirilecektir.

HAKÇA HUKUK

Türkiye'de hukuk düzeni bozuktur, yavaş ve pahalıdır. Halkın devlete karşı yabancılaşmasının, huzur ve asayiş, can ve mal güvenliği sağlamadaki zorluğun, kan davalarının, toprak anlaşmazlıklarından doğan düşmanlıkların, verimli ve adaletli bir tarım düzeni kurulamayışının, sosyal adaletsizliğin derinleşmesinin ve devlet yönetiminde gereken etkinliğin sağlanamamış olmasının başlıca nedenleri arasında, hukuk düzeninin bozukluğu, yavaşlığı, pahalılığı yer almaktadır.

Yurttaşın en büyük ıstırap konularından biri budur. Hak duygusu adalet alanında bile tatmin edilemeyen halk, bu yüzden tedirgin ve küskün olmaktadır.

Öteyandan, Türkiye'de, gerek sosyal ve ekonomik düzendeki bozukluklar gerek yönetimdeki aksaklıklar, dava sayısını o kadar arttırmaktadır ki, en iyi ve çabuk işleyen bir adalet mekanizması bile, bu davaların altından, yurttaşın tatmin edici bir süratle kalkamaz.

Örneğin,

- Yurttaşın uzlaşmazlık konusu olmayan bazı açık ve kesin haklarını bile alabilmek için adliyeye başvurmak zorunda bırakılması, halka da mahkemelere de ağır yük olmaktadır;
- Köklü ve adaletli bir toprak reformu yapılmamış olması, toprak ve mera anlaşmazlıklarından doğan davaların başa çıkılamıyacak kadar çoğalmasına yol açmaktadır;
- Orman düzenindeki bozukluk, orman suçlarının çok yaygınlaşmasına ve bu suçlarla ilgili davaların yığılmasına neden olmaktadır.

- Çalışma düzeniyle ilgili yasalarda uygulamanın ortaya çıkardığı aksaklıkların yıllardır düzeltilmemiş olması, iş davalarını arttırmaktadır.
- Kamu kuruluşlarının yanlışlıklarından ötürü kişilerin uğradıkları zararı gidermek için, genellikle her yurttaş ayrı ayrı mahkemeye başvurmak zorunda bırakılmaktadır. O yüzden de böyle konulardan her biri için binlerce, onbinlerce dava açılmaktadır.
- İç güvenliğin etkin ve doyurucu biçimde sağlanamaması, kan davalarını ve cinayetleri ve bunlarla ilgili davaları arttırmaktadır.

CHP 'nin kuracağı düzende, sosyal ve ekonomik alan-daki ve devlet yönetimindeki bütün bu bozuluklar, adaletsizlikler, haksızlıklar, bu Bildirgede açıklanan yollardan giderileceği için, dava sayısında çok büyük bir azalma olacaktır, ve mahkemelerin kadrolarında da maddi olanaklarında da herhangi bir genişletme gereği duyulmaksızın, adli işlemlerin çabuklaşması sağlanabilecektir.

CHP iktidarında, hukuk düzeniyle ilgili olarak, ayrıca, aşağıdaki tedbirler alınacaktır :

- Usûl hükümleri, gerçek adaletin ortaya çıkmasını önlemeyecek biçimde değiştirilerek, davaların daha çabuk sonuçlanabilmesi sağlanacaktır. Davaların kasıtlı olarak uzatılmasına yol açan kapılar kapatılacaktır.
- Adli zabıta kurularak, soruşturma safhasında, yürütme organlarının, siyasal iktidarın, baskı ve müdahale olanakları büyük ölçüde önlenmiş olacaktır.
- Yasalarımızla çağdaş Türk toplum yapısı ve ekonomik hayat arasındaki çelişkiler, tutarsızlıklar incelenerek, bunlar en kısa zamanda ve halk yararına giderilmeğe çalışılacaktır.
- Düşünce suçu kavramı yasalarımızdan çıkarılacaktır.
- Hak aramak ucuzlaştırılacak ve kolaylaştırılacaktır; dar gelirli için adli yardım sistemi geliştirilecektir.

- Sosyal güvenlik sistemlerine bağı bir hukuk sigortası dalı kurularak, sigortalıların, sosyal ve ekonomik haklarıyla ilgili davalarında, sigorta kurumunun kadrosu içinde görev alacak avukatların hizmetinden ücret ödemeksizin yararlanabilmeleri sağlanacaktır. Yaygınlaştırılacak kooperatifçilik hareketiyle birlikte tarım kesimi için kurulacak sosyal güvenlik sistemiyle, köylüler ve üreticiler de bu olanaktan yararlanabileceklerdir.
- Uzlaşmazlık konusu olmayan işlerin adliye yoluyla izlenmesi zorunluğu kaldırılarak, yurttaş gereksiz zahmetlerden ve giderlerden kurtarılacaktır.
- Hukuk dili özleştirilecek, bütün mevzuat sade bir sistem içinde tasnif edilip düzenlenecektir; öylelikle yurttaşın, haklarını ve hak arama yollarını daha kolaylıkla kavrayabilme sağlanacaktır.
- Kesinlikle askeri nitelikte olmayan suçlardan ötürü sivilinlerin askeri mahkemelerde yargılanmaları sonucunu doğurabilecek hükümler kaldırılacaktır.
- Tabii yargı yolunun dışına çıkılarak, sıkıyönetimden sonra da sıkıyönetim mahkemelerinin göreve devam edebilmesinden ve *Devlet Güvenlik Mahkemeleri* kurulmasından doğan çelişkiler, yetki sirtüşmeleri giderilecektir.
- Hukuk öğreniminde psikolojiye ve hak duygusunu geliştirici eğitime, mesleki konular kadar ağırlık verilmesi sağlanacaktır.
- Yurttaşların adliye ile ilgili şikâyetlerinin daha iyi izlenmesi sağlanacaktır.
- Cezaevleri, yaşama koşulları ve iç düzenleri bakımından daha uygar ve eğitici duruma getirilecektir. Hükümlülerin, zamanlarını eğitimle değerlendirme olanakları en geniş ölçüde sağlanacaktır.

Bu arada, cezaevlerinde Kalkınma Plânının insangücü hedeflerine uygun meslek ve sanat eğitimi programları düzenlenerek, hükümlülerin, serbest bırakıldıkları

zaman iş bulmaları kolaylaştırılacaktır; işsizlikten ötürü yeni suçlar işlemeğe yönelmeleri önlenecektir.

- Çalışan hükümlülerin cezaevlerinde sağladıkları kazançla kurulan döner sermaye, genellikle hükümlüler yararına kullanılmamaktadır. Bu duruma son verilecektir. Döner sermaye, ancak, cezaevlerinin daha uygar duruma getirilmesi, daha çok eğitim olanaklarıyla donatılması için kullanılacaktır; ve hükümlülerin çalışarak sağladıkları kazançlardan, kendilerine veya ailelerine daha yeterli ve adaletli pay ayrılacaktır.

Hükümlülere serbest bırakıldıklarında adaletli ve işe yarar ölçülerde toplu ödeme yapılacaktır.

- Hükümlülerin, ziyarete gelenlerle, daha insani koşullar altında görüşebilmeleri sağlanacaktır.

ORMAN SUÇLARININ AFFI

Orman suçlarının affını, CHP, iktidara gelir gelmez gerçekleştirecektir. Ancak, ticarî kazanç amacıyla orman suçları işlemiş olanlar bu afdan yararlandırılmayacaklardır.

CHP, iktidara gelir gelmez ilk işlerden biri olarak, bu Bildirgede ayrıntılarıyla açıklanan insanca ve adaletli orman düzenini kuracağından ormanla ilgili «suç» eğilimleri kendiliğinden azalacak hattâ ortadan kalkacaktır. Bildirgenin ilgili bölüntüsünde belirtildiği gibi, ormanların gelirlerinden orman köylüleri en geniş ölçüde yararlanacağı için, ormanların korunmasında ve orman suçlarının önlenmesinde köylü Devlete başlıca yardımcı olacaktır.

GENEL AF

Sık sık af çıkarılması sakıncalı görülse bile, Türkiye'de işlenen suçlar, büyük oranda, sosyal ve ekonomik düzendeki ve yönetimdeki bozukluktan, toplum yapımızla bazı yasalar arasındaki tutarsızlıktan ileri geldiği için, zaman zaman af çıkarılması kaçınılmaz olmaktadır.

CHP'nin kuracağı hakça sosyal ve ekonomik düzende, suç eğilimini veya suçluluk durumunu arttıran bu etkenler ortadan kalkacağı için, artık sık sık af çıkarılmasına da ihtiyaç kalmayacaktır.

CHP, Cumhuriyetin ellinci yıldönümü dolayısıyla bir genel af çıkarılmasının zorunlu olduğuna inanmaktadır. Çünkü;

- Her ülkede ve rejimde, böyle önemli yıldönümlerinin sevincini yaygınlaştırmak amacıyla genel af çıkarılması gelenektir;
- En az bir yıldır sorumlu yerlere gelip gidenler, o arada Başbakanlar, Adalet Bakanları, hükümlülere ve yakınlarına, Cumhuriyetin ellinci yıldönümü dolayısıyla bir genel af çıkacağı umudunu vermişlerdir.

Bu kadar umut verildikten, böyle bir bekleyiş Hükümetlerce uyandırıldıktan sonra, af çıkarılmamasının yarattığı hayal kırıklığı, hükümlüler ve yakınları üzerinde, mahkûmiyetin ıstırabını büsbütün ağırlaştırıcı bir etken olmaktadır. Bu nedenlerle, CHP, Cumhuriyetin ellinci yıldönümü dolayısıyla beklenen genel affı çıkarmak üzere çabalarını sürdürecektir.

Yurtta Barış

CHP iktidarı hakça bir düzen, halkçı ve etkin bir yönetim kuracağı için, birçok suçların kaynağı kurutulmuş olacaktır. Bir yandan böyle bir düzen değişikliğini gerçekleştirme yönündeki atılımlara girilirken bir yandan da genel affın çıkarılması ile, Türk toplumunda, daha mutlu bir yaşam dönemi açılmış, insanların geleceklerinden daha umutlu olabilmeleri sağlanmış ve suç eğilimleri büyük ölçüde azalmış olacaktır; Atatürk'ün yurtta barış ilkesi gerçekleşmiş olacaktır.

CHP İKTİDARI, YURTTA BARIŞI, BASKIYLA, CEZAYLA, KORKUYLA DEĞİL, ÖZGÜRLÜKLE, SEVGİYLE SAĞLIYACAKTIR.

ULUSAL GÜVENLİK
ve
DIŞ POLİTİKA

CİHANDA BARIŞ

CHP kurucusu Atatürk'ün «YURTTA BARIŞ, CİHANDA BARIŞ» ilkesini, iç politikada da dış politikada da temel kural olarak benimser; ve yurttta barışı, ulusal güvenliği sağlayabilmenin de cihanda barışa yardımcı olabilmenin de gereği sayar.

ULUSAL GÜVENLİK

İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan neden ve gereklerle, Türkiye, kendi güvenliğiyle Batı savunma sistemi arasında sıkı bağlantı kurmuştur. Bu bağlantı görünür gelecekte de geçerli ve gerekli olacaktır.

CHP, Türkiye'nin ulusal güvenliğini en sağlam biçimde koruyabilmek üzere,

- İçinde bulunduğu ortak güvenlik sisteminde kalmayı;
- Ancak ulusal güvenliği ve savunması için ortak güvenlik sistemiyle yetinmeyip kendi ulusal savunma politikasını, stratejisini ve olanaklarını da geliştirmeyi;
- Uluslararası ortamdaki ve içinde bulunduğu ortak güvenlik sistemindeki yeni gelişmeleri geriden izler duruma düşmemeğe önem vererek, ortak güvenlik sistemiyle ilişkilerinde gereken esnekliği sağlamayı;
- Ortak güvenlik sistemi dışına, komşu ve yakın bütün ülkelerle sıkı dostluk ilişkileri kurmayı ve sürdürmeyi, zorunlu sayar.

Bu zorunluluklar nedeniyle, CHP iktidarı, ulusal güvenlik alanında aşağıdaki tedbirleri ve ilkeleri uygulayacaktır :

- Ortak savunma örgütlerinin, savunma giderlerimize gereken katkıyı daha adaletli ölçülerle yapmasını sağlamak üzere girişimlerde bulunmakla beraber, CHP iktidarı, ulusal ekonomimizi de, ulusal güvenlik politikasının sağlam bir dayanağı durumuna getirmeğe önem verecektir.

Ağır sanayii, elektronik sanayiini, gemi yapımı sanayiini, motor sanayiini ve konvansiyonel silâh sanayiini, öncelikle genişletip güçlendirecektir. Uçak bakım sanayiini, ekonomimizin olanakları elverdiğinde ileri bir uçak sanayiine dönüştürülebilecek yönde geliştirecektir. Türk Hava Kuvvetlerini, yedek parça bakımından dışa bağımlı durumdan çıkarmağa öncelikle çalışacaktır.

- Türkiye'nin gereksiz bir silâhlanma yarışına sürüklenmesini önlemek için, Doğu Akdenizde ve Ortadoğuda böyle bir yarış körükleyici etkenleri ortadan kaldırmaya uğraşacaktır.
- Türk Silâhlı Kuvvetlerinin vurucu gücü ulusal sanayi ile desteklendiği oranda geliştirilmiş ve güvence altına alınmış olacaktır; bu gelişme ve güvence sağlandığı ölçüde de, CHP iktidarı, Silâhlı Kuvvetlerin mevcudunu aşamalı olarak azaltacaktır; öylelikle savunmanın ekonomi üzerindeki yükünü hafifletecektir.

Ulusal savunma gücümüzü artırıcı tedbirler alırken, CHP iktidarı, bu tedbirlerin, savunmayla ekonomik gelişmeyi bağdaştırıcı nitelikte olmalarını gözeticektir.

- Anayasamızın 60. Maddesi şöyledir :

«Vatan hizmeti her Türkün hakkı ve ödevidir. Bu ödevin, Silâhlı Kuvvetlerde veya kamu hizmetlerinde ne şekilde yerine getirileceği kanunla düzenlenir.»

Bu Anayasa maddesinin sağladığı olanak şimdiye kadar değerlendirilmemiştir. CHP, bu Anayasal olanağı değerlendirerek, Askerlik veya yedeksubaylık çağı gelmiş bulunanlardan, modern bir ordunun ihtiyaç fazlası sayılabilecek olanları, başka kamu hizmetlerinde çalıştıracaktır. Öylelikle, Ordu mevcudunun fazlalığından ileri gelen savunma giderleri azalmış ve bu şekilde tasarruf edilen kaynakları gerekirse gene orduya, fakat ordunun modernleşmesine ve vurucu gücünün arttırılmasına ayırma olanağı sağlanmış olacağı gibi; ihtiyaç fazlası insan gücü de ekonomimizde değerlendirilebilecektir.

- Ulusal güvenlikten hiçbir fedakârlık yapılmamak şartıyla, ekonomik gücümüzle orantılı ve ülkemizin coğrafi özelliklerini en iyi değerlendiren bir savunma stratejisi oluşturulacaktır. Nükleer denge dolayısıyla konvansiyonel silâhların yeniden önem kazanması, ve büyük devletlerden gelen saldırılara karşı, ekonomik bakımdan güçsüz ulusların etkin savunma yöntemleri oluşturabilmiş bulunmaları, Türkiye için de böyle bir strateji oluşturmayı mümkün ve zorunlu kılan gelişmelerdir.

DIŞ POLİTİKA

CHP iktidarı, cihanda barışı olduğu kadar, Türkiye'nin bağımsızlığını da gözeten, kışkırtıcı olmayan, Türkiye'yi bir dünya savaşının ilk hedefleri arasına sokmayacak ve oldubittilerle karşı karşıya bırakmayacak bir dış politika izleyecektir.

Bu dış politikanın temel unsurları şunlar olacaktır:

- Bütün uluslararası ilişkilerde ve uygulamalarda olduğu gibi, içinde bulunduğumuz ortak savunma örgütlerinde de eşitlik, ulusal bağımsızlık ve barışçılık ilkelerine titizlikle uyulmalıdır.
- Topraklarımızdaki ortak savunma üsleri ve tesisleri, savaş araçları ve gerekleri, Türk Devletinin denetimi altında bulunmalıdır.
- Türkiye, bütün devletlerle, o arada öncelikle komşu ve yakın devletlerle dostluk ilişkilerini geliştirmeye çalışmalıdır. .
- Türkiye, bloklar arası ve büyük devletler arası ilişkilerdeki yumuşamayı desteklemelidir, gelişmelere katkıda bulunmalıdır; ancak bu gelişmeler sırasında, kendi güvenliğinin tehlikeye düşürülmesi ihtimaline karşı son derece dikkatli olmalıdır.

Üyesi bulunduğu ittifak topluluklarının ilgili bulunduğu gelişmelerin ve görüşmelerin dışında bırakılmağa razı olmamalıdır.

Avrupa Güvenlik Konferansı, Karşılıklı ve Dengeli Güç İndirimi görüşmeleri gibi, uluslararası yumuşamayı sağlama amacına yönelmiş toplantılara, Türkiye, barışçı katkılarda bulunmalıdır.

Türkiye, kendi savunma gücünde ve bağlı bulunduğu ortak güvenlik sistemlerinin kendisine sağladığı güvence de tehlikeli ve dengesiz bir azalışı kabul etmemekle beraber, genel kuvvet indirimi eğilimlerinin de dışında kalmamalıdır.

- CHP, haberlerin dünyada serbestçe dolaşımı yönünde demokratik ülkelerden gelen girişimi desteklemelidir.
- Ortadoğu anlaşmazlıklarında Türkiye, yapıcı tarafsızlık tutumundan ayrılmamak şartıyla, sağlam ve sürekli barışın sağlanmasına yardımcı olmağa çalışmalıdır.
- Türkiye ile Balkan ülkeleri arasında ve Balkan ülkelerinin kendi aralarında bölge ve dünya barışı için daha yakın işbirliğini sağlamak üzere, her çaba gösterilmelidir.
- Türkiye, bloklar dışı ülkelerle ve bağımsızlığını yeni kazanan ve kazanmağa çalışan ülkelerle ilişkilerini, daha yapıcı bir anlayışla düzenlemelidir. Türkiye, çağımızda bağımsızlık savaşlarına öncülük etmiş olmanın şerefini ve itibarını, dış ilişkilerinde gereğince değerlendirmelidir.
- Uluslararası barışın korunması ve insanlığın ekonomik, sosyal, kültürel gelişmesinin dengeli ve adaletli olarak sağlanması için, Türkiye, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere bu amaçlara yönelmiş bütün uluslararası kuruluşlarda etkin rol oynamalıdır.

CHP iktidarının izleyeceği bu dış politikada şu kurala da uyulacaktır :

- Dış politikada duygusal olunmayacaktır.
- Dış politikada ideolojik yaklaşıma yer verilmeyecektir.
- Dış politikada, ülkemizin ekonomik çıkarlarına, ulusal güvenliğimizden daha az önem vermemeğe dikkat edilecektir.

CHP, özgür ve insanca yaşama umudunu Türkiye'ye bağlamış olan Kıbrıs Türk halkının her türlü baskıdan, tehlikeden ve yabancı egemenliğinden korunmasını, Türkiye için vaz geçilmez bir ulusal ödev sayar.

CHP, Kıbrıs sorunu için, Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin yararına ve bölge barışına en uygun çözümün, Kıbrıs'ı bağımsız federatif devlet statüsüne kavuşturmak olduğuna inanır. Bu federatif devlette Türkler, devlet yönetimine eşit egemenlik haklarıyla katılmalıdırlar. Kıbrıs Türklerinin toprak mülkiyetleri ve ekonomik gelişme olanakları güvence altına alınmalıdır.

CHP, Kıbrıs'da böyle bir federatif devlet yapısının, bugünkü yerleşim düzeninde halkı tedirgin edici büyük değişiklikler yapılmadan sağlanabileceğine inanır.

CHP, Kıbrıs sorununa bu yönde bir çözümün çabuklaştırılmasını, yalnız Türkiye ve Kıbrıs Türkleri açısından değil, bölge güvenliği bakımından da zorunlu görmektedir.

CHP Türkiye için vaz geçilmez saydığı özgürlükçü demokrasinin, Kıbrıs Türk halkı için de bir hak olduğuna inanır. Aynı zamanda, Kıbrıs Türk topluluğu içinde özgürlükçü demokrasi kurallarına tam olarak uyulmasını, topluluğun birliğini ve gücünü pekiştirici bir etken sayar. CHP iktidarı, Türkiye'nin Kıbrıs Türk yönetimiyle ilişkilerinde, bu yönetimin özgürlükçü demokrasi kurallarına her bakımdan uygun biçimde işlemesine teşvikçi ve yardımcı olacaktır.

CHP iktidarı, Türkiye'nin Kıbrıs Türk topluluğuna yardımını, bu topluluğu daha güçlü ve canlı bir ekonomik yapıya kavuşturucu duruma getirecek yönde ve biçimde düzenleyecektir.

Başka Ülkelerdeki Türkler ve Göçmenler

CHP, başka ülkelerde topluluklar meydana getiren Türklerin insanlık ve eşitlik haklarıyla yakından ilgilenmeyi ödev

bilir. Bu ilgi, bir yabancı devletin işlerine karışma anlamını asla taşımayan insanca bir ilgidir.

CHP, bu Türk topluluklarının,

- Uluslararası anlaşmalarla saptanmış haklarına tam saygı gösterilmesini;
- Kendi kültürlerini koruyup geliştirmelerine olanak sağlayan bir eğitim görebilmelerini;
- Yaşadıkları ülke halkına tanınan her türlü siyasal, sosyal ve ekonomik haktan, o arada, eğitimde ve işde fırsat eşitliğinden ve, o ülkedeki rejimin tanıdığı ölçüde, mülkiyet hakkından, tam olarak yararlanabilmelerini;
- Bu toplulukların üyelerinden Türkiye'ye yerleşmek isteyenlere herhangi bir engel çıkarılmamasını, ister.

CHP, bu ilkelere uygun davranılmasını, komşu ve yakın ülkelerle Türkiye arasında iyi ilişkilerin temel koşulu sayar. Hakları böyle bir anlayış içinde korunmakla, yakın ve komşu ülkelerdeki Türkler, o ülkelerle Türkiye arasındaki bağların en sağlam halkasını oluştururlar.

CHP iktidarı, anlaşmalar çerçevesi içinde Türkiye'ye yerleşmek isteyen Türklere her türlü kolaylığı gösterecektir; Türk makamlarınca müsaade verilmesindeki gecikmeleri giderecektir.

Karşılıklı ziyaretleri kolaylaştıracaktır.

CHP iktidarı, Türkiye'ye göçmen olarak gelenlerin, doğdukları ülkelerde kazanılmış sosyal güvenlik haklarının Türkiye'ye tam olarak aktarılabilmesi ve Türkiye'deki sosyal güvenlik sistemleriyle birleştirilebilmesi için gerekli girişimlerde bulunacaktır.

CHP iktidarı, Türkiye'ye gelen göçmenlerin, yeni koşullara uyma güçlüklerini giderici sosyal hizmet ve eğitim programları düzenleyecektir. Göçmenlerin, bilgi ve tecrübelerine en uygun alanlarda rahat geçimlerini sağlayabilmelerine ve Türk ekonomisine katkıda bulunabilmelerine yardımcı olacaktır.

CHP iktidarı, başka ülkelerde yaşayan Türk topluluklarının Türk kültürüyle bağlantılarını güçlendirmek ve Türk kültüründeki ve dilindeki gelişmelerin o ülkelerdeki Türklerce de izlenebilmesini kolaylaştırmak üzere, dışa dönük kültür çalışmalarına ağırlık verecektir.

AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU VE TÜRKİYE

CHP Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkilerimizin sürdürülmesinden yanadır. CHP, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna tam üye olarak katılmasını, ekonomik açıdan olduğu kadar siyasal açıdan da yararlı görür.

Batıyla bağlantılarının dengeli olarak gelişebilmesi ve bu bağlantılar içinde karar ve hareket serbestliğinin gereken ölçüde korunabilmesi bakımından, Türkiye, Batı Avrupa'daki bütünleşme hareketinde yerini almalıdır. Yeni uluslararası gelişmeler ve büyük devletler arasındaki yeni yaklaşımlar karşısında, Türkiye'nin geleceği ve güvenliği, şimdi, eskisinden daha büyük ölçüde, Batı Avrupa ile sıkı işbirliğine ve dayanışmasına bağlıdır.

Ancak, Avrupa Ekonomik Topluluğunun bütünleşme hareketi içinde, Türkiye'nin Topluluğa yük olması da, Topluluğun Türkiye'ye yük olması da çok sakıncalıdır. Oysa, Adalet Partisi Hükümetlerinin ve 12 Mart 1971 sonrası Hükümetlerinin yanlış ve zayıf tutumları yüzünden şimdiye kadar oluşan durum, bu bakımdan kaygı vericidir. Bu durum değişmezse, Avrupa Ekonomik Topluluğu, Türkiye için taşıyamayacağı bir yük olacaktır; Türkiye de, bir ölçüde, Avrupa Ekonomik Topluluğuna yük olmak ve bunun bedelini, ulusal onurundan ve bağımsızlığından ağır fedakârlıklarla ödemek zorunda kalacaktır. Giderek o yüzden toplulukla ilişkilerimizi sürdürmek çok zorlaşabilir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile bütünleşme yolunda adımlar atılırken, Türkiye'nin elde ettiği tavizler, genellikle, üyeliği söz konusu olmaksızın Toplulukla ilişki kuran baş-

ka bazı ülkelerin elde ettiği tavizlerden bile çok gerilerdedir. Özellikle tarımsal ürünlerin ihracı bakımından, bunun, gözden saklanamayacak kadar açık örnekleri vardır. Sanayi mamûlleri ihracı bakımından Türkiye'nin elde ettiği «taviz» ler de tatmin edici olmaktan uzaktır. Çünkü Türkiye'nin asıl ihraç edebileceği bazı sanayi mamûlleri, bu tavizlerin geniş ölçüde dışında bırakılmıştır.

Sanayi alanında Türkiye'nin verdiği tavizlerse, Türkiye'nin bir bağımsız sanayi toplumu düzeyine erişebilmesini önleyecek niteliktedir.

Topluluğun genişletilmesiyle ortaya çıkan ek protokol olanağı bile durumu düzeltmek için değerlendirilememiştir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ticari ilişkilerimiz hızla Türkiye aleyhine bozularak gelişmektedir.

CHP, iktidarı, Türkiye'nin ekonomik gelişmesini, yalnız sanayi alanında değil, tarım alanında bile ciddi olarak engelleyebilecek bu koşulların süratle değiştirilmesi için gerekli girişimlerde bulunacak ve kesin sonuç almağa çalışacaktır. Bu yönde başarı sağlanamazsa, Türkiye'nin, ekonomik gelişmesi de, Topluluğa tam üye olabilecek duruma gelmesi de tehlikeye düşmüş olur.

CHP iktidarının bu alanda alacağı başlıca tedbirler ve yapacağı girişimler şunlardır :

- Karşılıklı tavizlerdeki Türk ekonomisi açısından aşırılıklar veya yetersizlikler süratle giderilmeğe çalışılacaktır.
- Ağır sanayimizi, yatırım malları ve ara malları sanayimizi geliştirebilmek için, bu dallarda Türk sanayinin belli bir süre belli bir düzeyde korunması zorunludur. Bir yandan, ihtiyaç duyulan korunma süresini iyi değerlendirmek üzere, sınaileşme politikamızda ve stratejimizde, bu Bildirgeyle öngörülen değişiklikler yapılırken; bir yandan da, o süre içinde bu sanayii dalları bakımından etkin biçimde korunmamızı sağlayıcı girişimlerde bulunulacaktır.

- Tarım kesimine gereken önem verilmemektedir. Bu ihmal, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânıyla ve Uzun Dönem Stratejisi ile, resmî politika durumuna getirilmiştir. Oysa, tarım kesiminin modernleştirilip güçlendirilmesi ve ileri ülkelerdeki verimlilik düzeyine eriştirilmesi, yalnız sınaileşme için gerekli kaynakları sağlayabilmek bakımından değil, tarımda olsun ezilmekten ve Topluluk üyesi birçok ülkelerle rekabet edemez duruma düşmekten kurtulmak için de zorunludur. Eğer tarım alanında Türkiye süratle büyük atılımlar yapmazsa, Topluluğa tarım ürünleri ihracını arttırabilmek şöyle dursun, kendi ihtiyacı olan besin maddelerinden ve ham maddelerden bile bir çoğunu Topluluktan almak zorunda kalacaktır; ve Türk ekonomisi, kendi topraklarında bile, Topluluk üyesi ülkelerin tarım ürünlerine karşı rekabet gücünü bulamayacaktır.

CHP'nin, sınaileşme için zorunlu sağlam temel olarak, tarımı da güçlendirmeyi hedef alan, köylüden başlayacak kalkınma modeli, bu açıdan da büyük önem taşımaktadır.

- Gerek sanayi gerek tarım alanında kalkınmasını hızlandırabilmek ve Avrupa Ekonomik topluluğunda tam üyeliğe hazırlanabilmek için, Türkiye'nin eğitilmiş insan gücüne büyük ihtiyacı vardır. Oysa gerek son yıllarda izlenen eğitim politikası, gerek yetişmiş insan gücünün yurt dışına akışının hızlanması, ekonomimizin bu konudaki açığını gittide büyültmektedir. CHP iktidarı, kalkınmamız için zorunlu eğitilmiş insan gücünü kısa zamanda sağlayıcı bir eğitim politikası, ve eğitilmiş insan gücü bakımından Türkiye'yi daha çekici kılacak bir ücret politikası ve sosyal politika izleyecektir.
- CHP iktidarı, Kalkınma Plânında ve Uzun Dönem Stratejisinde, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu ile bütünleşme çabalarını bağımsızlığından ve ekonomik gelişme olanaklarından fedakârlıklara yol açmayacak yön-

de hızlandırıcı değişiklikleri yapacak; ve ekonominin bütün sektörlerinde Plan disiplinine bu yönden de uyulmasını sağlayıcı etkin tedbirler alacaktır.

- Türkiye'nin, sanayi alanında Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkeleriyle boy ölçülebilecek duruma gelebilmesi için, büyük sanayi kuruluşlarına ihtiyacı vardır. Gereken büyüklükte sanayi kuruluşlarını gerçekleştirebilecek güç ise, bugün daha çok kamu sektöründedir. CHP iktidarı, kamu sektörünün olanaklarını bu yönde harekete geçirmekle yetinmeyecek; aynı zamanda, çalışan halk topluluklarının ortak yatırımlarını teşvik ederek geliştireceği «Halk Sektörü»nü de, gereken büyüklükte kuruluşları gerçekleştirme gücüne eristirecektir.
- Türkiye'nin, Avrupa Ekonomik Topluluğunda yerini, ulusal onurunu koruyarak ve her bakımdan güçlü olarak alabilmesinin, ekonomik koşulları kadar siyasal koşulları da vardır. Bu siyasal koşullar, Türkiye'de demokrasinin sarsıntısız işlemesi ve demokratik özgürlüklerin en geniş ölçüde gerçekleşmesidir.

Türkiye'de demokrasinin sarsıntısız işlemesi, sosyal adaletin köklü ve yaygın olarak gerçekleşmesine bağlıdır. CHP, Bildirgede açıklanan iktidar programı ile bunu gerçekleştirecektir.

Demokratik özgürlüklerin en geniş ölçüde gerçekleşmiş sayılması ise, her şeyden önce, düşünce ve anlatım özgürlüğü önündeki sınırların kalkmasına bağlıdır. Demokratik Batı Avrupa ülkelerinde serbestçe yazılıp satılan kitapları çevirenlerin, demokratik olmayan ülkelerde bile eşine rastlanmayacak kadar ağır cezalara mahkûm edildiği bir Türkiye'nin, demokratik ülkeler topluluğunda itibarlı ve güvenli bir yeri olması beklenemez. CHP iktidarı, özgürlükler bakımından, demokratik Avrupa ülkeleriyle aramızdaki eşitsizliği giderecektir. Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Konseyi üyesi demokratik ülkelerde anlaşılan ve uygulanan biçim ve ölçüde

demokrasiyi ve özgürlükleri, Türkiye'de gerçekleştirecektir.

- CHP iktidarı, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik topluluğu ile ekonomik ilişkilerini daha sağlam bir zemin üzerinde geliştirirken, Topluluk dışı ülkelerle ekonomik ilişkilerinin olumsuz biçimde etkilenmemesine de dikkat edecektir. Afrika ve Asya ülkeleriyle, özellikle Ortadoğu ülkeleriyle, ekonomik ilişkilerini geliştirebilmek bakımından Türkiye'nin büyük olanakları vardır. Bu olanakların gereğince değerlendirilmesi, Türkiye'nin gerek tarım ürünleri gerek sanayi mamûlleri ihracı bakımından yararlanabileceği dış pazarları genişletebilmesini ve dış ticaret açığını kapatarak daha sağlam bir ekonomik yapıya kavuşmasını, sınılaşme yolunda daha hızlı ilerleyebilmesini sağlayacaktır. Öylelikle Türkiye ekonomisi, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile bütünleşme yönünde daha sağlam ve hızlı adımlarla ilerleyebilecektir.

S O N U Ç

Bir düzen ki herkes kendi yaşamında mutlu, çocuğunun geleceğiden daha da umutlu olabilsin. Bir düzen ki herkes güvenle bakabilsin yaşlılığına...

Emeğin yarattığı değer emeği verenlerde biriksın. Çalışanlar elele yüceltebilsin ülkeyi. İnsan insanı, yabancılar yurdu sömüremesin.

Ne yoksulluk ne baskı... Ne ezilen ne ezen... İnsanca, hakça bir düzen..

Kaynaklar daha gür akacaktır o düzende.. Türkiye daha bağımsız, insanlar özgür olacaktır.. Barış gelecektir topluma.

Ak günler ülkemize öyle bir düzenle doğacaktır.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
SUNUŞ	3
GİRİŞ	5
EKONOMİK DÜZEN	21
— ÖZGÜRCE VE HAKÇA KALKINMA	23
— KALKINMA KÖYLÜDEN BAŞLIYACAK	25
• Pazarlama, Kredi ve Destekleme	27
• Örgütlenme	31
• Toprak Düzeni	33
• Yerleşme Düzeni ve Altyapı	38
• Eğitim	43
— BÖLGELERARASI SOSYAL ADALET	44
• Doğu ve Güneydoğu Anadolu	45
• Başka Azgelişmiş Bölgeler	50
• Haşhaş Ekimi Bölgeleri	50
— ORMAN KÖYLÜLERİNİN KALKINMASI	52
— HAYVANCILIK	56
• Balıkçılık	57
— ÇALIŞANLARIN YATIRIMLARI	58
• İşçi ve Memur Yatırımları	63

— KAMU GİRİŞİMİ	66
— ESNAF VE SANATKÂR	70
— ÖZEL SEKTÖR	80
• Küçük ve Ortaboy İşletmeler	80
• Büyük Sermaye Kuruluşları	83
• Özel Girişimle İlgili İlke ve Tedbirler	83
• Yabancı Sermaye	85
— SINAİLEŞME POLİTİKASININ TEMEL STRATEJİK KURALLARI	87
— SINAİLEŞME İLE İLGİLİ GENEL TEDBİR- LER	89
— ARAÇLAR VE KURUMLAR :	
— ADALETLİ, ETKİN VE DEMOKRATİK PLÂNLAMA	90
— ADALETLİ VE ÜRETKEN BÜTÇE VE MALİ- YE POLİTİKASI	94
— KAYNAKLARIN VERİMLİ VE ADALETLİ DEĞERLENDİRİLEBİLMESİ VE GÜRLEŞ- TİRİLMESİ	97
— ADALETLİ PARA, KREDİ VE BANKACILIK POLİTİKASI	101
— ÜRETİCİ VE TÜKETİCİ HALKTAN YANA İÇ VE DIŞ TİCARET POLİTİKASI	104
— SU, ENERJİ VE YERALTI KAYNAKLARI	106
• Sulama	109
• Yeraltı Kaynakları	109

— ULAŞTIRMA	112
SOSYAL DÜZEN	115
— İNSANCA VE DEMOKRATİK ÇALIŞMA DÜZENİ	117
• Yurt Dışındaki İşçiler	127
— SOSYAL GÜVENLİK	129
— MUTLU, SAĞLIKLI, ADALETLİ YERLEŞME VE YAŞAMA DÜZENİ	135
— SAĞLIKLI VE UZUN YAŞAMA HAKKI	138
— TABİİ AFETLERE KARŞI PLANLAMA	143
— EĞİTİM, GENÇLİK, KÜLTÜR, SANAT VE SPOR	145
• Temel İlkeler ve Amaçlar	148
• İlk Eğitim	149
• Orta Eğitim	150
• Lise Eğitimi	150
• Yüksek Öğretim	151
• Yurt Dışındaki İşçilerle Çocuklarının Eğitimi	154
• Öğretmenin Özgürlüğü	154
• Meslek İçi Eğitim	155
• Halk Eğitimi	155
• Eğitimin Ortak Unsurları	156
• Araştırma	157
• Sanat ve Kültür	157
• Halka ve Gençliğe Dönük Spor	160

— DİN	162
SİYASAL DÜZEN	167
— DEMOKRASİ	169
— HABERLEŞME	191
— HALKÇI VE ETKİN KAMU YÖNETİMİ . .	193
— İÇ GÜVENLİK	203
— HAKÇA HUKUK	209
• Orman Suçlarının Affı	212
• Genel Af	212
ULUSAL GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKA	215
— CİHANDA BARIŞ	217
• Ulusal Güvenlik	217
• Dış Politika	219
• Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Tür- kiye	223
SONUÇ	229